Міністерство освіти і науки України
Міністерство культури України
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського

Кафедра теорії музики

Сергій Турнєєв

Музичний диктант

Методичний посібник
з навчального курсу «Сольфеджіо»

Харків
2017

УДК 781.2
ББК 85.907.12
Т 88

Друкується за рішенням Вченої ради
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського
(протокол № 5 від 29 грудня 2016 року)

Рецензенти:
М. Ю. Борисенко – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії музики Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
Т. Є. Дугіна – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії музики Київського інституту музики імені Р. М. Глієра
І. М. Коханик – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

Турнєєв С. П.
Т 88 **Музичний диктант /** Методичний посібник з навчального курсу «Сольфеджіо» / Харків : Вид-во «Водний спектр Джі-Ем-Пі», 2017. — 64 с.
ISBN 978-617-7445-27-1

Методичний посібник «Музичний диктант» створений відомим українським композитором, теоретиком, заслуженим діячем мистецтв України, професором кафедр теорії музики, а також композиції та інструментування Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського – Сергієм Турнєєвим. Як досвідчений педагог-методист з майже сорокарічним стажем викладання музично-теоретичних дисциплін у спеціальних навчальних закладах від початкової, середньої і до вищої ланок профільної освіти, він склав багатоцільовий посібник, апробований у власній педагогічній діяльності та корисний для усіх навчальних рівнів із урахуванням певних спеціалізацій.

Зміст посібника складають 200 авторських зразків одноголосних диктантів, розподілених по п’яти розділах за принципом послідовного ускладнення інтонаційних завдань (мелодичних, ладових, метроритмічних тощо). Це надає можливість педагогу-сольфеджисту проводити планомірну роботу з розвитку музичного слуху.

Матеріал посібника може бути використаний на заняттях сольфеджіо у дитячих музичних школах, школах мистецтв, педагогічних та музичних училищах, а також для студентів-вокалістів вищих навчальних закладів.

УДК 781.2
ББК 85.907.12

ISBN 978-617-7445-27-1

© Турнєєв С. П., 2017
© ХНУМ імені І. П. Котляревського, 2017

До 100-річчя з дня заснування
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського

ЗМІСТ

Передмова …… 5
Вступ …… 6
Розділ I (№№1–32) …….. 9
Розділ II (№№ 33–73) ……..17
Розділ III (№№ 74–130) ……...27
Розділ IV (№№ 131–157) ……42
Розділ V (№№ 158–200) ……..49
Список рекомендованої літератури ……62

Передмова

Розвиток природних здібностей музиканта, пов'язаних із вихованням, а потім удосконаленням музичного слуху, сприйняття, мислення, пам'яті та, нарешті, мистецьких уявлень і уподобань є дуже відповідальною справою. Натомість, її успіх залежить не тільки від творчих устремлінь, навичок та вмінь самого учня, а й, передусім, від таланту педагога, хто ці природні дані спрямовує. Вирішальну роль в цьому процесі відіграє його професійний досвід, відлунням якого стають авторські збірники, посібники, методичні розвідки тощо.

Таким винятковим авторським досвідом позначений посібник «Музичний диктант» ***Сергія Турнєєва*** – талановитого українського музиканта, композитора і теоретика, досвідченого викладача-методиста, заслуженого діяча мистецтв України, професора кафедр композиції та інструментування, а також теорії музики Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Подолавши майже сорокарічний шлях викладання музично-теоретичних дисциплін у спеціальних музичних закладах – від початкової, середньої і до вищої ланок профільної освіти, він склав багатоцільовий посібник, який видається корисним саме для усіх названих навчальних рівнів, принаймні, із урахуванням певних спеціалізацій.

Його зміст складають 200 авторських одноголосних диктантів з сольфеджіо, розподілених згідно тематики навчальних занять по п'яти розділах за принципом зростання комплексу музично-інтонаційних складнощів – ладомелодичних, метроритмічних, структурно-синтаксичних.

Оскільки диктанти одноголосні, визначальним фактором інтонаційної виразовості тут стає, насамперед, мелодика. Незалежно від її характеру – вокального чи інструментального, вона унаочнює вплив пісенності, посиленої наявною мелодичною лінеарністю (яка прихована навіть у стрибках), секвентним розвитком, варійованими повторами. Це надає інтонаційному змісту природну пластику та певне стильове забарвлення, виявляючи композиторське мислення автора посібника, до речі, проникливого мелодиста, про що свідчать його численні музичні твори. Саме тому диктанти є досить зручними для проспівування (та, відповідно, запису і запам'ятовування), як внутрішнім слухом, так і вголос для можливих інших слухових вправ.

Серед них, вже після запису диктантів, можуть бути запропановані наступні форми практичної роботи: вивчення напам'ять, транспонування, творчі вправи по складанню на основі диктантів простих (та будь-яких інших) форм, гармонічного акомпанементу або підголоску, тембрових диктантів, адже посібник містить як скрипковий, так і басовий ключі, підбір текстів до мелодій, читання з листа тощо.

Деякі номери можуть бути використані в якості екзаменаційних на вступних іспитах з сольфеджіо в музичних і педагогічних училищах та вишах для абітурієнтів-вокалістів.

Отже, представлений методичний посібник «Музичний диктант» Сергія Турнєєва є комплексним та системним для тренування музичного слуху, має безумовну практичну значущість, тому видається цілком корисним, і з навчально-методичної точки зору, і як художній матеріал, апробований автором у власній педагогічній діяльності.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії музики
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського ***М. Ю. Борисенко***

Вступ

Важливою складовою процесу виховання музичного слуху на заняттях сольфеджіо, включаючи всі рівні профільної освіти – з ДМШ і до вищої ланки – стає музичний диктант. Як комплексна форма роботи, він синтезує дію різноманітних творчих здібностей, музичної пам'яті, внутрішнього слуху, а також знання теоретичного матеріалу. Адже при написанні диктанту активізується музичне мислення, що забезпечує усвідомлення почутого, власне, музична пам'ять, яка конкретизує отримані інтонаційно-звукові уявлення, нарешті, внутрішнє сприйняття усіх елементів музичної мови – їх слухання і предслухання, здатність чути і представляти поза участю інструмента.

Тому, з метою постійного тренування слуху, закріплення отриманих учнями теоретичних знань, а також професійного володіння «музичним лексиконом», запис диктантів повинен мати систематичний характер, принаймні, не лише на групових заняттях з сольфеджіо, а й в позакласній роботі.

Диктант формує навички слухового «перекладу» музично-художніх образів на мову звуків. Ці чіткі слухові уявлення закріплюються в нотному запису. В цілому, основними завданнями музичного диктанту є:

– формування і закріплення зв'язку видимого і почутого;

– розвиток музичної пам'яті і внутрішнього слуху;

– закріплення теоретичних і практичних навичок.

На уроках сольфеджіо викладач може використовувати різні форми музичного диктанту. Серед них назвемо наступні:

– показовий диктант, який проводиться педагогом. Його мета – показати учням послідовність кроків в роботі над диктантом. Вчитель перед усім класом розповідає учням, як він слухає, диригує, наспівує мелодію і, тим самим, усвідомлює її, а також фіксує в нотному запису;

– диктант із попереднім аналізом;

– ритмічний диктант;

– усний диктант, який сприяє тренуванню пам'яті, вмінню відтворити інтонаційну лінію та ритмічний малюнок мелодії. Задля успішного виконання цієї форми диктанту корисним стає аналіз структури, ладо-мелодичних, ладо-гармонічних, ритмічних, регістрових, жанрових ознак музичного прикладу;

– основний диктант – запис цілісної музичної будови.

Позакласна робота передбачає запис знайомих мелодій по пам'яті, запис вивчених напам'ять номерів зі збірок сольфеджіо, уривків з творів за фахом, диктантів, що звучать в аудіозапису.

Всі перелічені різновиди диктантів сприяють формуванню навичок у визначенні жанрової основи, структури, характерних ритмічних та інтонаційних особливостей мелодії.

Диктанти, які увійшли в даний методичний посібник, були створені та апробовані автором у власній педагогічній діяльності. Вони рекомендовані для роботи на уроках сольфеджіо ДМШ та ДШМ. Також, окремі приклади можуть використовуватися на заняттях сольфеджіо в педагогічних, або музичних училищах і в вишах – для студентів вокальних спеціалізацій музичних академій та університетів мистецтв.

Посібник включає 200 диктантів, які поділені на п'ять розділів. У кожному з них диктанти систематизовані за принципом зростання труднощів: мелодико-інтонаційних, метроритмічних і ладогармонічних. Мелодії диктантів містять типові інтонаційні звороти, усталені в академічній та народній музиці, секвентний розвиток музичного матеріалу, характерні жанрові формули. Такий підхід значно покращує запам'ятовування диктанту.

Перший розділ складають диктанти (1–32) у формі однотонального періоду квадратної будови. Ладова основа диктантів – натуральний мажор, натуральний і гармонічний мінор, метроритмічна організація – прості дво- і тридольні метри, розміри 2/4, 3/4, основний розподіл

тривалостей і пунктирний ритм. Мелодична лінія поєднує плавний рух і стрибки (висхідні і низхідні) на ч. 4, ч. 5, м. 6, в. 6, висхідний стрибок на ч. 8, ходи на зм. 5, рух по звуках тризвуків, секстакордів, домінантсептакорду, септакорду II ступеня, зменшеного септакорду. Мелодичному розвитку сприяє діатонічна (тональна) секвенція.

Другий розділ включає диктанти (33–73), написані у формі однотонального періоду різної будови (повторної або неповторної). Ладова основа диктантів – натуральний мажор, гармонічний і мелодичний мінор, метроритмічна організація – прості дво- і тридольні метри, розміри 2/4, 3/4, основний розподіл тривалостей, пунктирний ритм, рух шістнадцятими тривалостями. Мелодична лінія диктантів поєднує плавний рух і стрибки (висхідні і низхідні) на ч. 4, ч. 5, м. 6, в. 6, м. 7, ч. 8, рух по звуках, що утворюють зм. 5, зм. 7, рух по звуках тризвуків та їх обернень, а також септакордів. Кількість стрибків в мелодичній лінії наданих зразків, порівняно з Першим розділом, значно збільшується. Мелодичному розвитку сприяє діатонічна (тональна) секвенція, ланки якої можуть варіюватися. В цьому розділі додаються диктанти в басовому ключі з метою освоєння звучання низького регістру.

У Третьому розділі диктанти (74–130) становлять однотональний період квадратної будови, мають ту ж саму ладову основу, що і в попередніх розділах. Новим у даному розділі є застосування в окремих диктантах елементів гармонічного мажору. Стосовно метроритмічної організації – засадничими постають прості метри (розміри 2/4, 3/4), а також складний метр (розмір 4/4). Поряд з основним розподілом тривалостей, пунктирним ритмом, додається синкопа і тріоль. Збагаченню інтонаційної сторони мелодики сприяє введення гармонічного мажору, а також застосування ходів на тритони та характерні інтервали. В цьому розділі активно використовується діатонічна (тональна) секвенція, наділена, порівняно з попередніми розділами, більш складною будовою мотиву (інтонаційною і ритмічною).

В Четвертому розділі диктантів (131–157) – послідовно відпрацьовуються: форма періоду, діатонічні (тональні), хроматичні секвенції, відхилення в тональності І-го ступеня спорідненості. Ладова основа диктантів – мажорний та мінорний лади, що включають альтеровані ступені. Використовуються мелодичні звороти з хроматичними прохідними або допоміжними звуками, а також стрибкові хроматичні допоміжні звуки. У даній серії диктантів наявні ходи на характерні та хроматичні інтервали. З'являються ритмічні труднощі: групи із залігованими нотами, синкопа, тріоль, тріолі в поєднанні з пунктирним ритмом, шістнадцятими тривалостями і синкопами.

Збагачення інтонаційної сторони мелодики диктантів пов'язане із застосуванням прохідних і допоміжних хроматизмів, характерних і хроматичних інтервалів.

У диктантах (158–200) П'ятого розділу, триває робота над внутрішньоладовим хроматизмом, відхиленнями у тональності І-го ступеня спорідненості із включенням серединних модуляцій, ритмічними труднощами: затактом, синкопою, залігованими тривалостями, складними ритмічними співвідношеннями в побудові мелодичної лінії. З'являється новий вид періоду (з розширенням), розмір 6/8. Мелодика диктантів даної групи – інструментальної природи, звідси – її інтонаційне ускладнення: широкий діапазон, стрибки на широкі і складені інтервали, велика кількість хроматизмів (альтераційних і модуляційних), варіювання ланок секвенції. Поєднання ускладнених ритміки та інтонаційної сторони мелодики створюють певні труднощі в роботі над диктантом. Подолання інерції сприйняття даної групи диктантів є головним завданням цього розділу.

Методика написання музичного диктанту

1. Визначення темпу, розміру та метричної одиниці.
2. Усвідомлення структури мелодії, кількості побудов, фраз, характеру заключних зворотів, відчуття стійких ступенів ладу.
3. З'ясування ладогармонічних і метроритмічних особливостей мелодії.
4. Визначення регістру, в якому звучить мелодія.

5. Усвідомлення прийомів розвитку музичного матеріалу (повтор, варіювання, секвенція).
6. Запам’ятовування і запис диктанту.

Така методика сприяє напрацюванню вірних навичок у роботі над музичним диктантом, а також розвитку пам’яті та внутрішнього слуху.

Музичний диктант є підсумком знань і вмінь, що визначає рівень музично-слухового розвитку учнів та студентів. Тому на уроках сольфеджіо музичний диктант має бути обов’язковою формою роботи.

Автор висловлює щиру подяку рецензентам та колегам, які взяли участь в обговоренні посібника.

Розділ І

Однотональний період квадратної будови, натуральний мажор, натуральний і гармонічний мінор, простий метр, основний розподіл тривалостей, пунктирний ритм, діатонічна секвенція

1 **Allegretto**

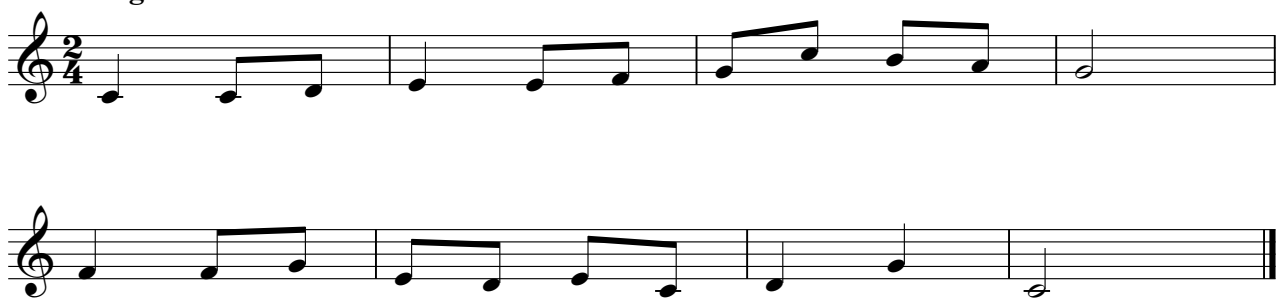

2 **Moderato**

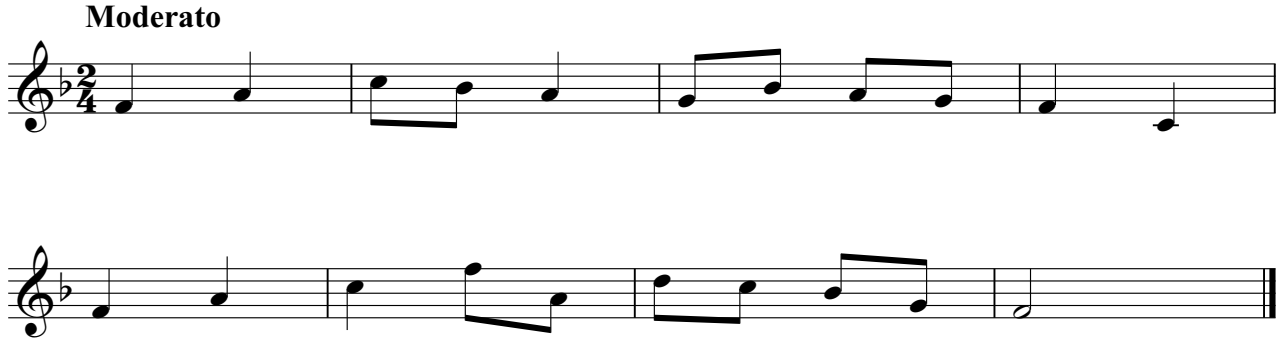

3 **Moderato**

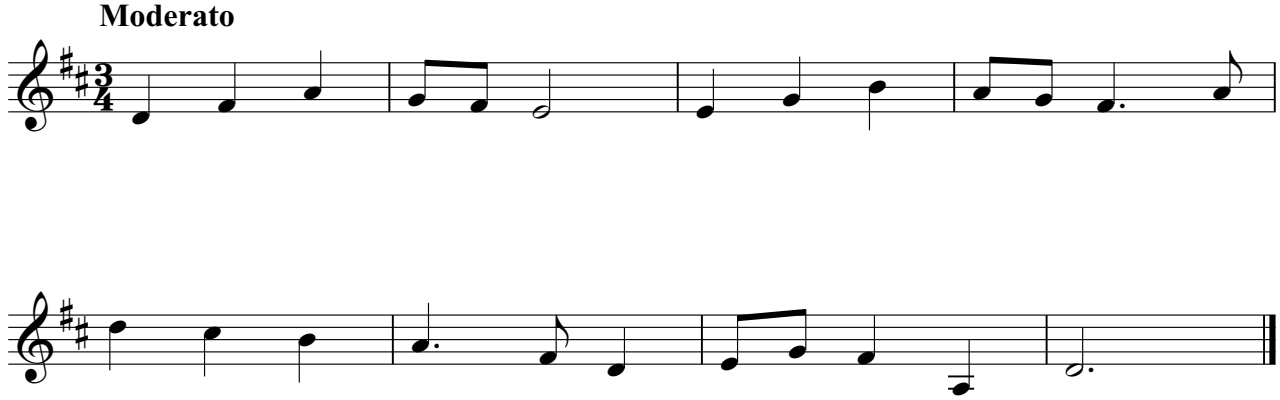

4 **Allegretto**

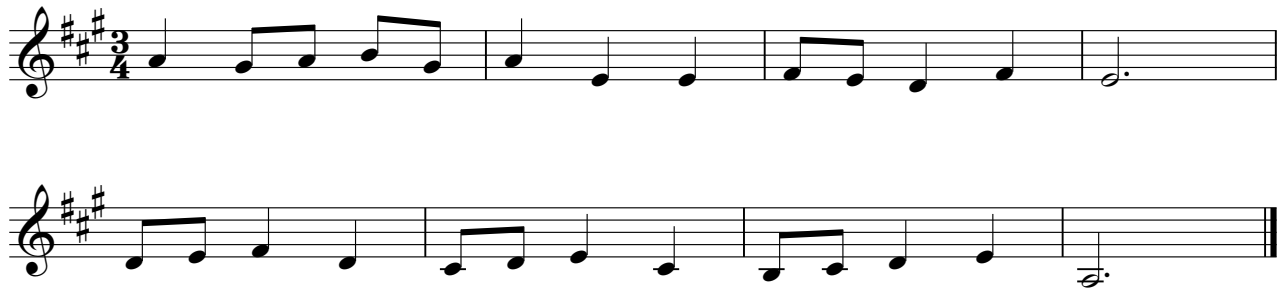

5 **Allegro**

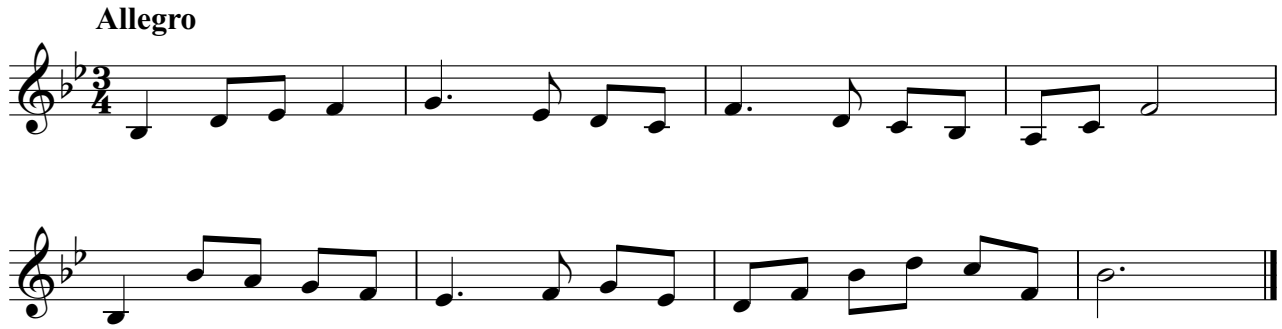

6 **Moderato**

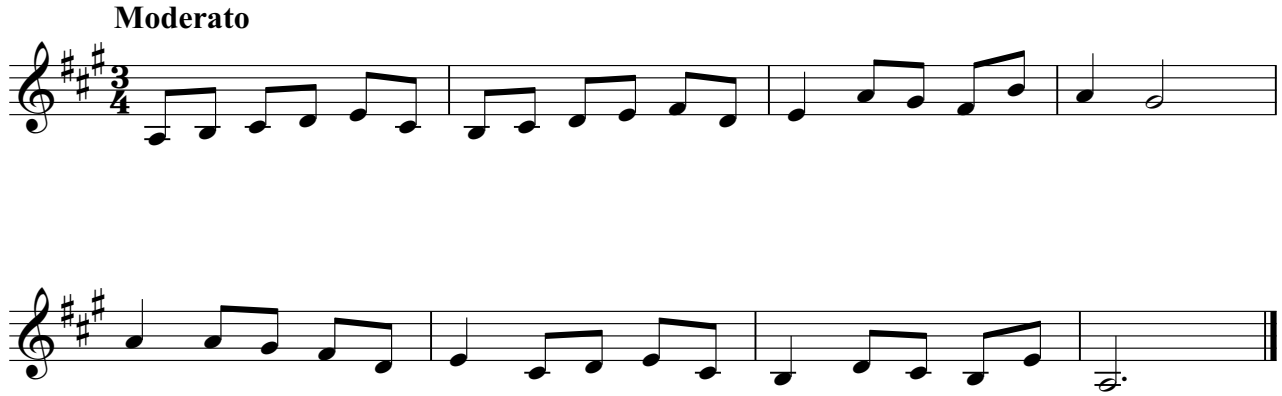

7 **Andante**

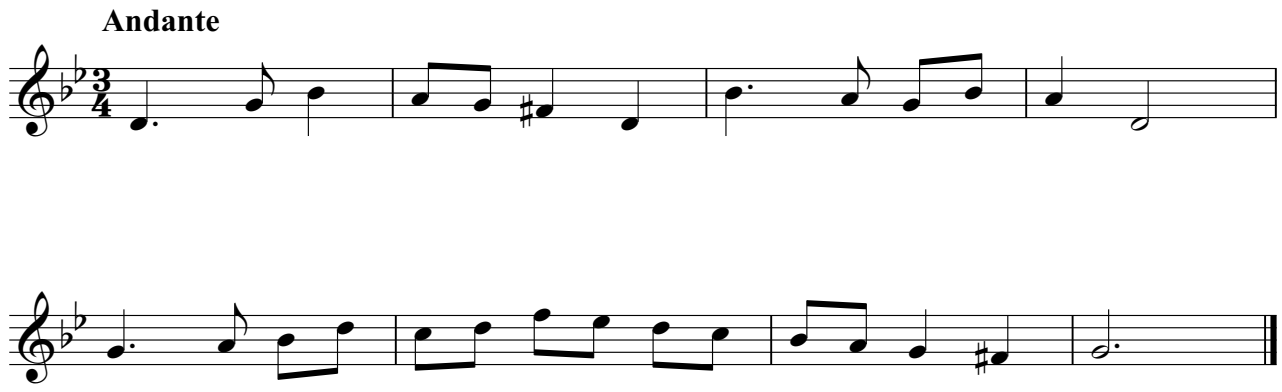

8 **Allegro**

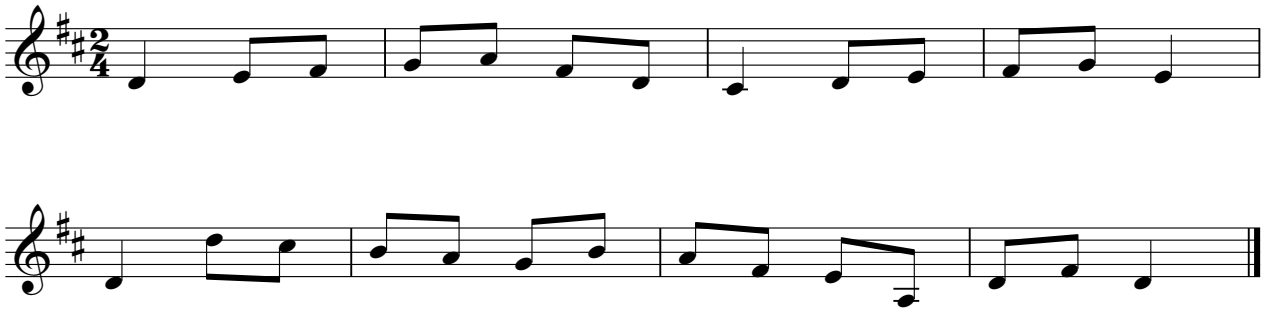

9 **Allegretto**

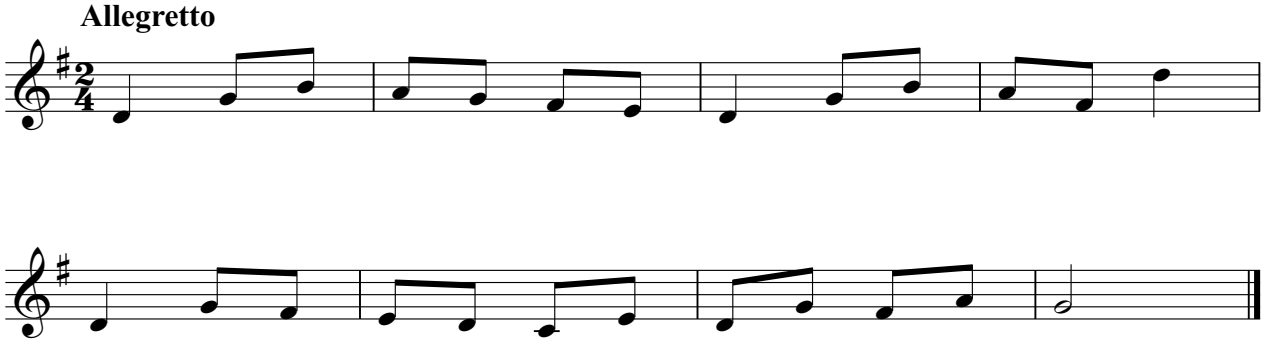

10 **Moderato**

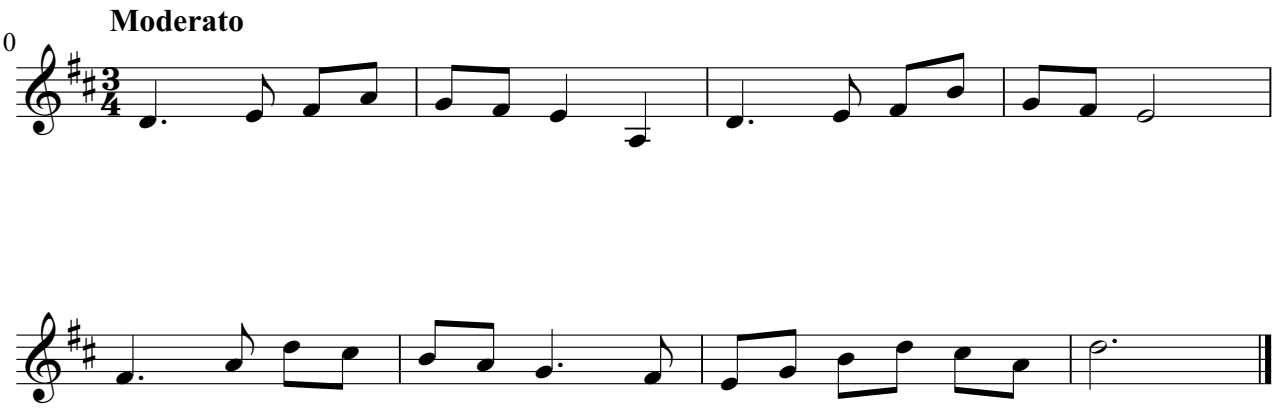

11 **Moderato**

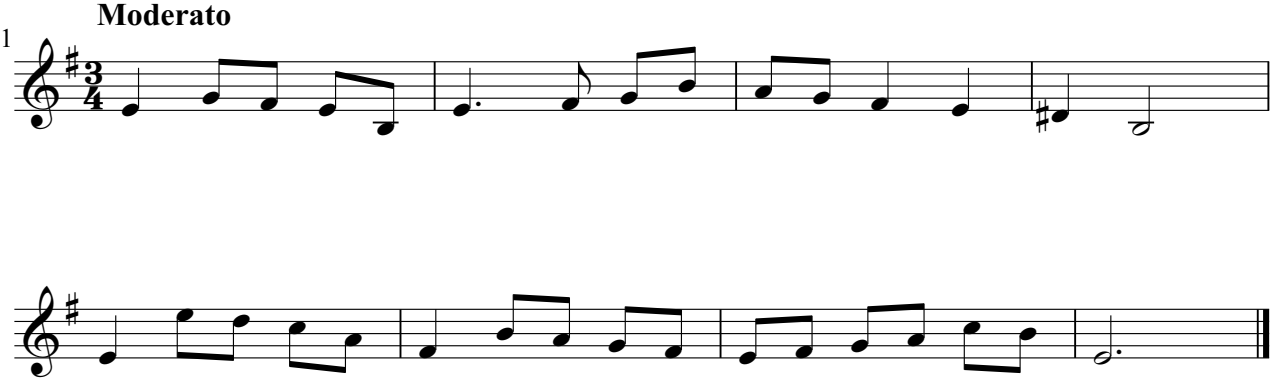

12 **Andante**

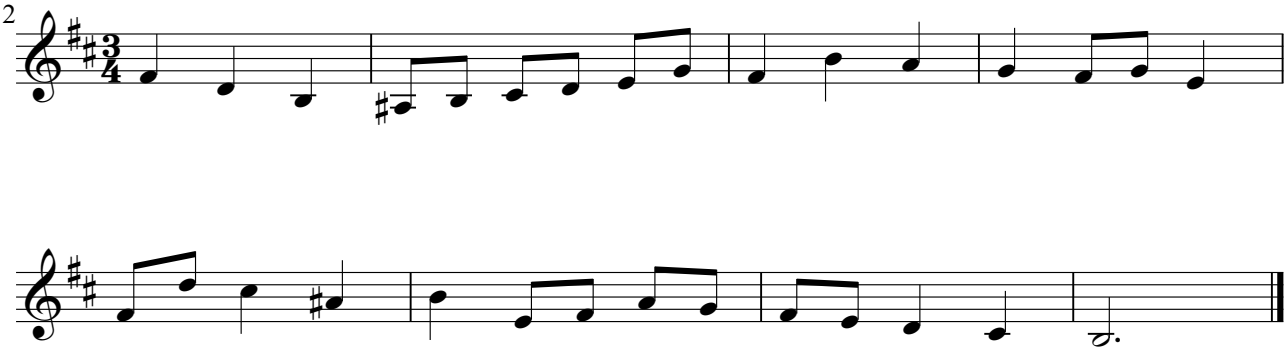

13 **Con moto**

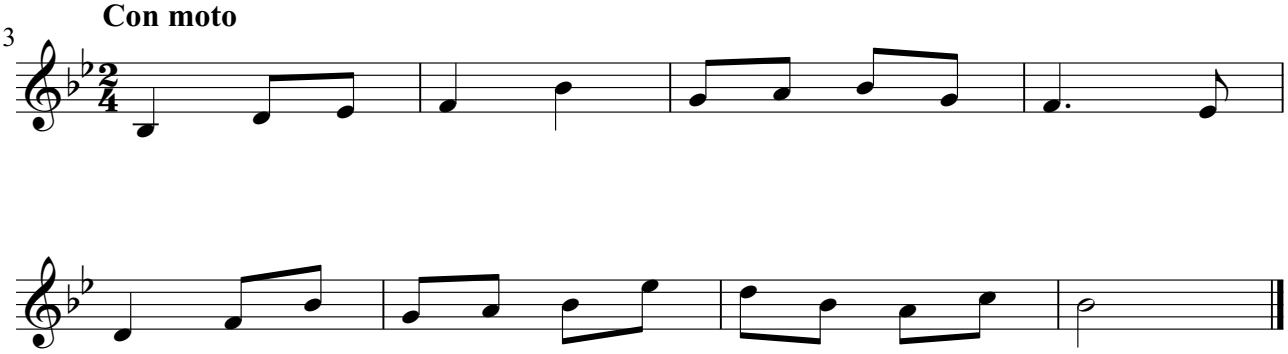

14 **Moderato**

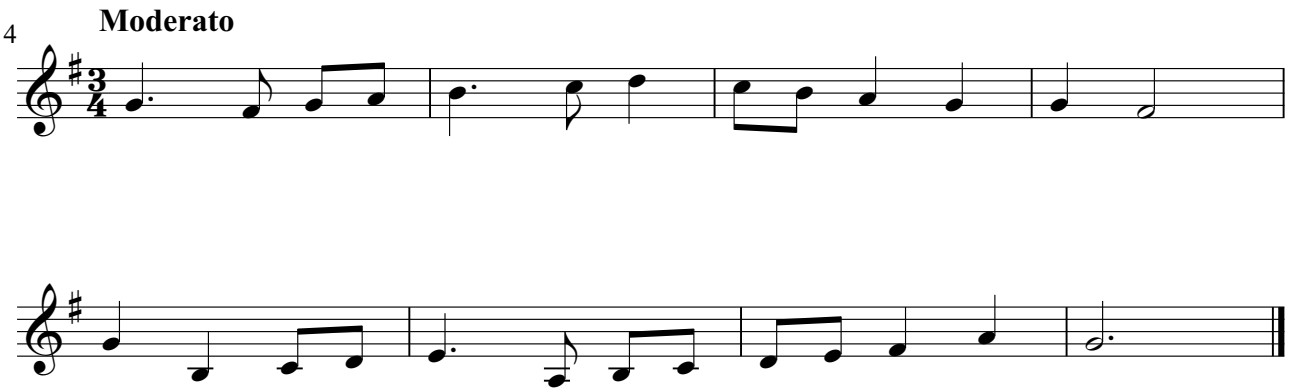

15 **Andante**

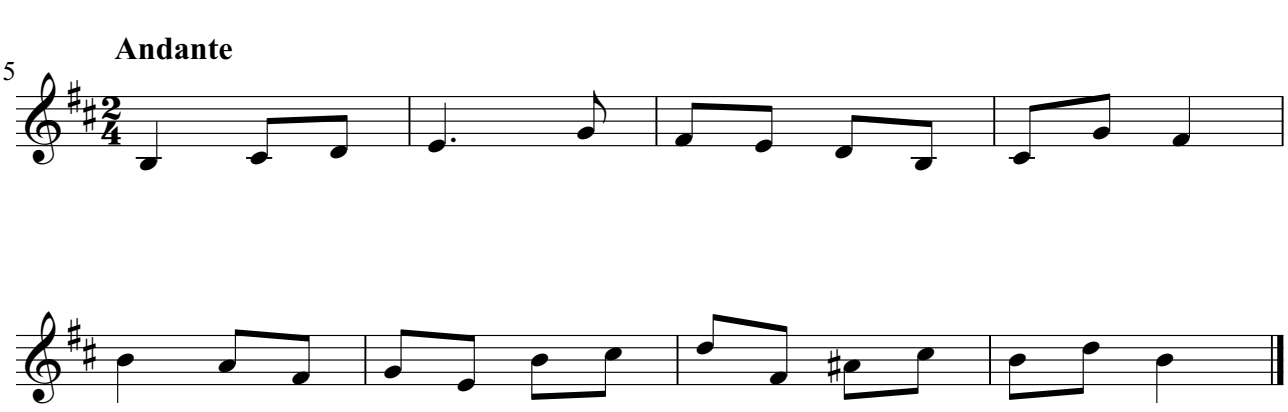

16 **Moderato**

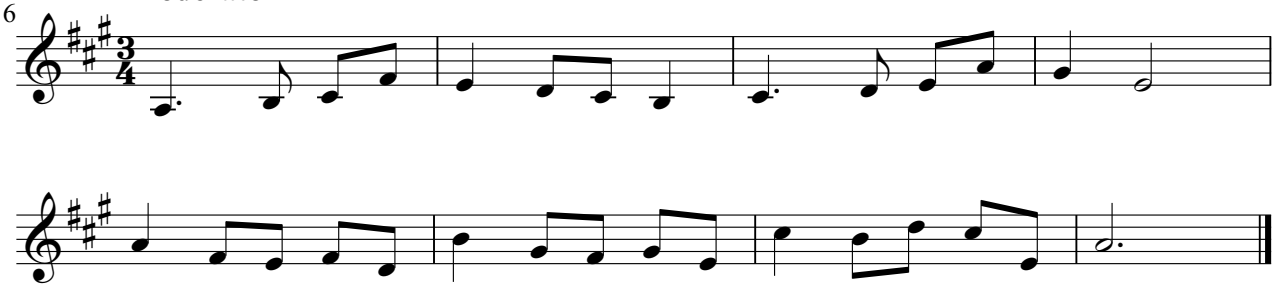

17 **Con moto**

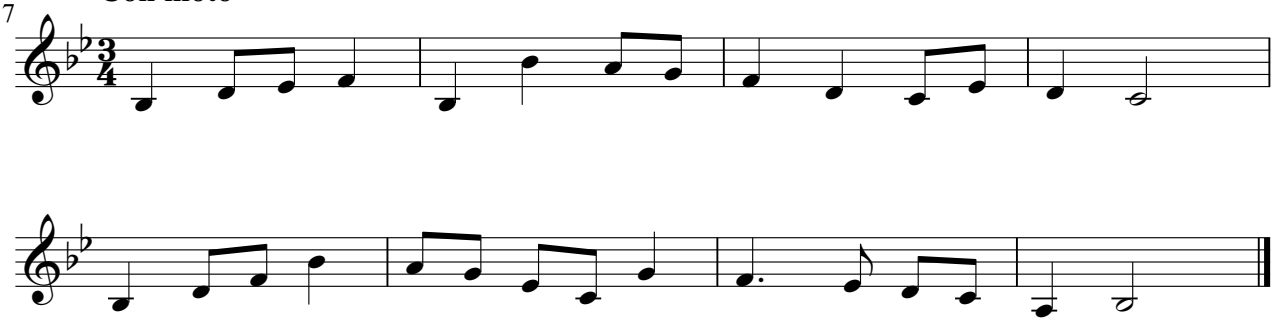

18 **Moderato**

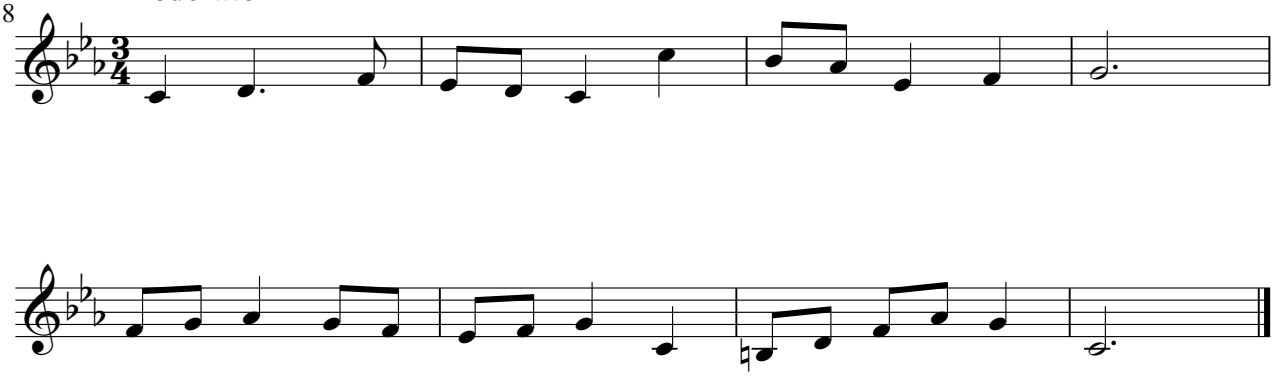

19 **Con moto**

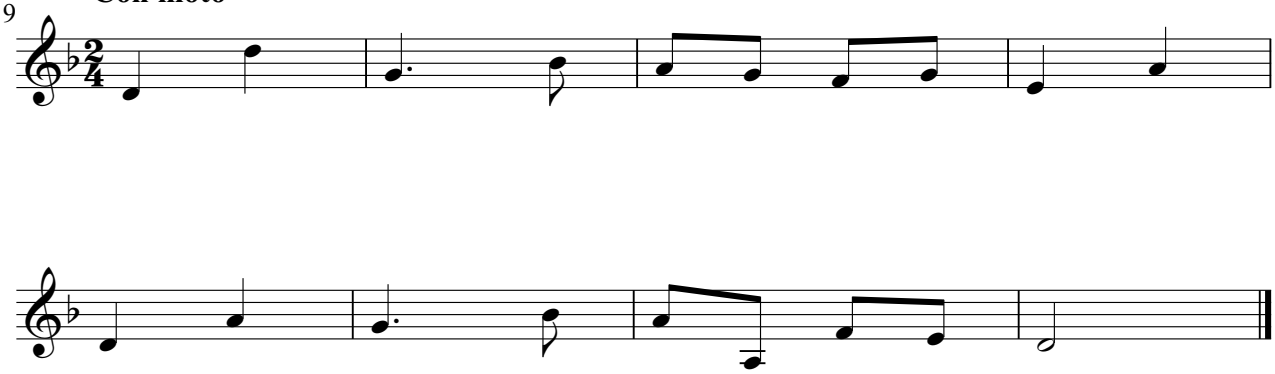

20 **Moderato**

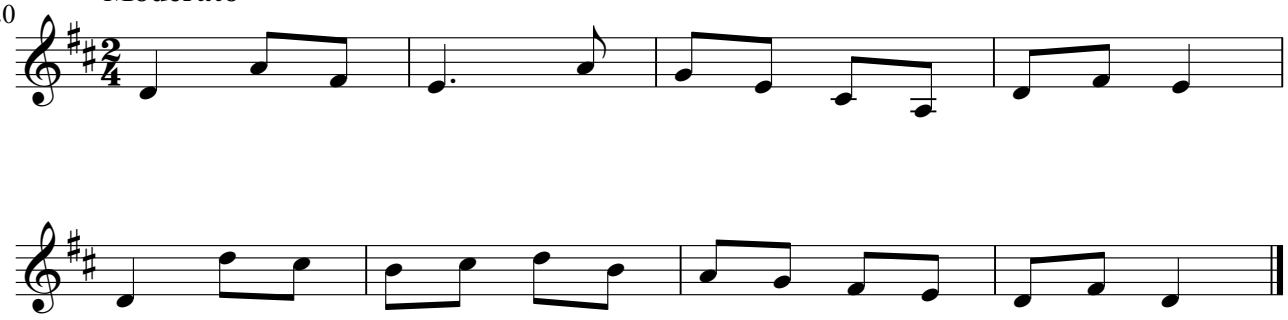

21 **Moderato**

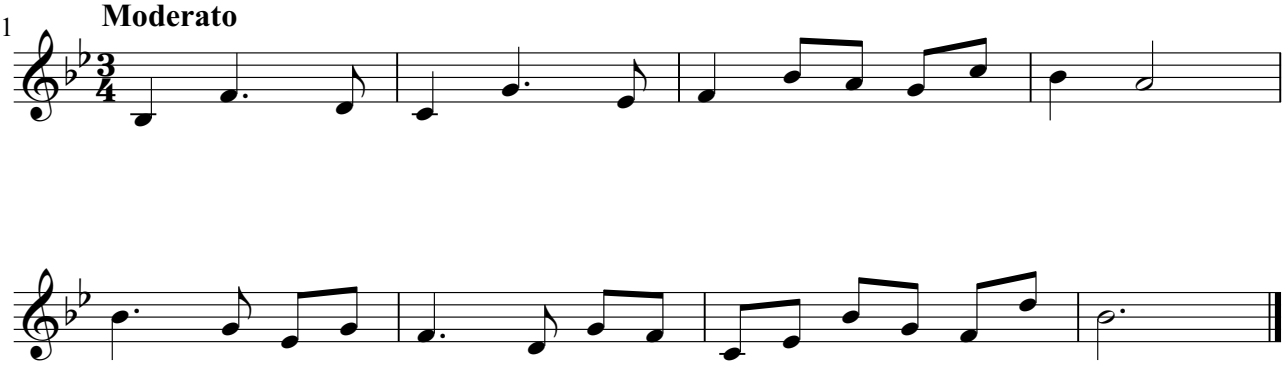

22 **Allegro**

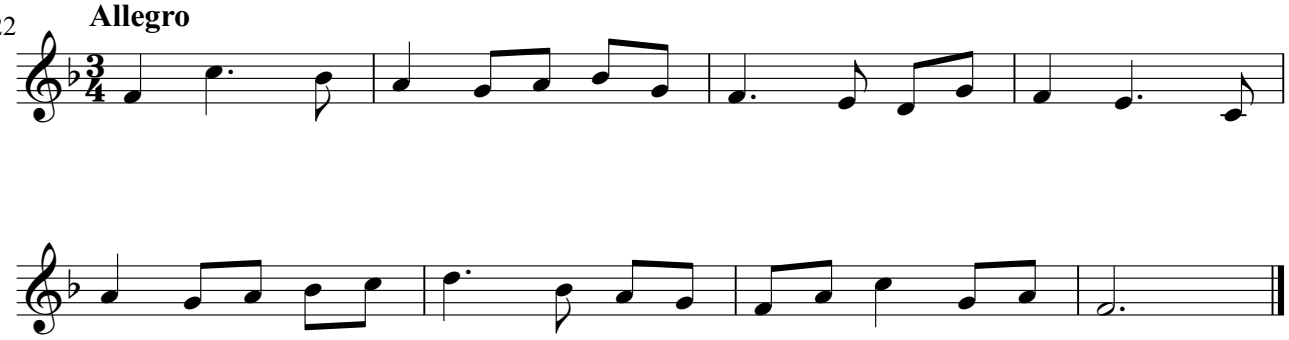

23 **Moderato**

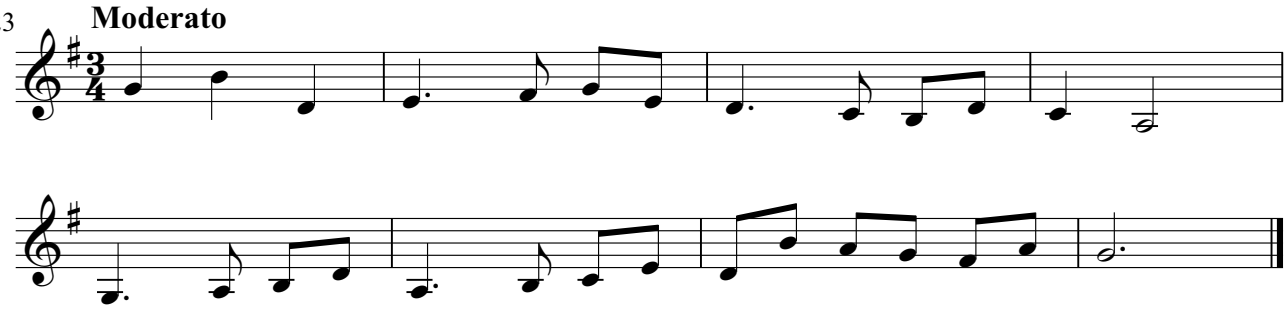

24 **Moderato**

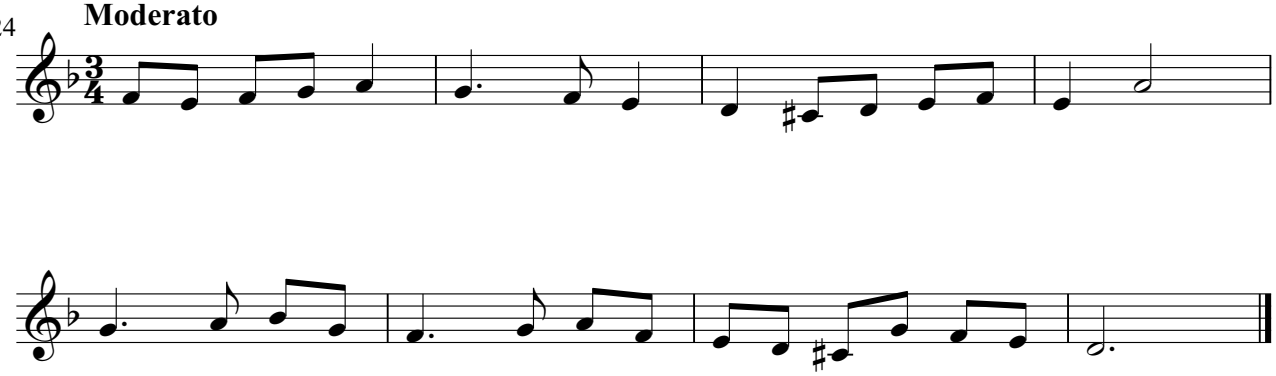

25 **Moderato**

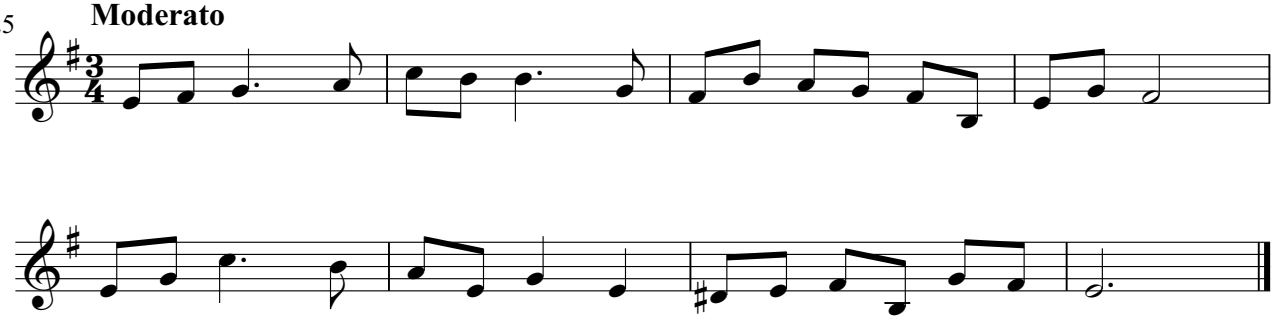

26 **Allegro**

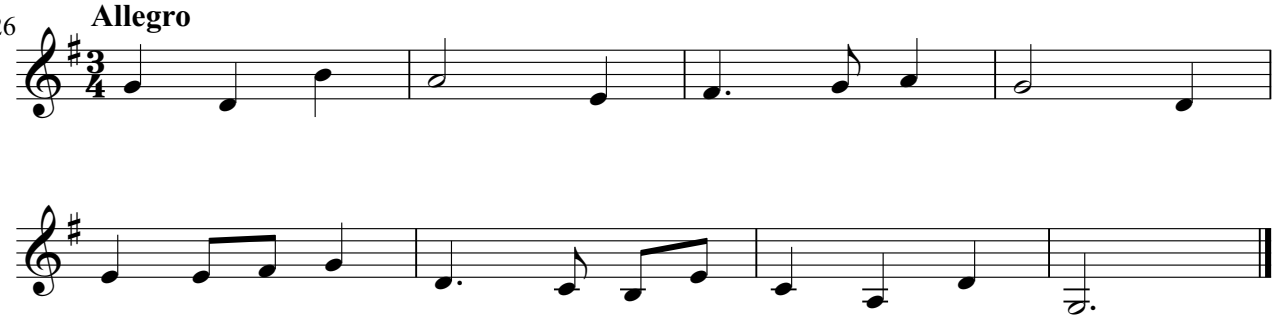

27 **Allegro**

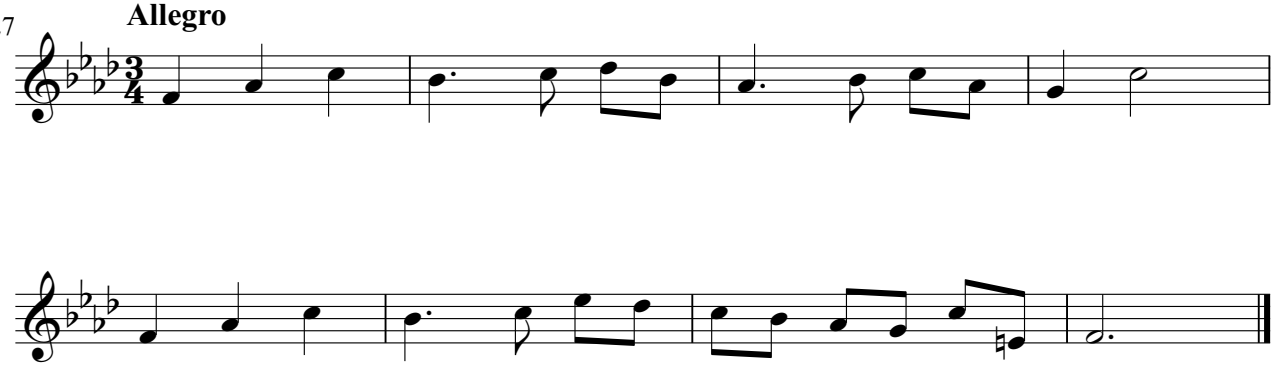

28 **Moderato**

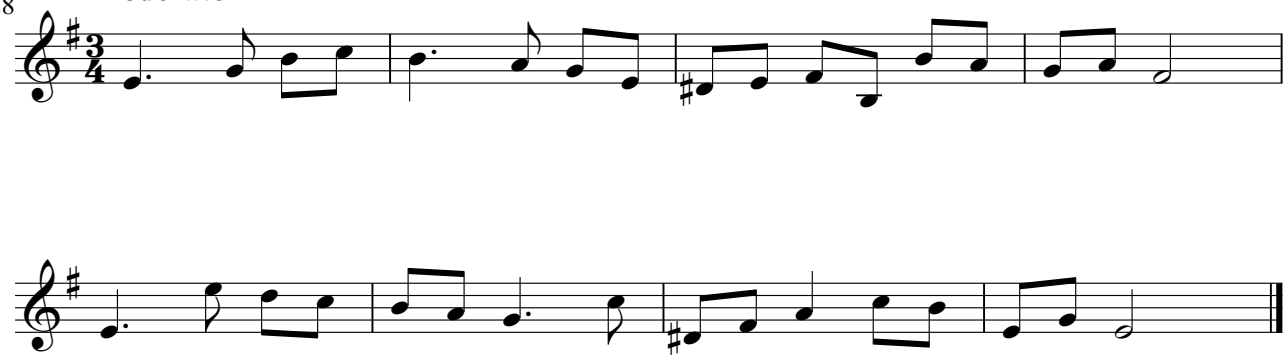

29 **Andantino**

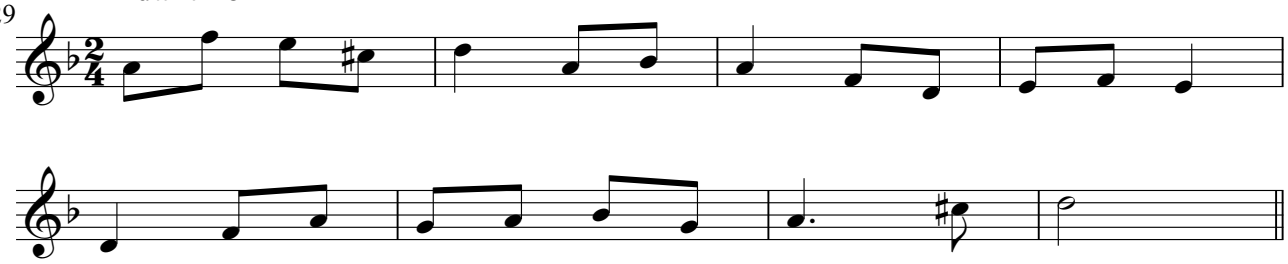

30 **Allegretto**

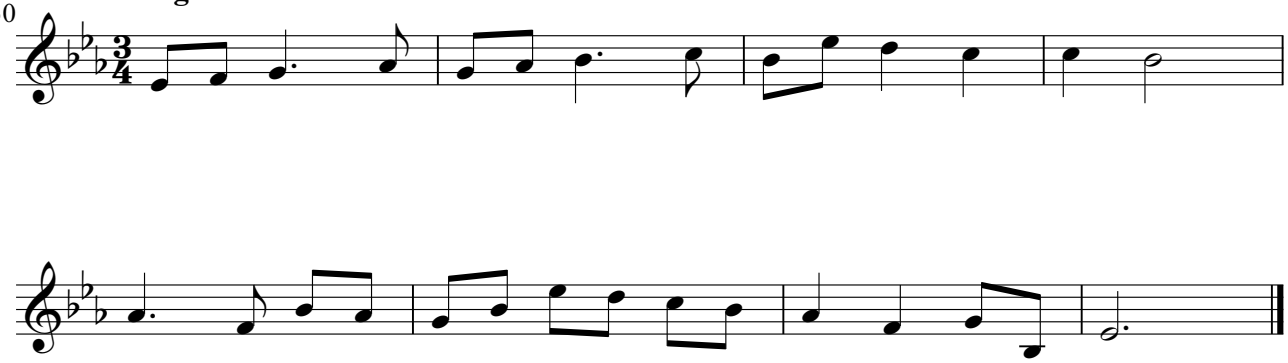

31 **Moderato**

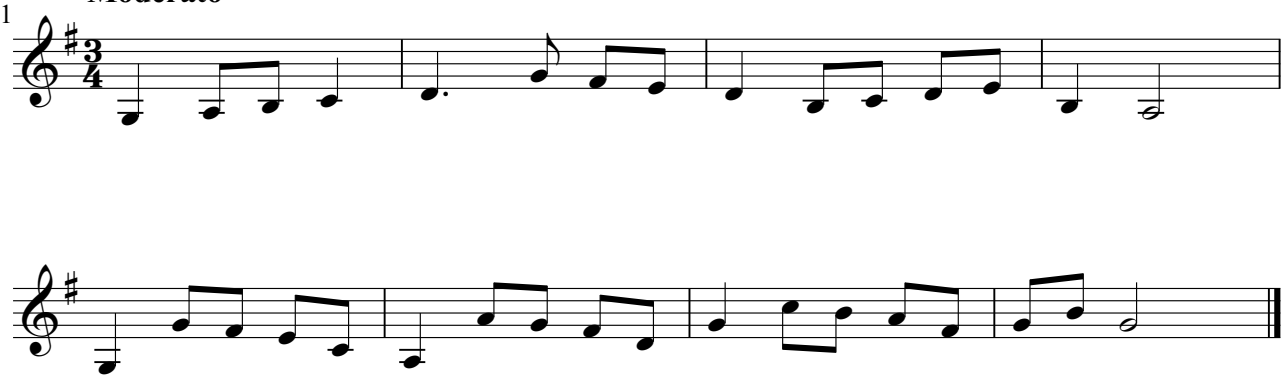

32 **Andante**

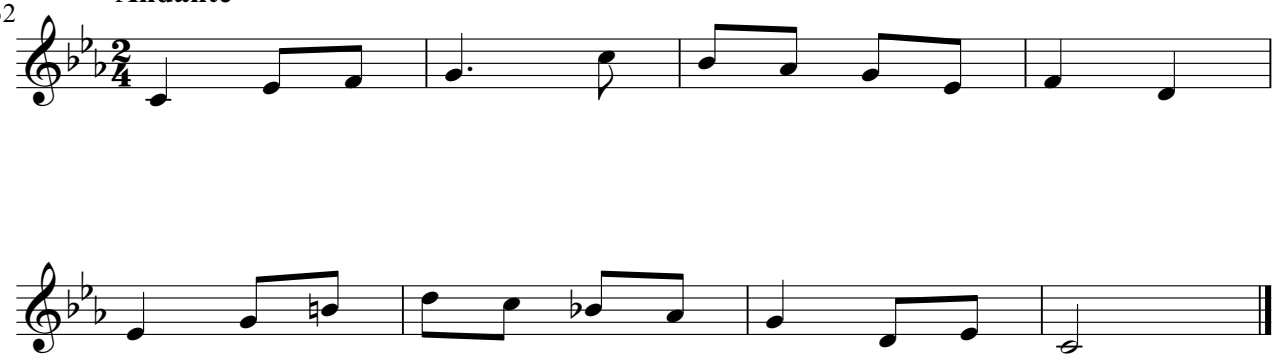

Розділ ІІ

Однотональний квадратний період, період повторної будови, натуральний мажор, гармонічний і мелодичний мінор, простий метр, мелодичний рух шістнадцятими тривалостями, пунктирний ритм, поєднання плавного руху мелодії зі стрибками, басовий ключ, діатонічна (тональна) секвенція, варювання секвенції

33 **Allegretto**

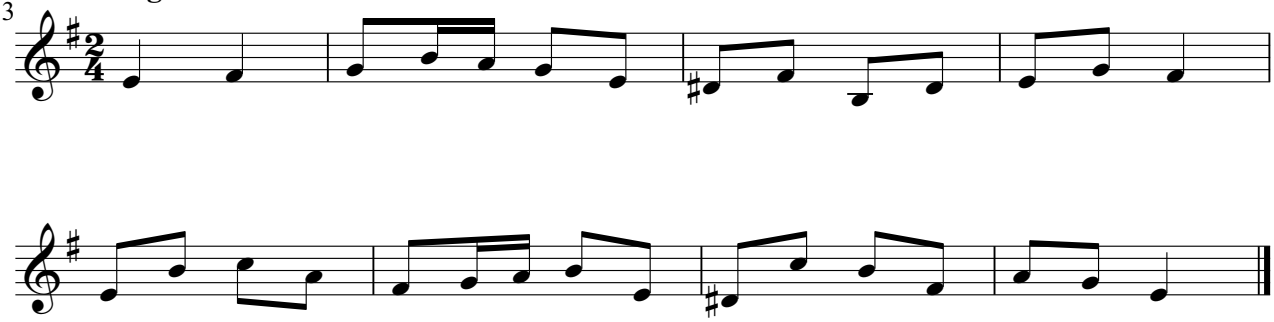

34 **Moderato**

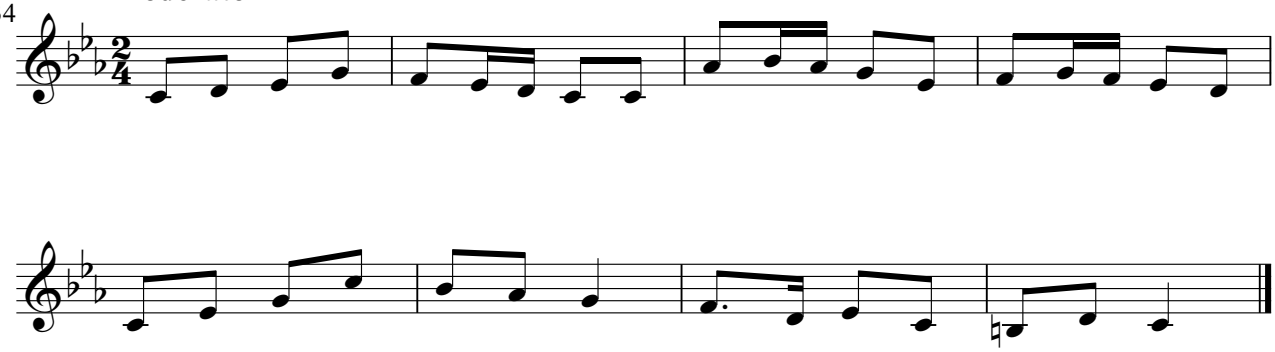

35 **Allegro**

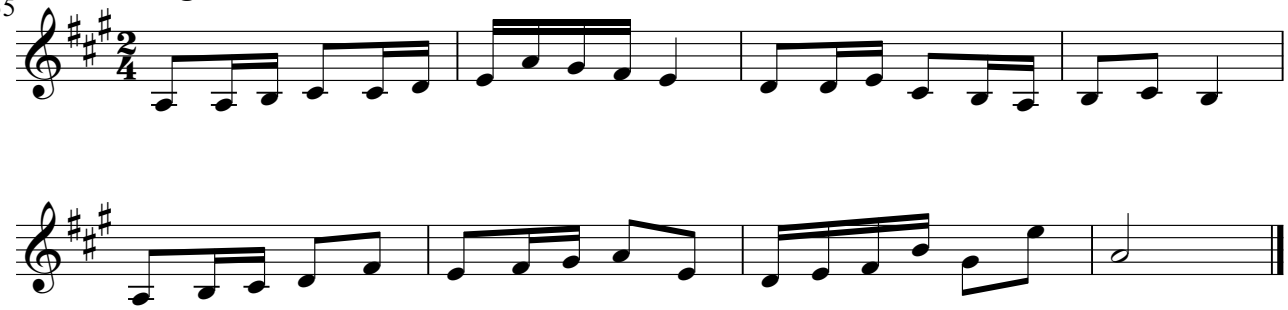

36 **Allegretto**

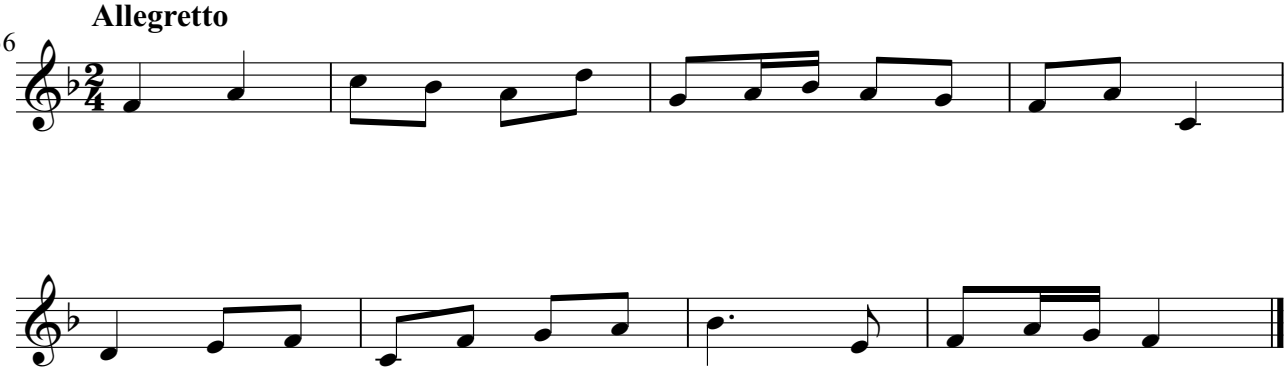

37 **Allegretto**

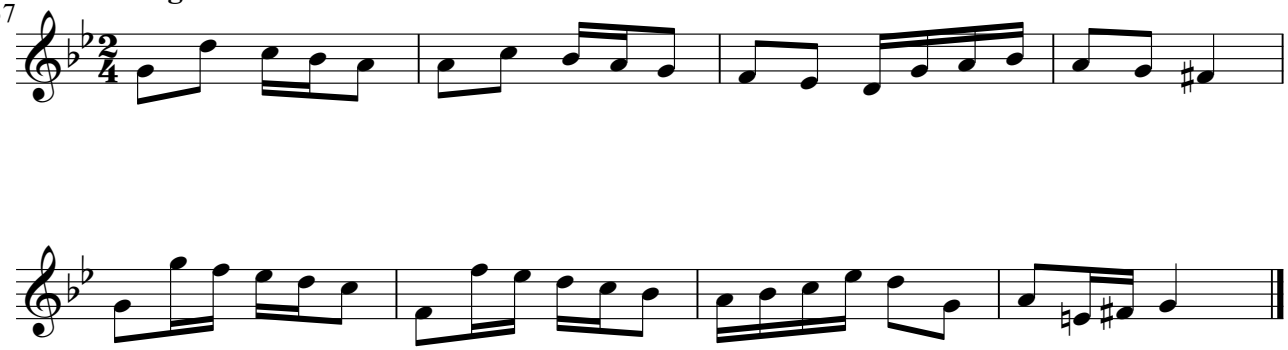

38 **Moderato**

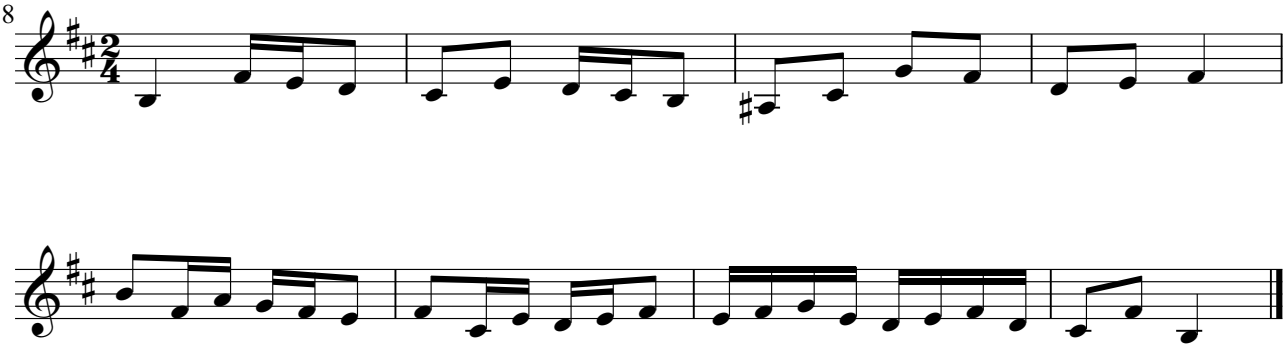

39 **Moderato**

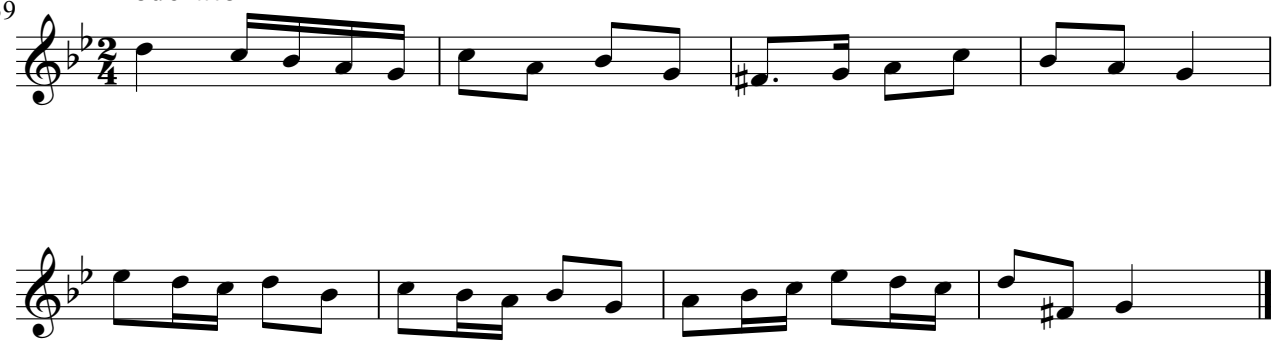

40 **Allegretto**

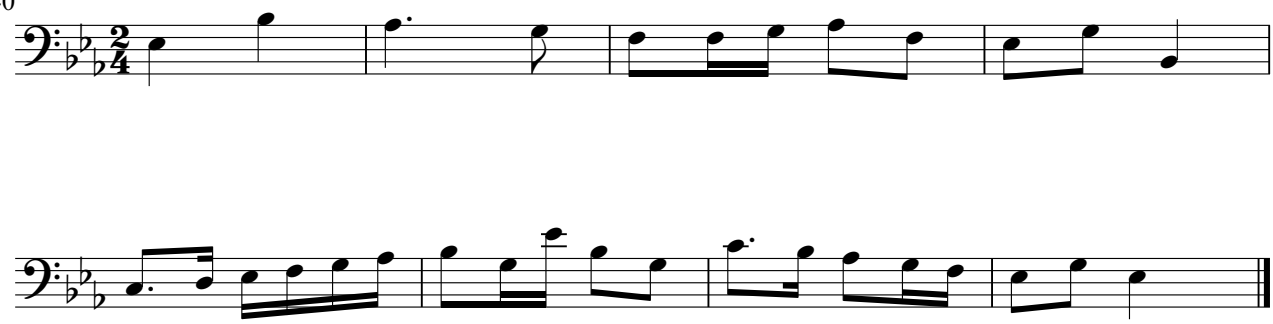

41 **Andante**

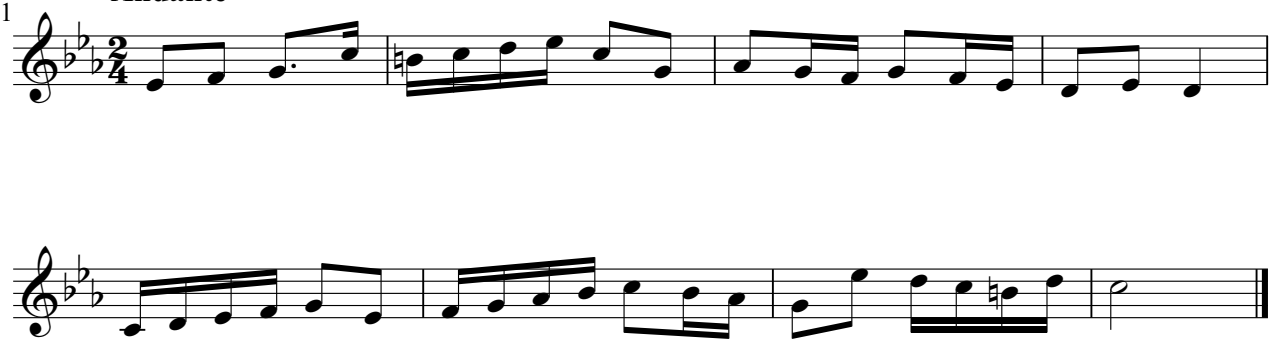

42 **Andante**

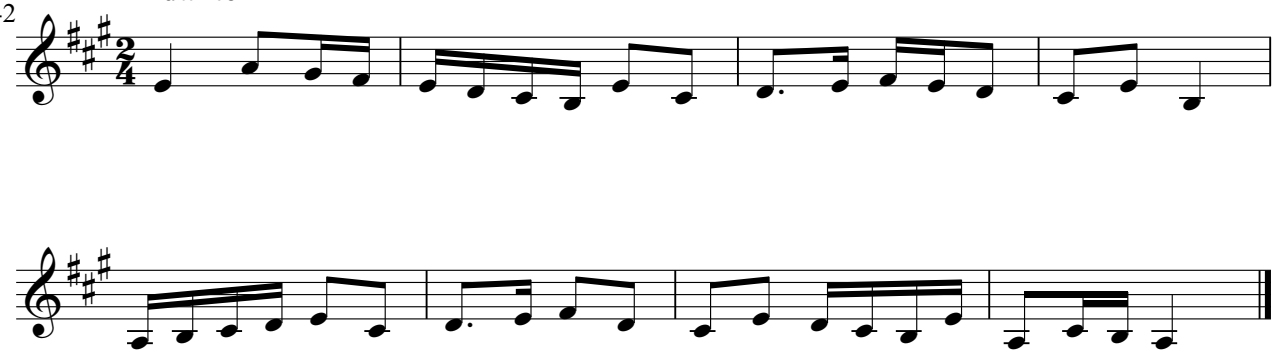

43 **Allegretto**

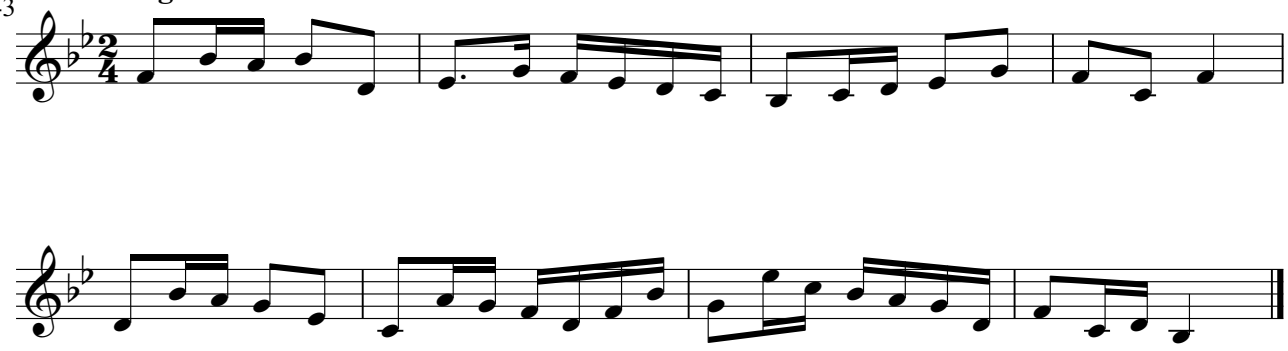

44 **Allegro**

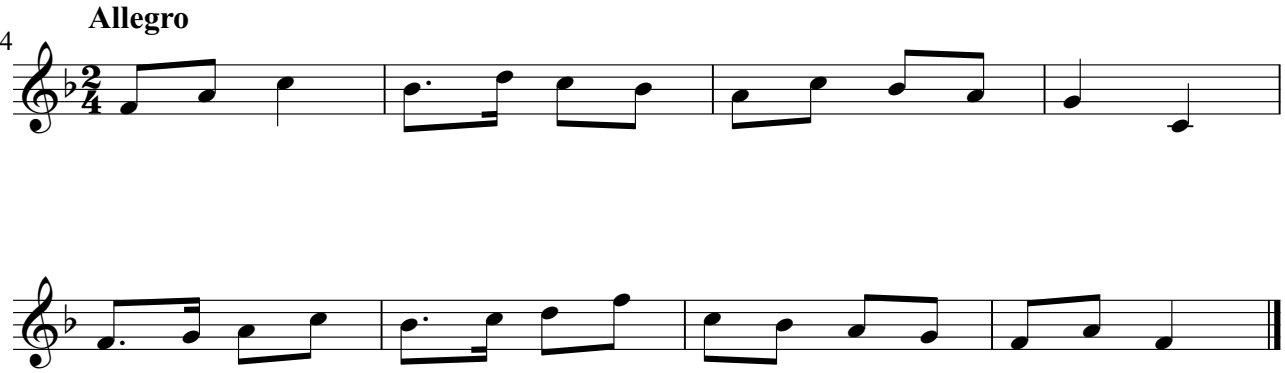

45 **Moderato**

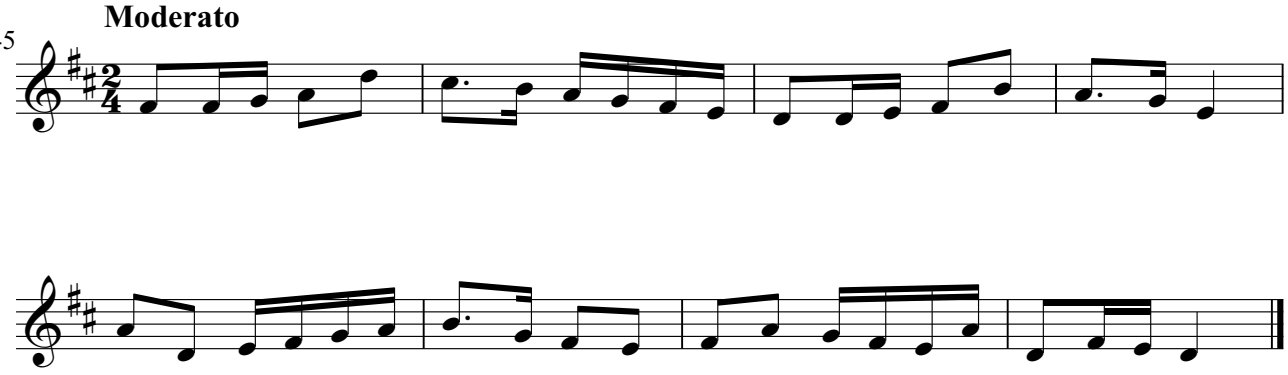

46 **Allegro**

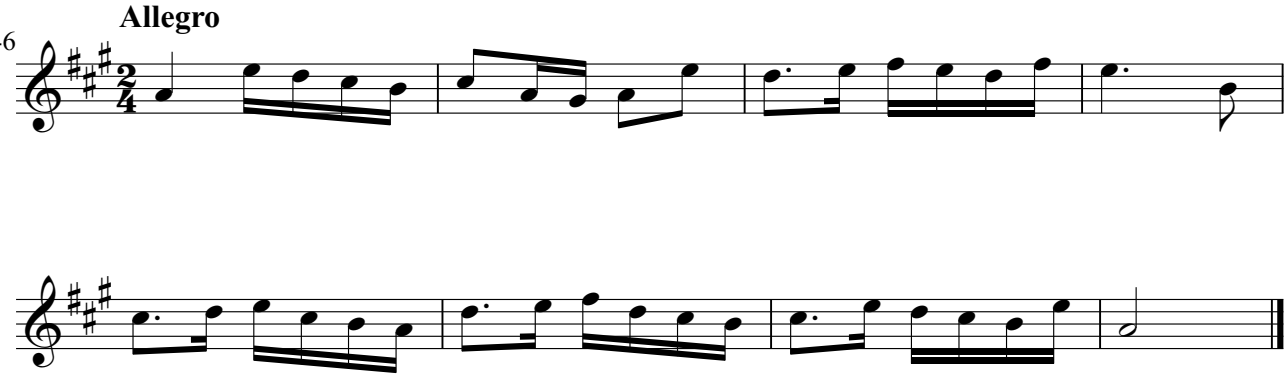

47 **Moderato**

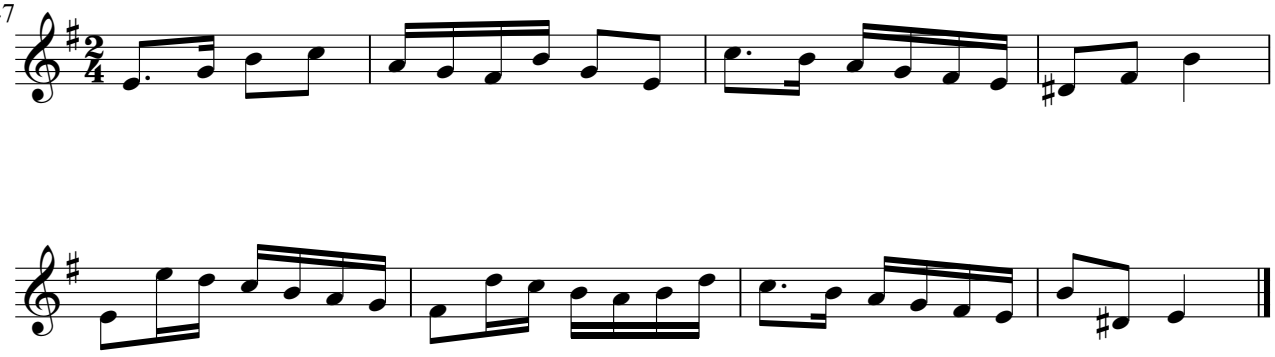

48 **Adagio**

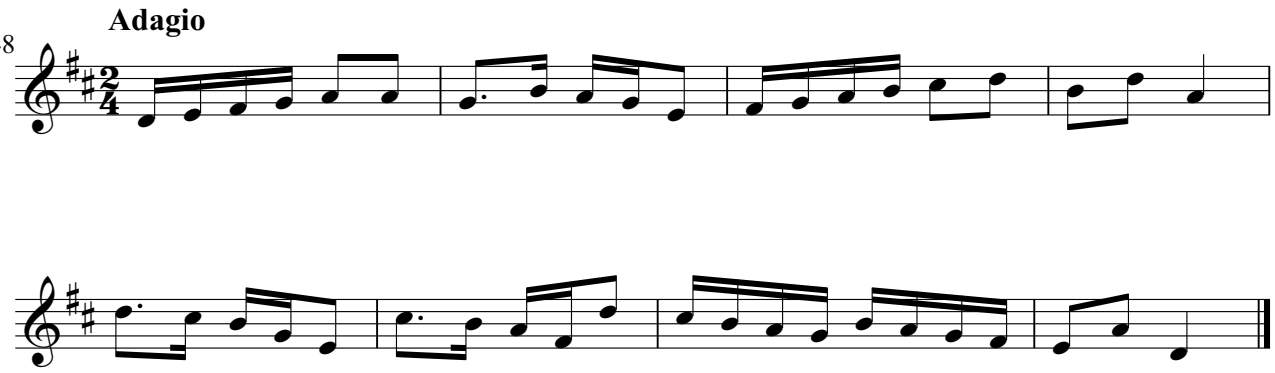

49 **Moderato**

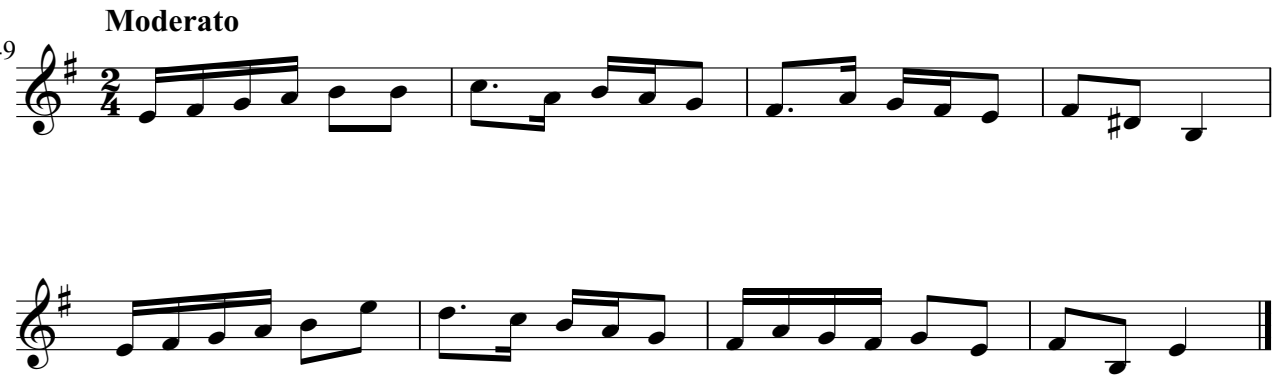

50 **Moderato**

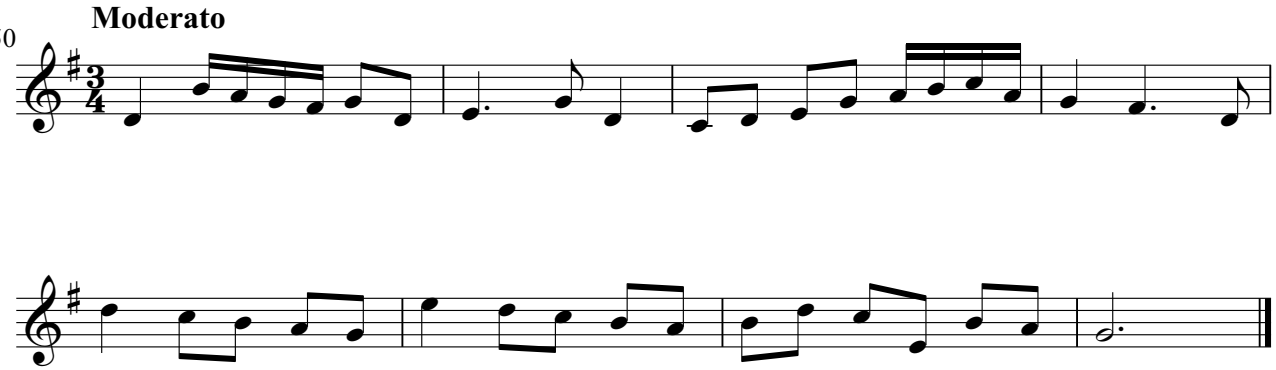

51 **Moderato**

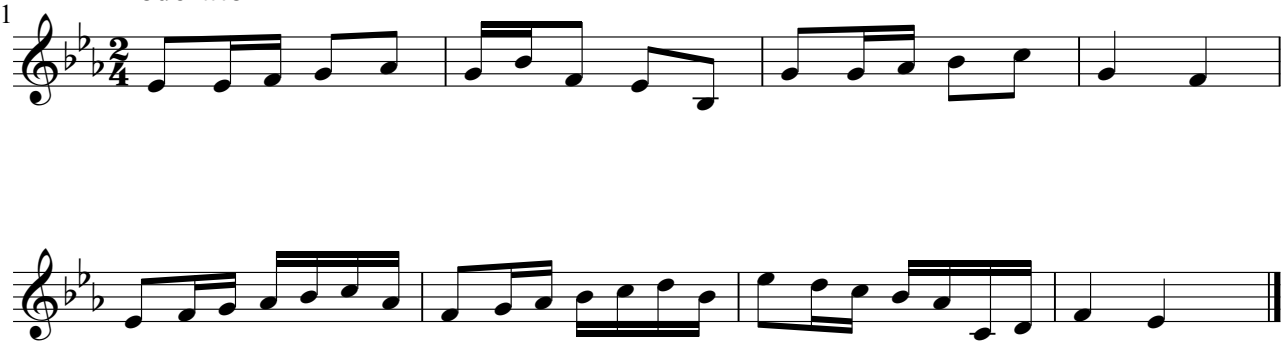

52 **Allegretto**

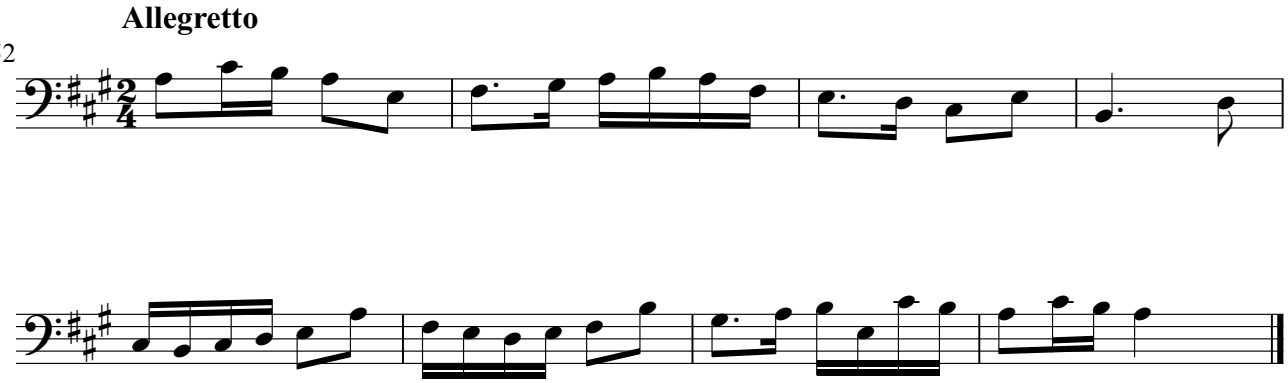

53 **Andante**

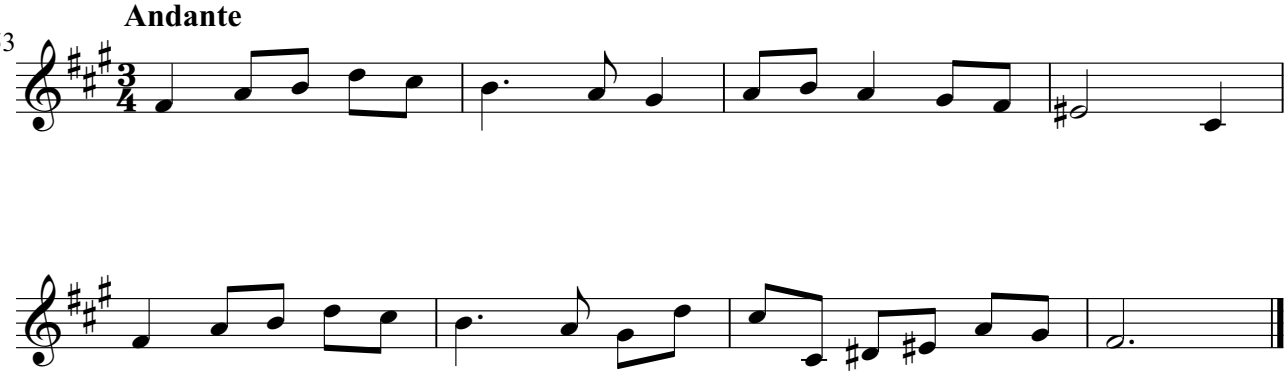

54 **Cantabile**

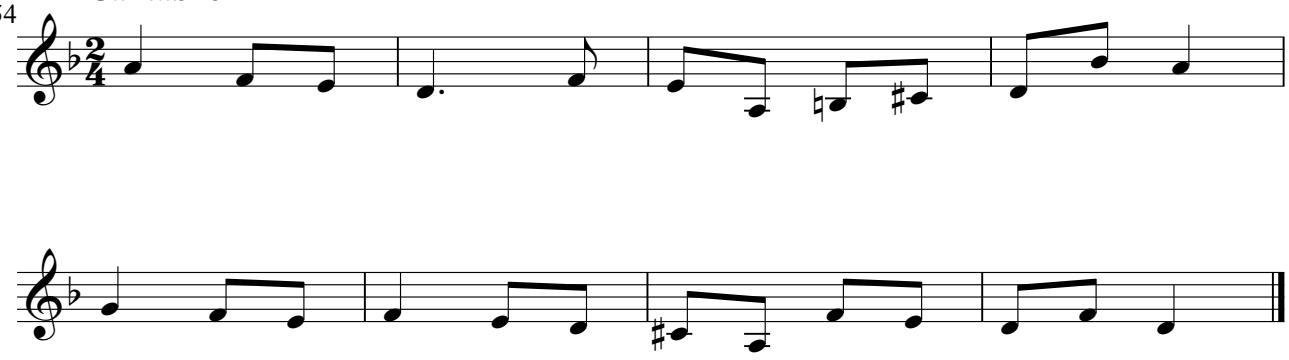

55 **Allegretto**

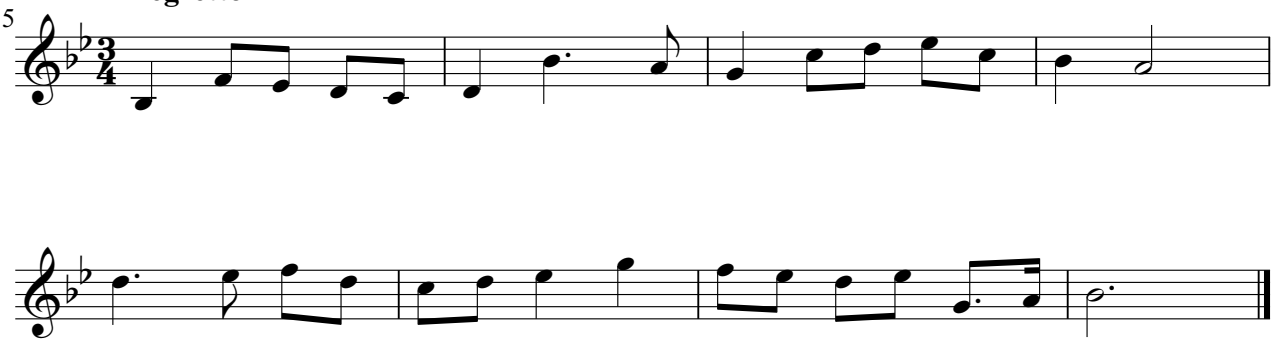

56 **Andante**

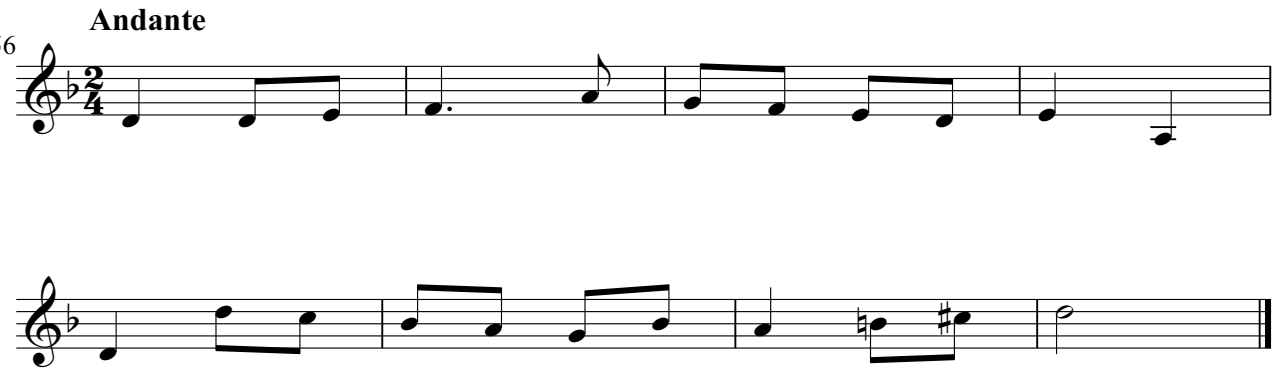

57 **Allegretto**

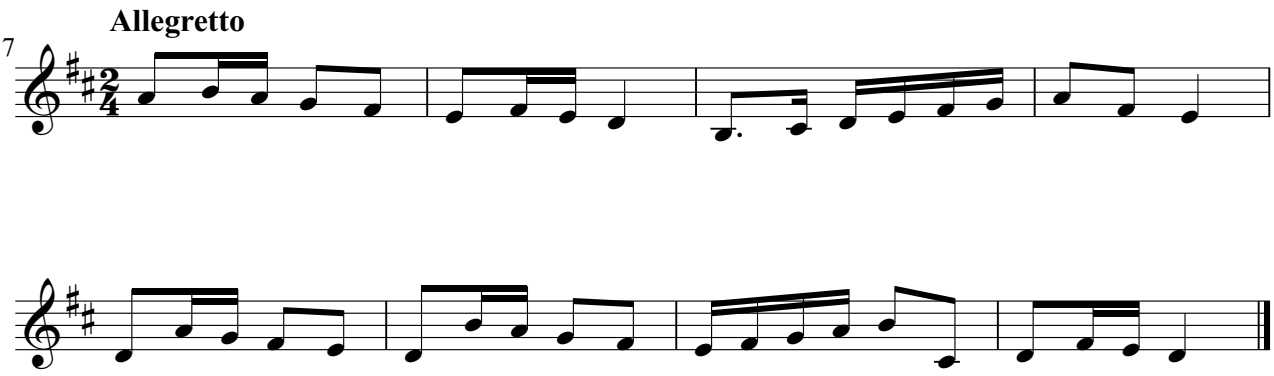

58 **Cantabile**

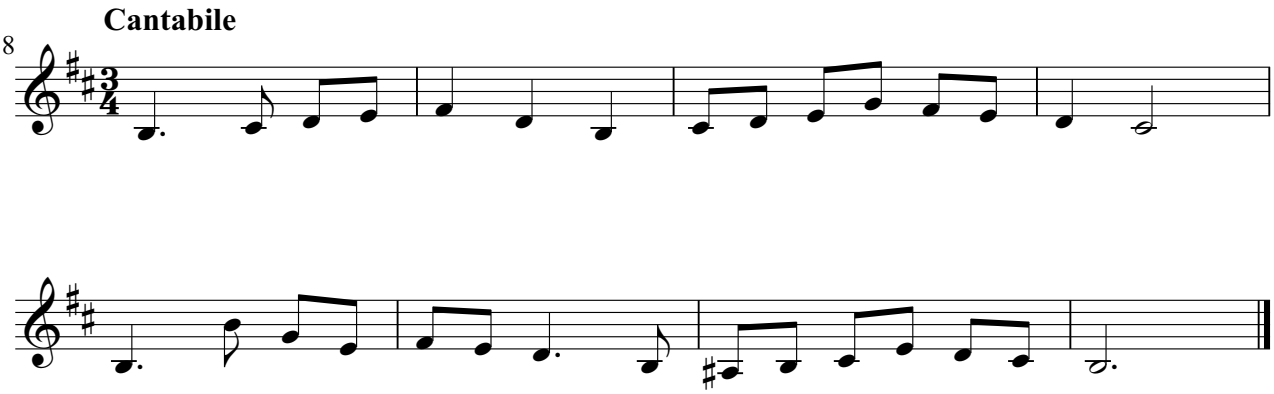

59 **Con moto**

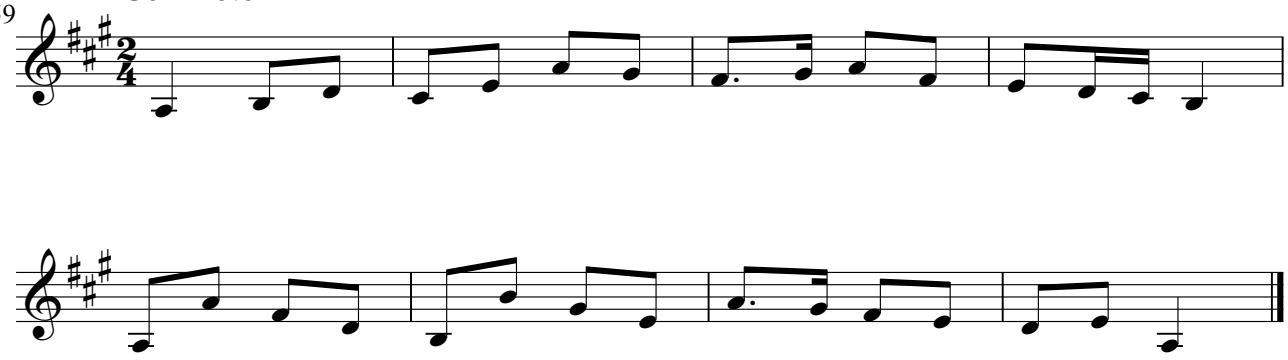

60 **Andante**

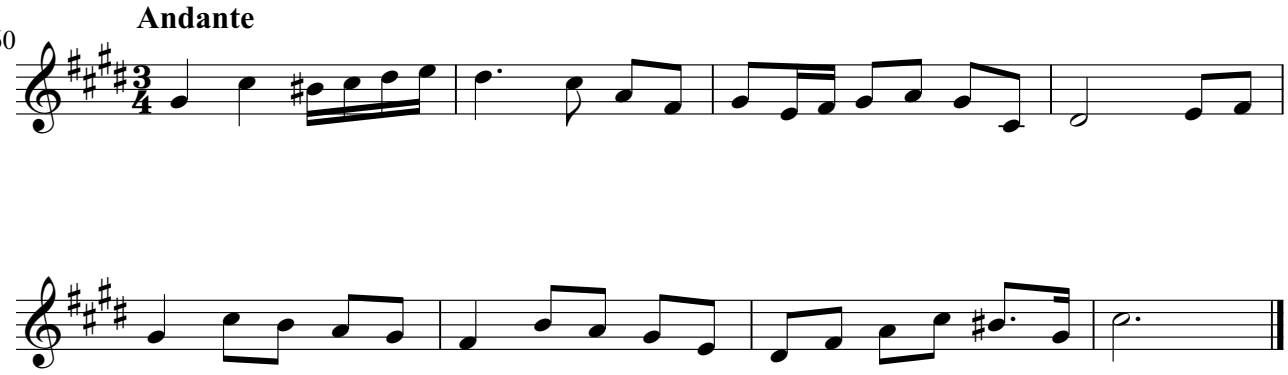

61 **Moderato**

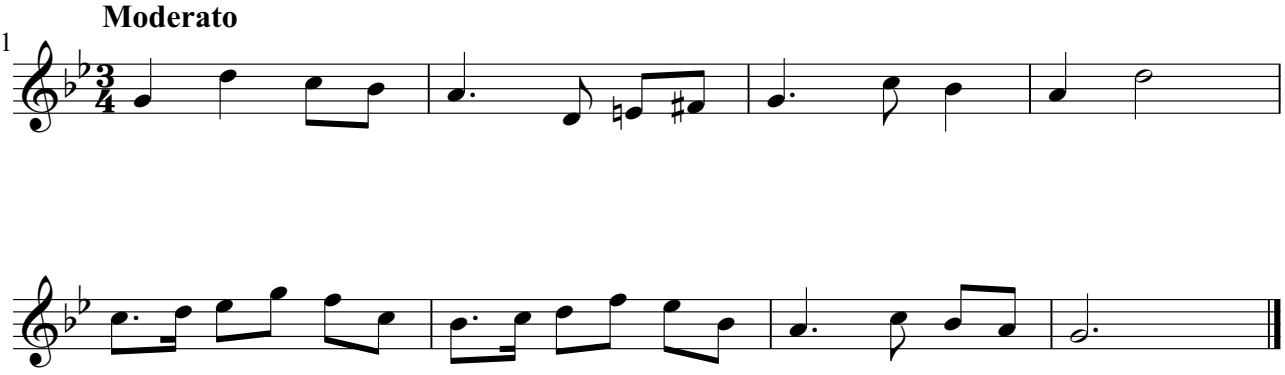

62 **Commodo**

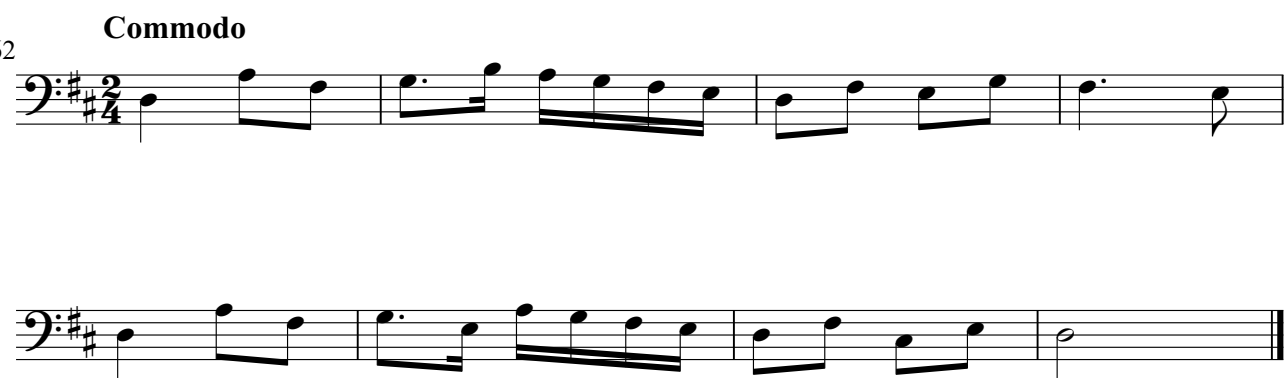

63 **Allegro**

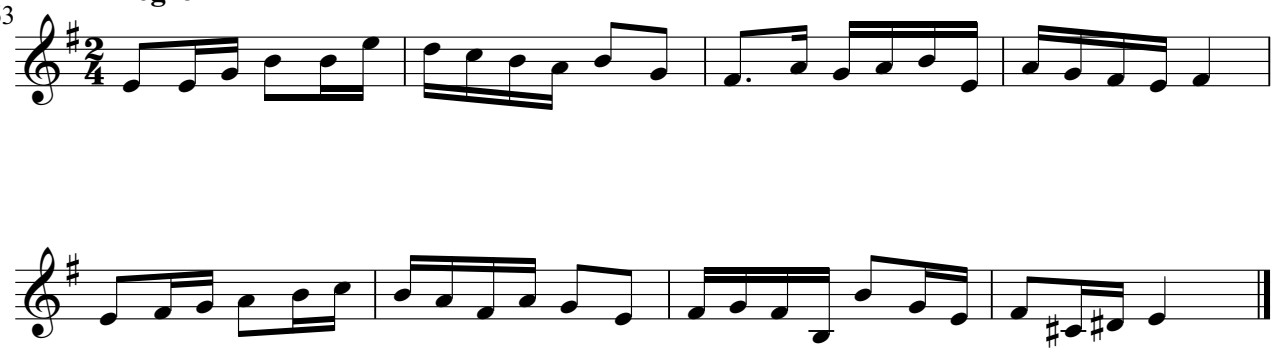

64 **Cantabile**

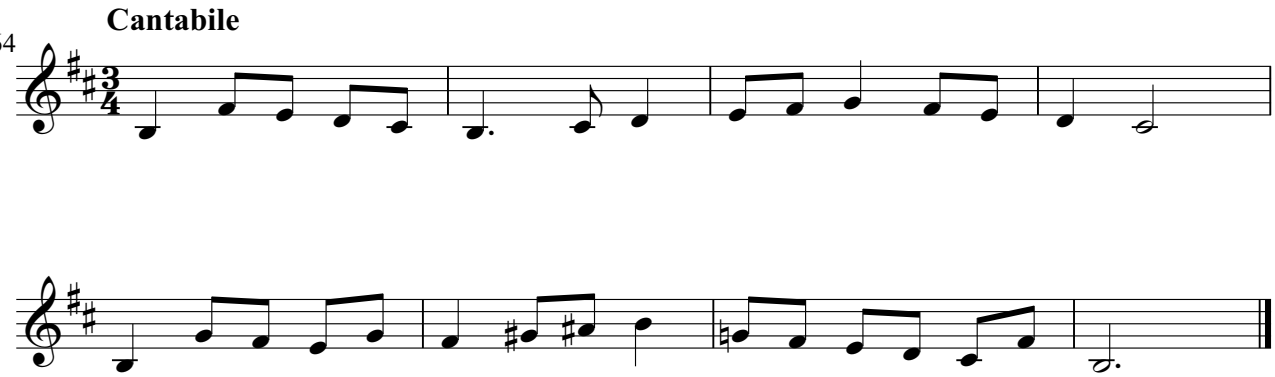

65 **Cantabile**

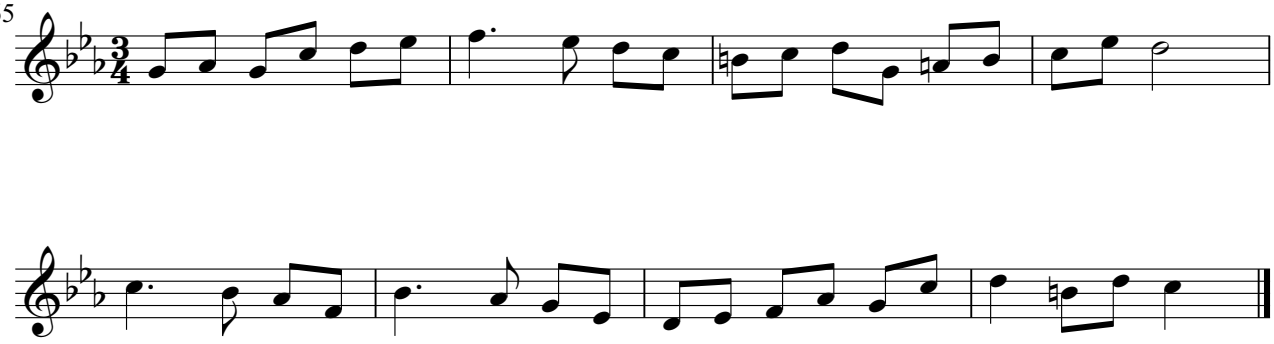

66 **Moderato**

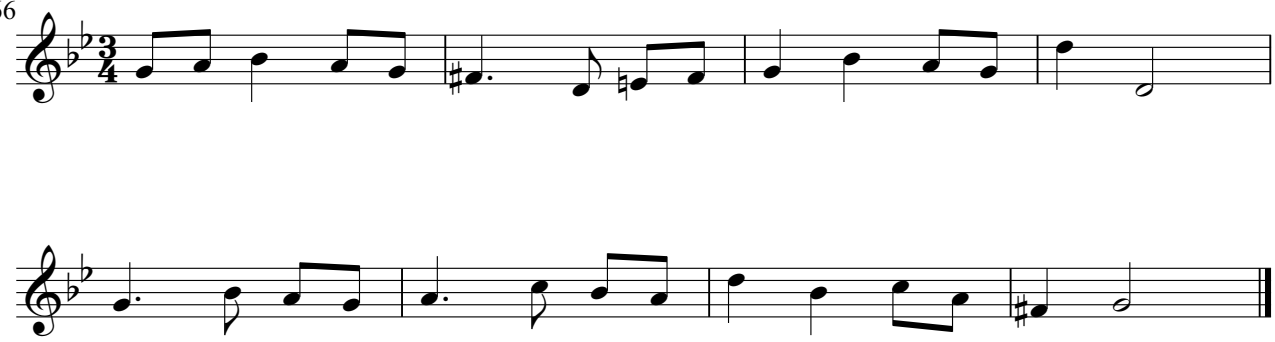

67 **Allegretto**

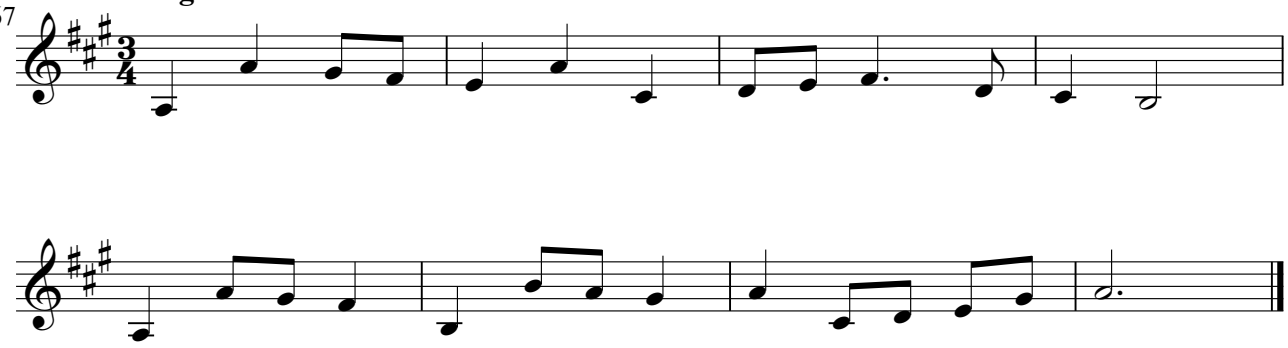

68 **Moderato**

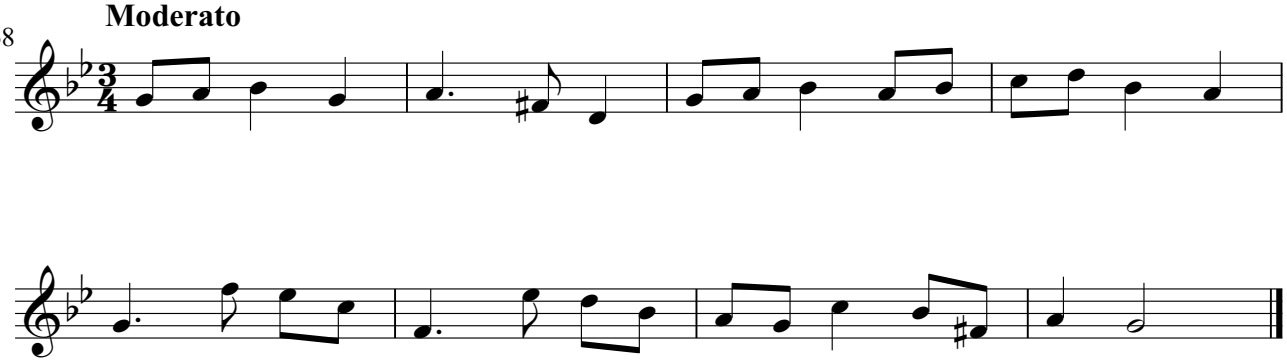

69 **Adagio**

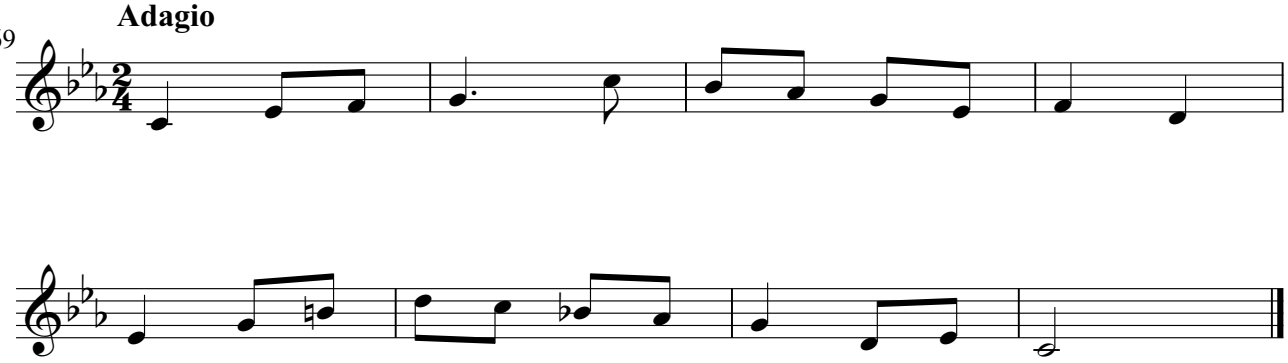

70 **Andante**

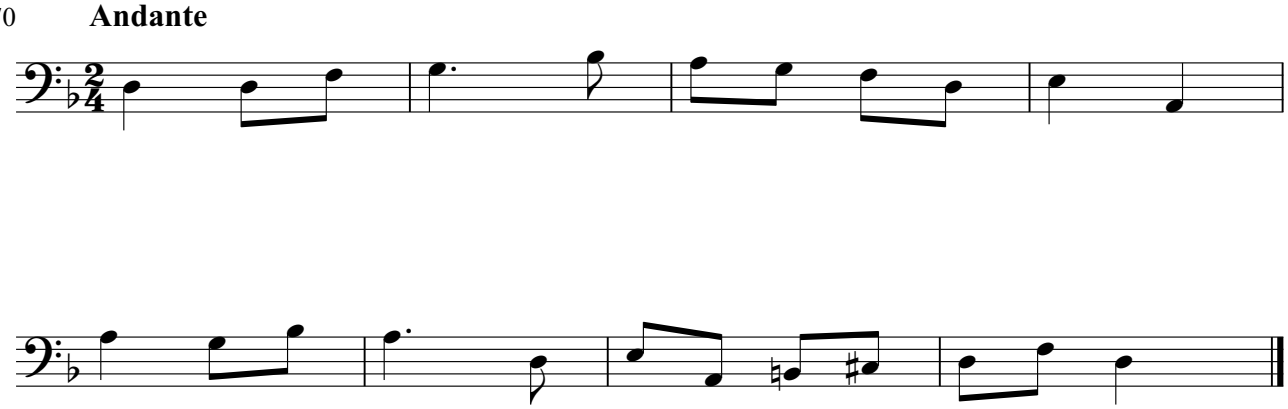

71 **Commodo**

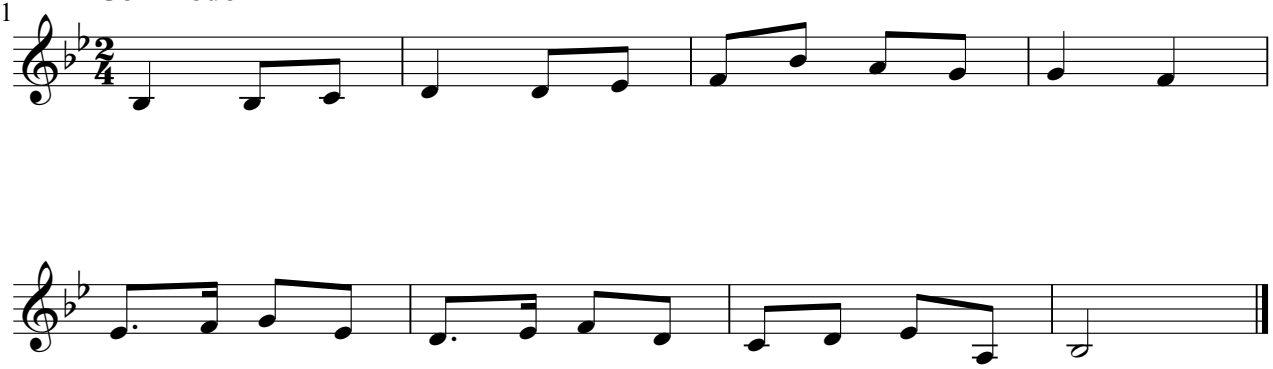

72 **Andante**

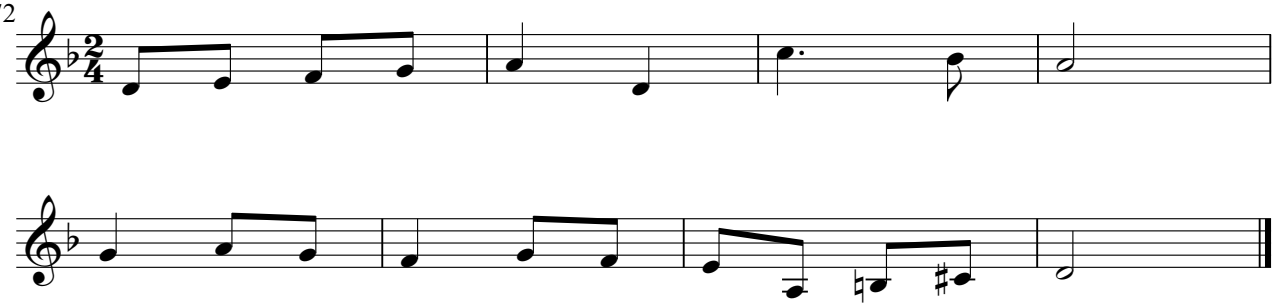

73 **Allegretto**

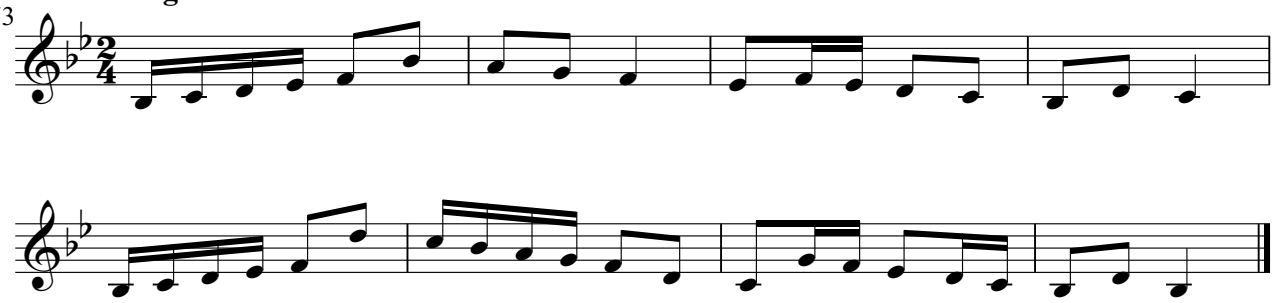

Розділ ІІІ

Однотональний квадратний період, натуральний і гармонічний мажор, натуральний, гармонічний і мелодичний мінор, простий та складний метр, пунктирний ритм, синкопа, тріоль, секвенція як метод розвитку мелодії, розвинена мелодична лінія, яка поєднує плавний рух зі стрибками

74 **Cantabile**

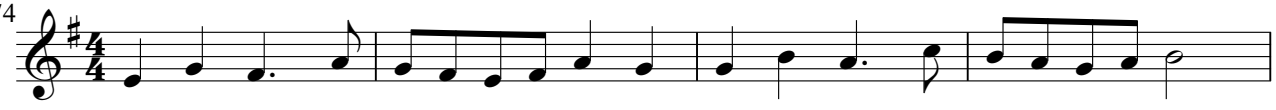

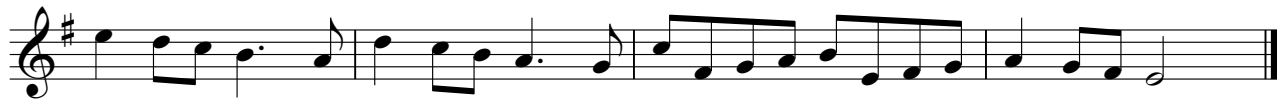

75 **Allegro**

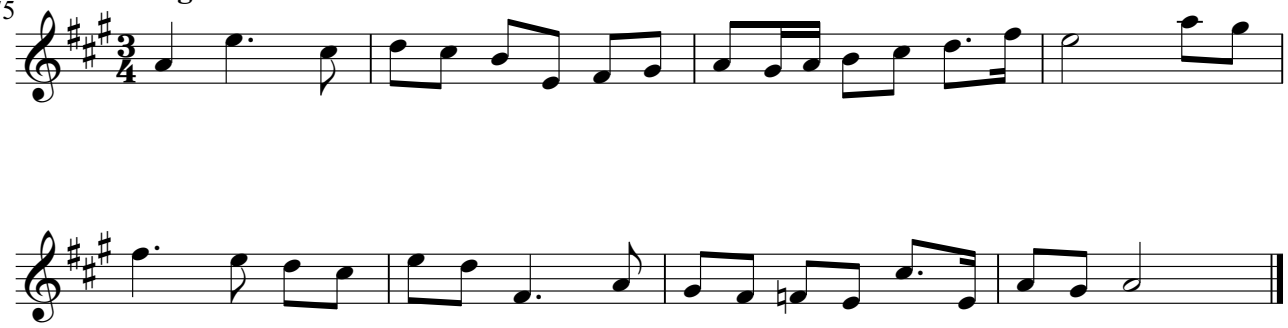

76 **Moderato**

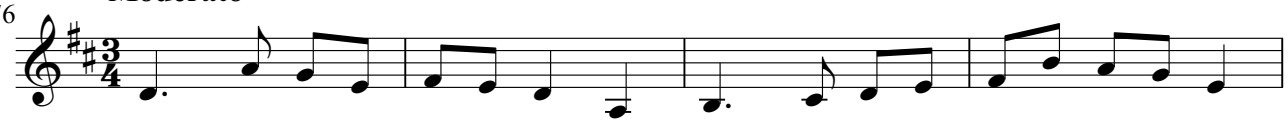

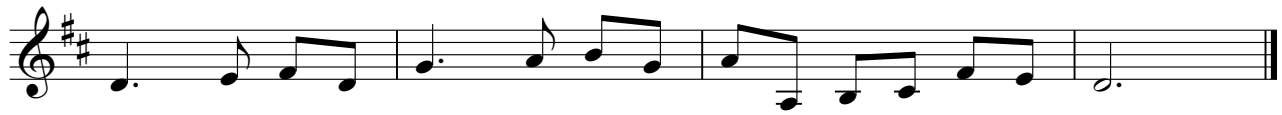

77 **Moderato**

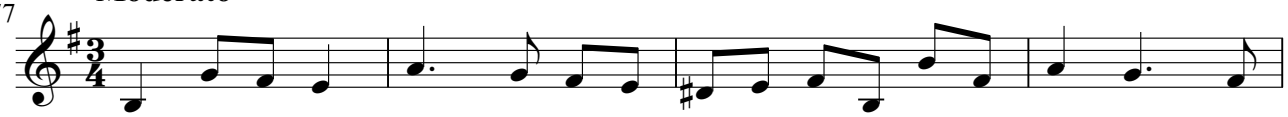

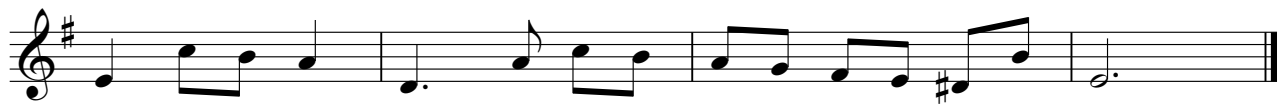

78 **Allegretto**

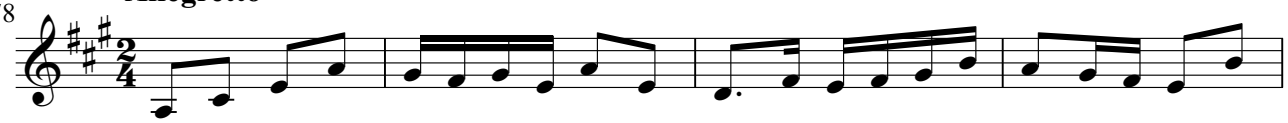

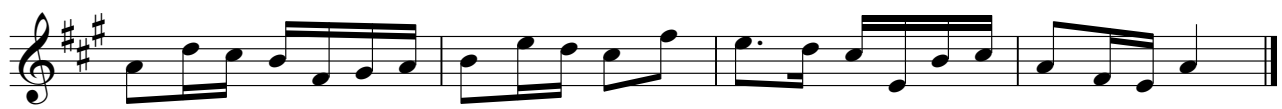

79 **Moderato**

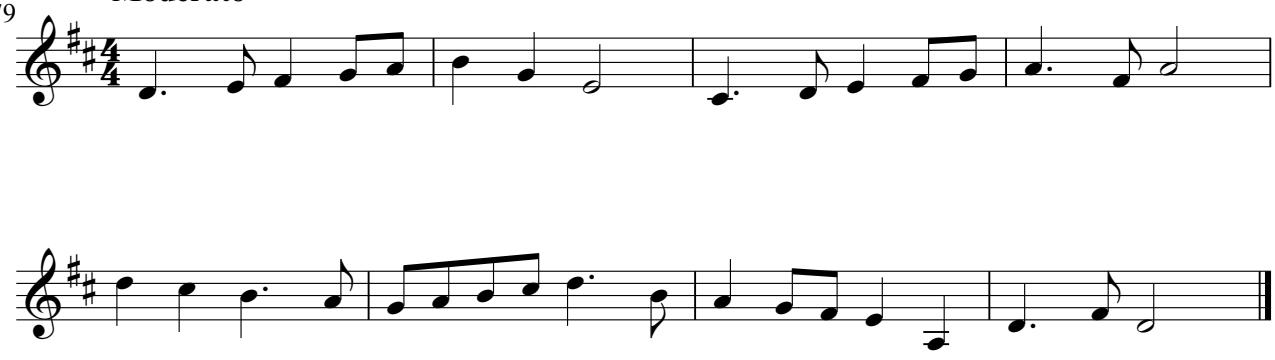

80 **Moderato**

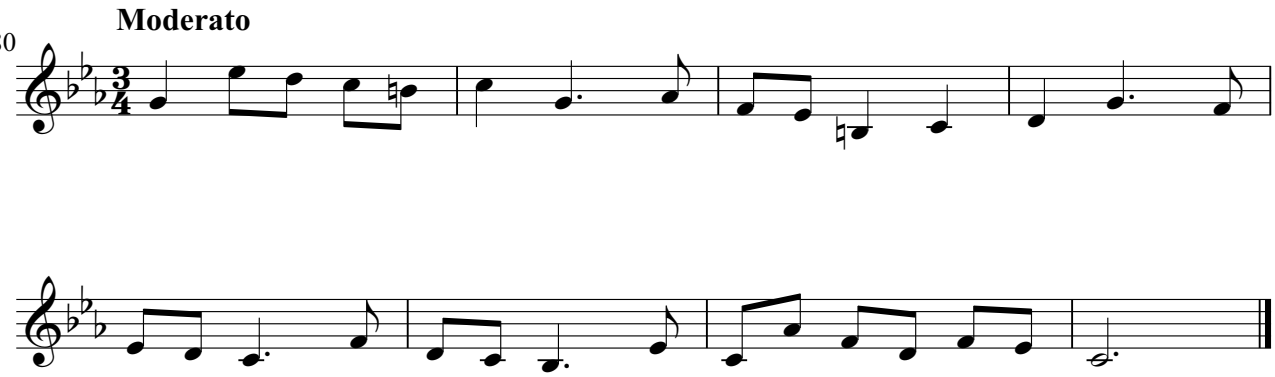

81 **Cantabile**

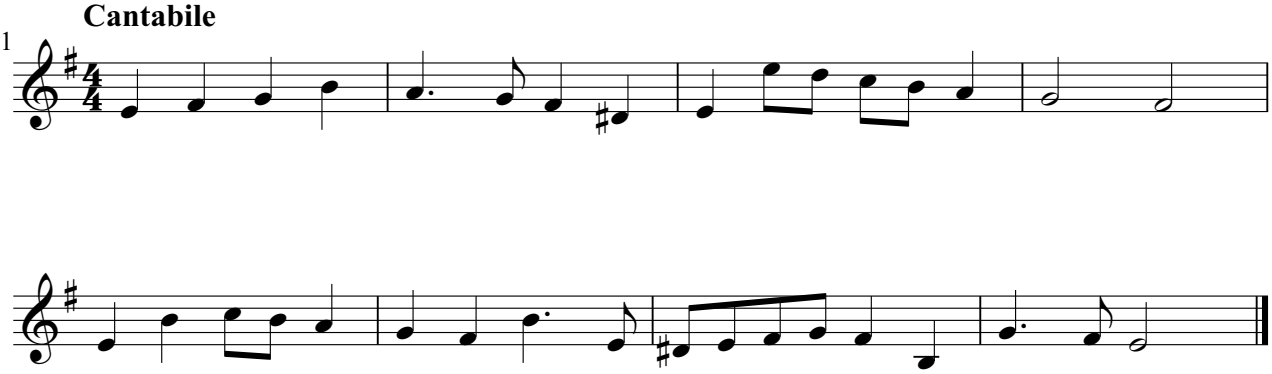

82 **Moderato**

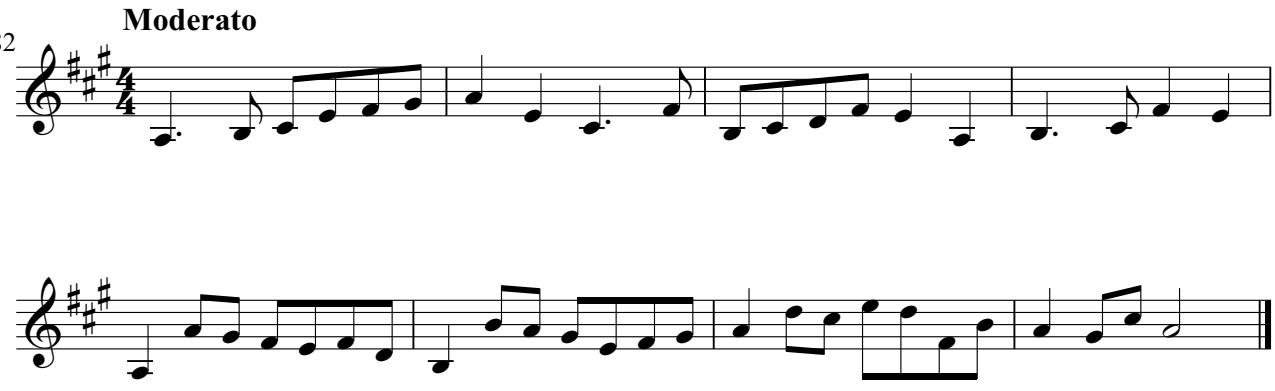

83 **Moderato**

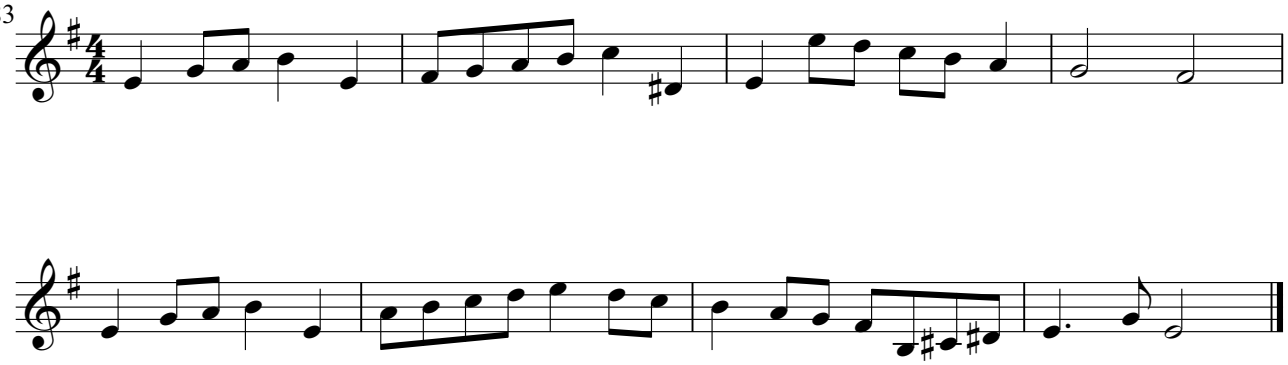

84 **Moderato**

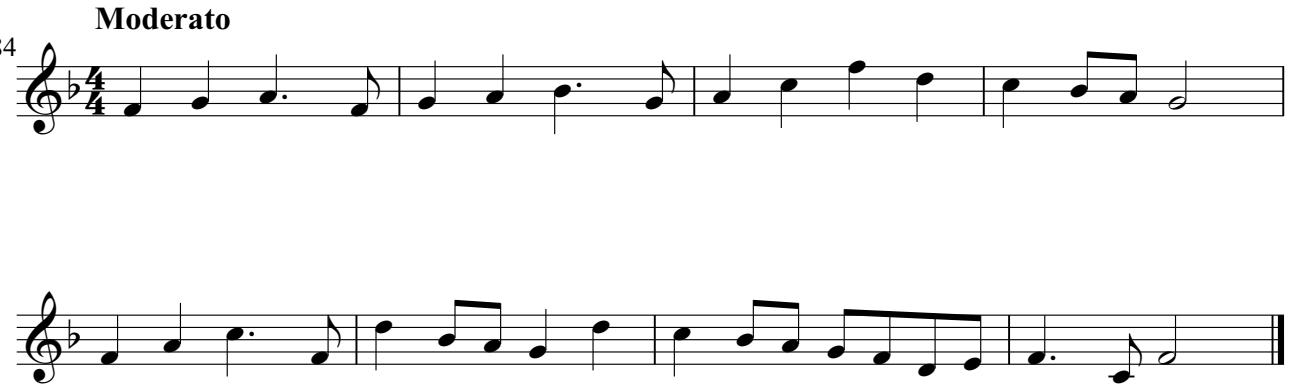

85 **Allegro**

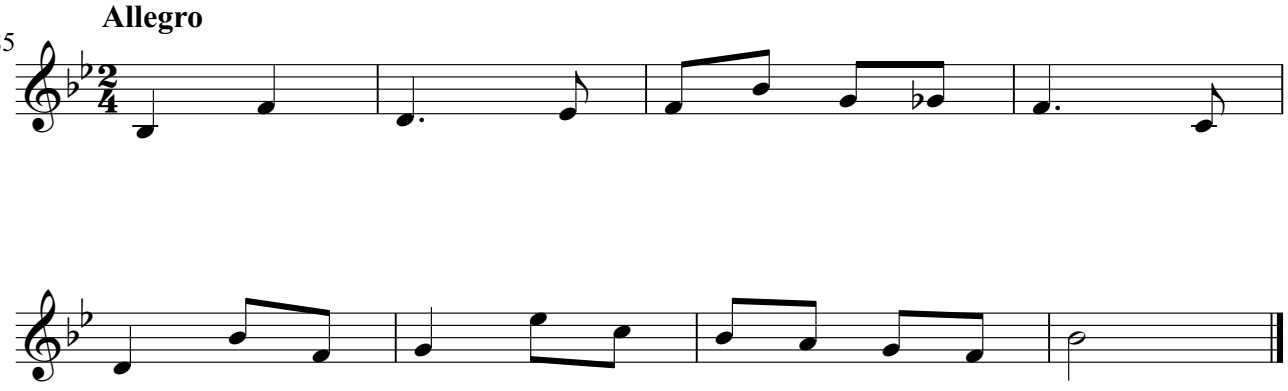

86 **Andante**

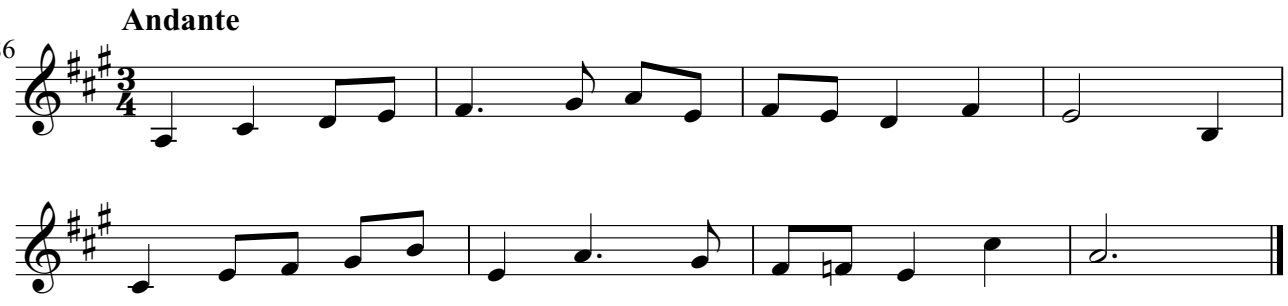

87 **Andante**

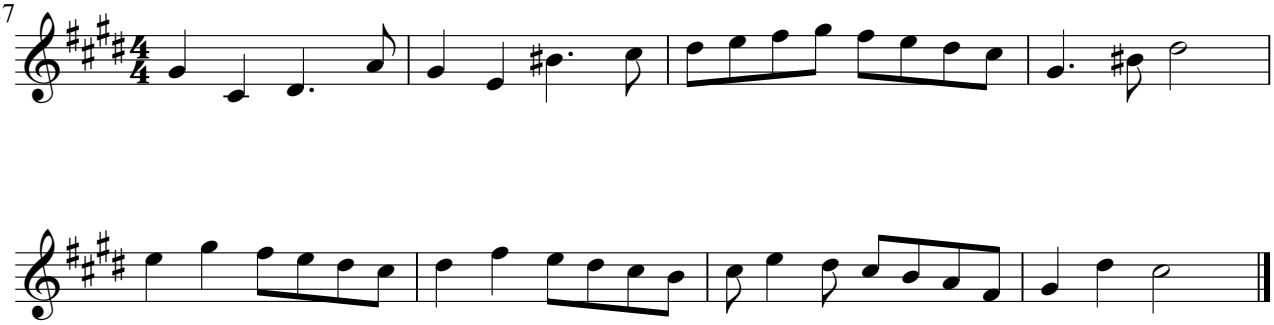

88 **Allegro**

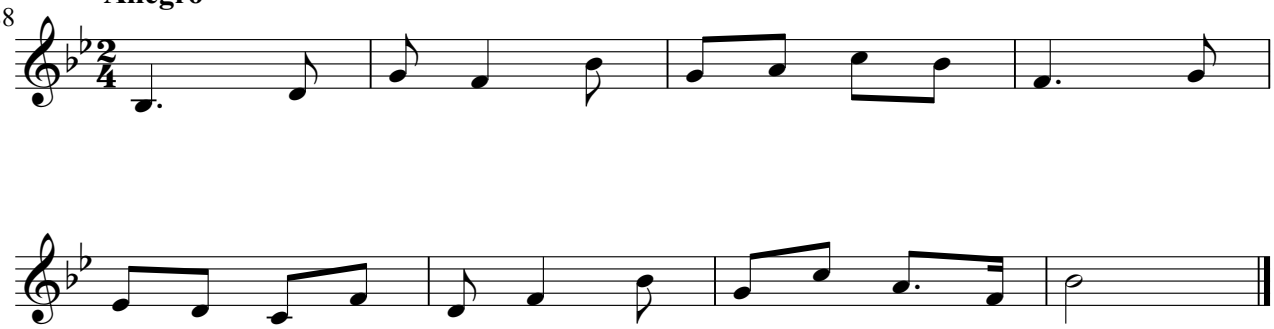

89 **Moderato**

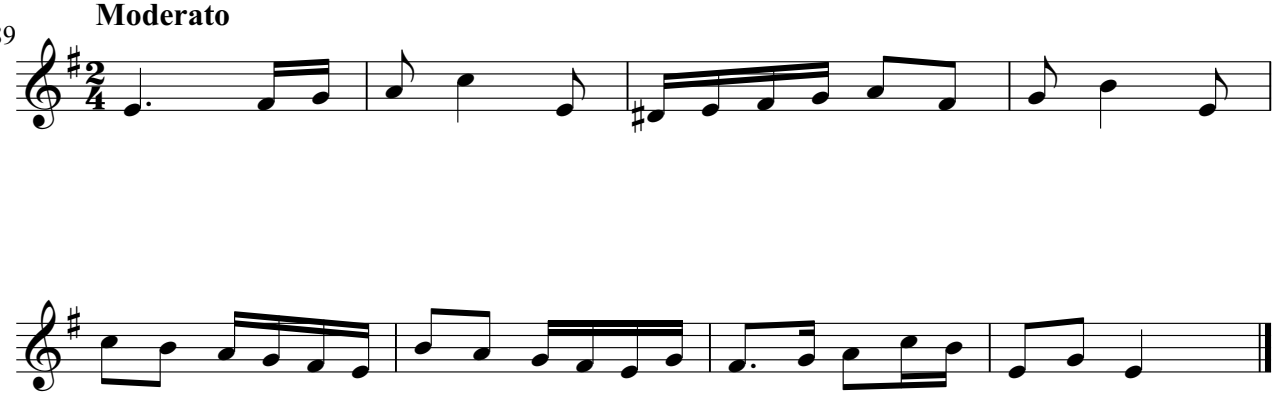

90 **Moderato**

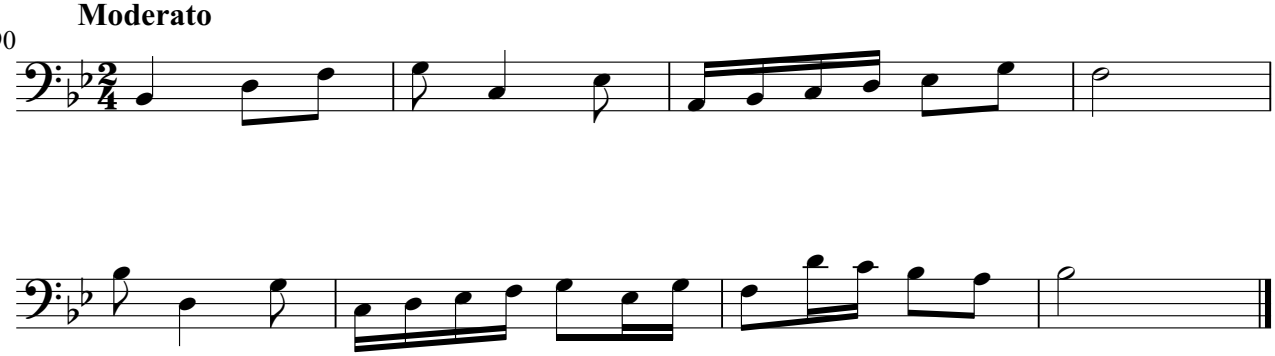

91 **Andante**

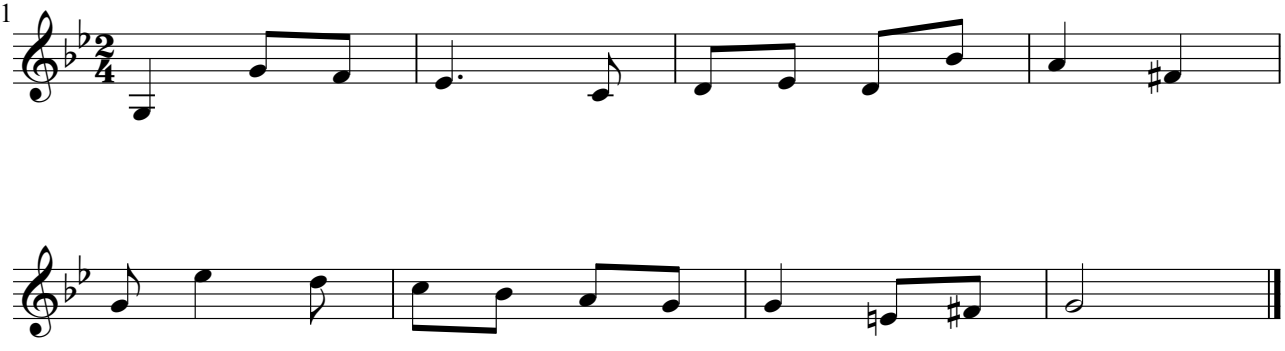

92 **Moderato**

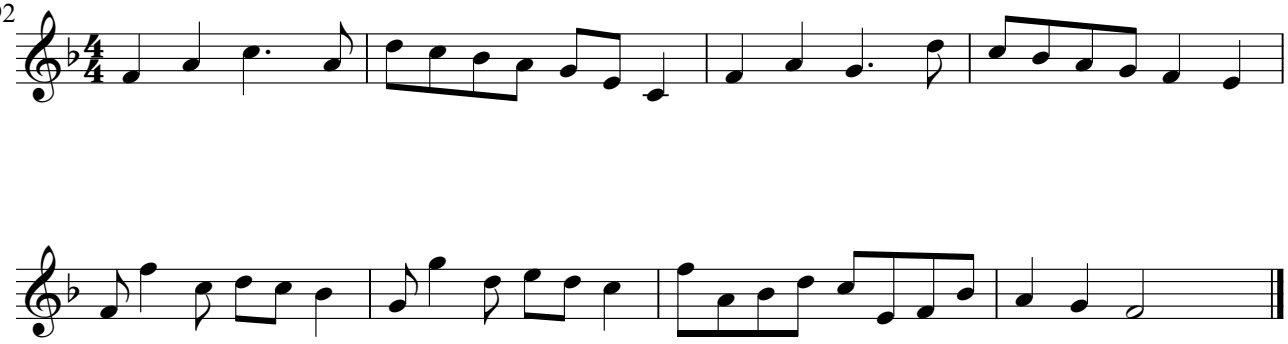

93 **Allegretto**

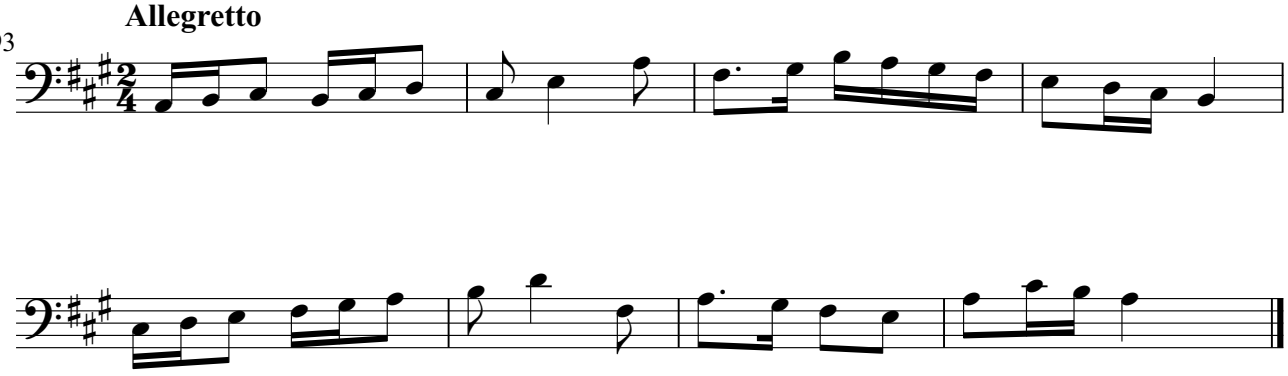

94 **Andante**

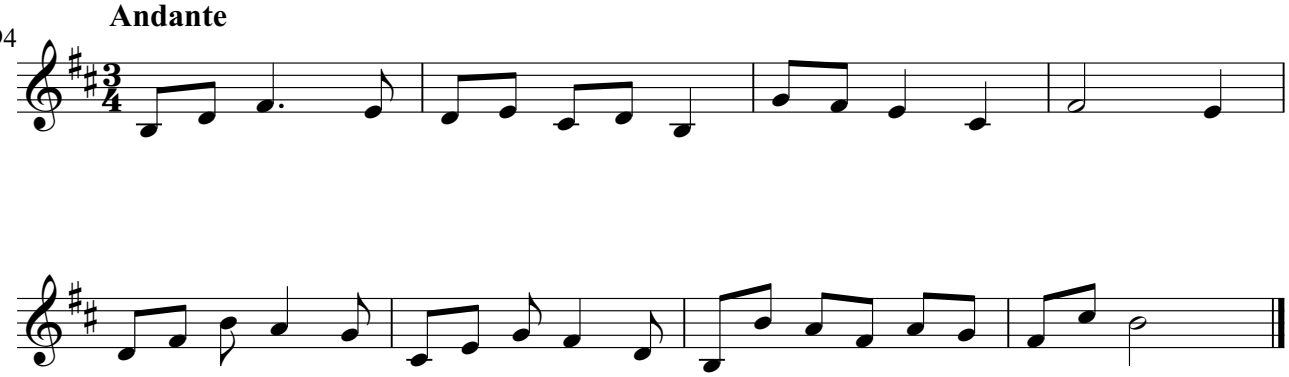

95 **Moderato**

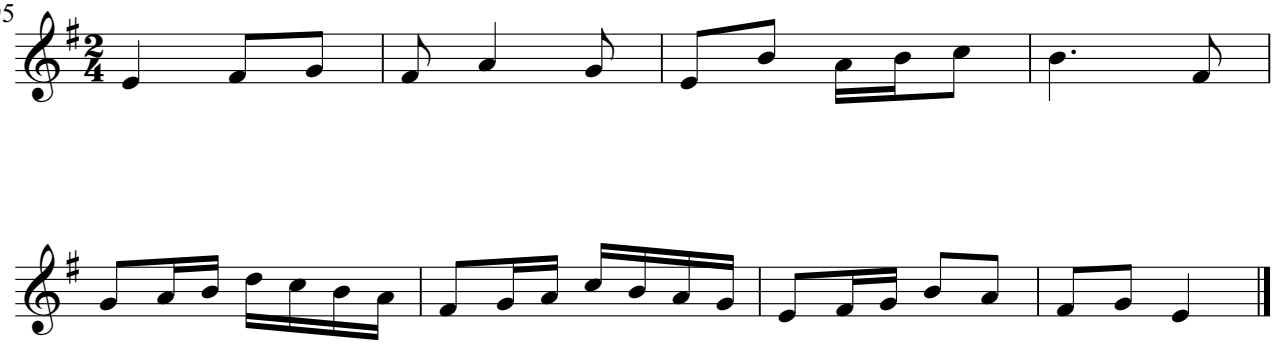

96 **Moderato**

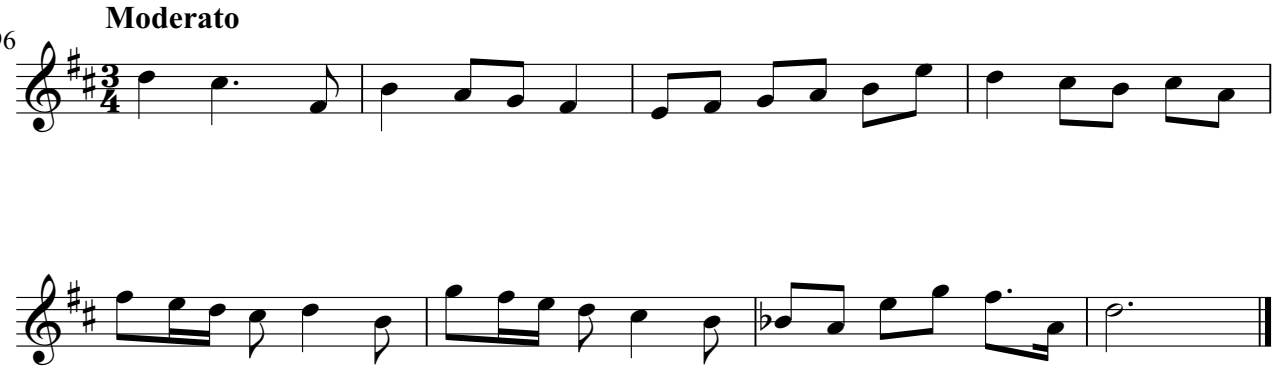

97 **Allegretto**

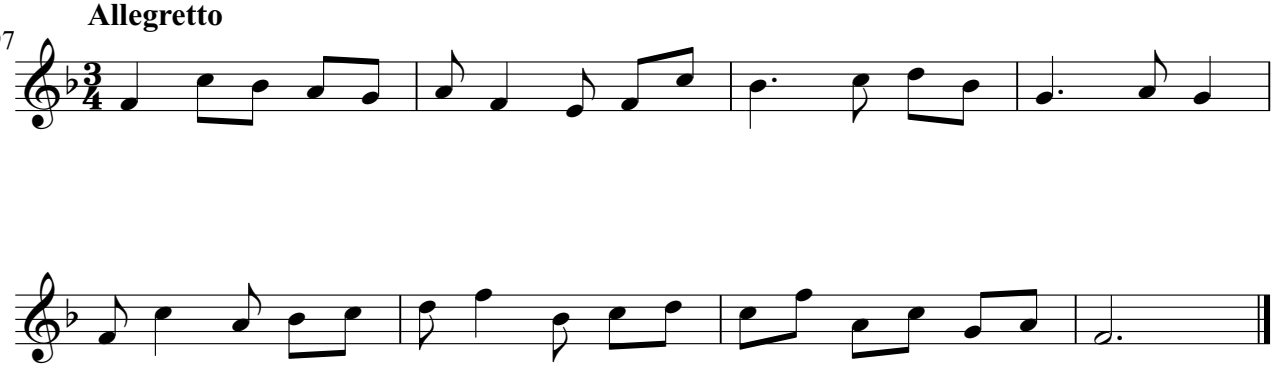

98 **Andante**

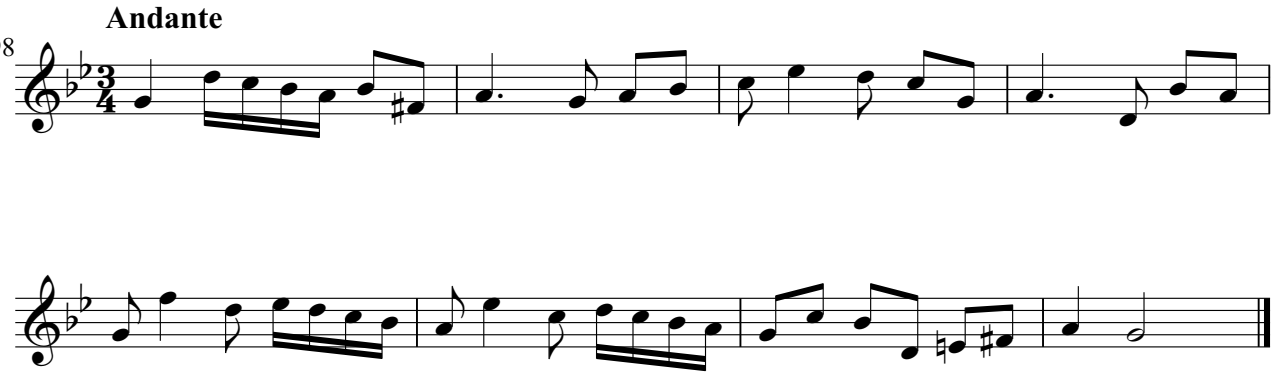

99 **Andantino**

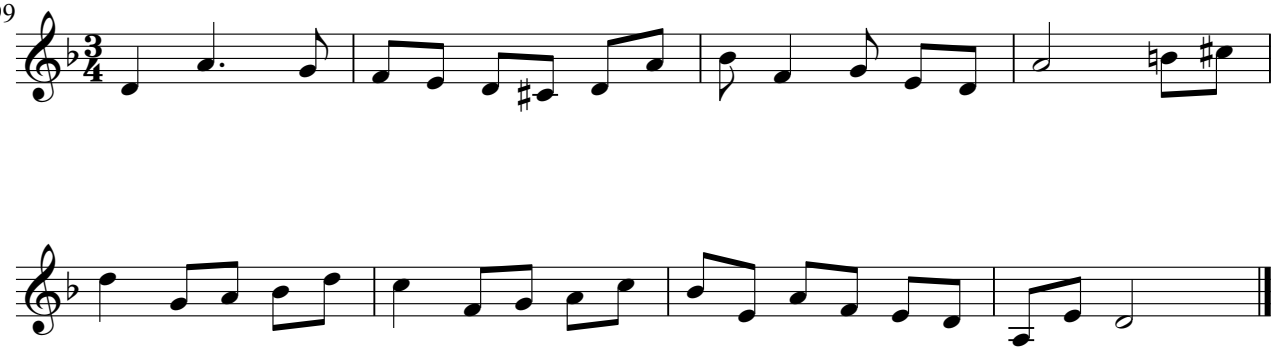

100 **Adagio**

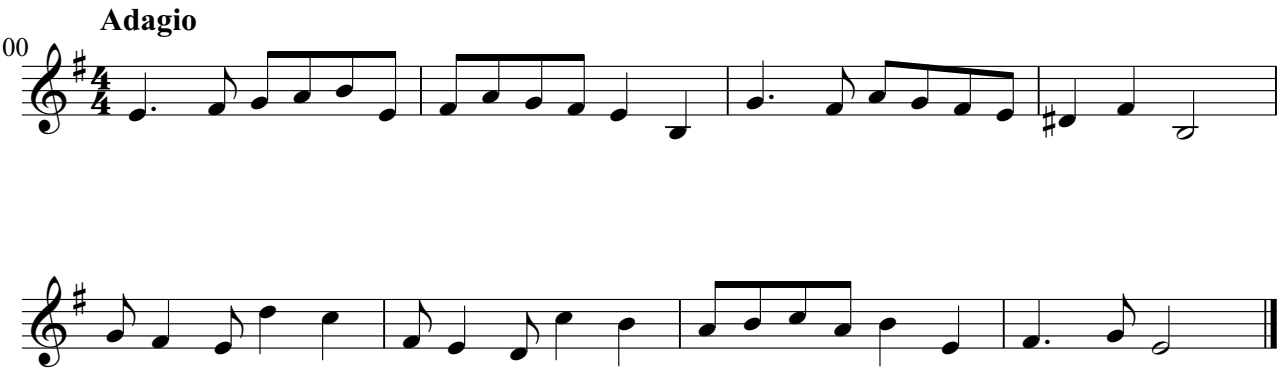

101 **Moderato**

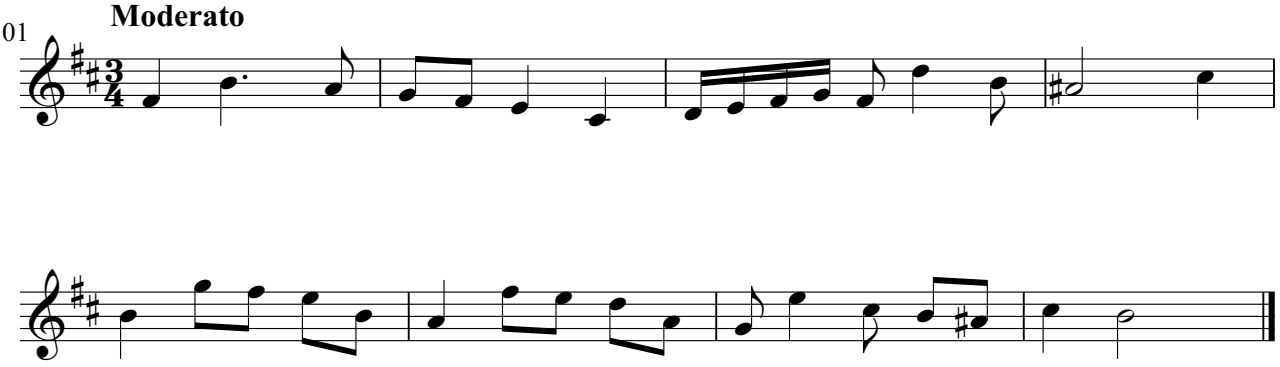

102 **Moderato**

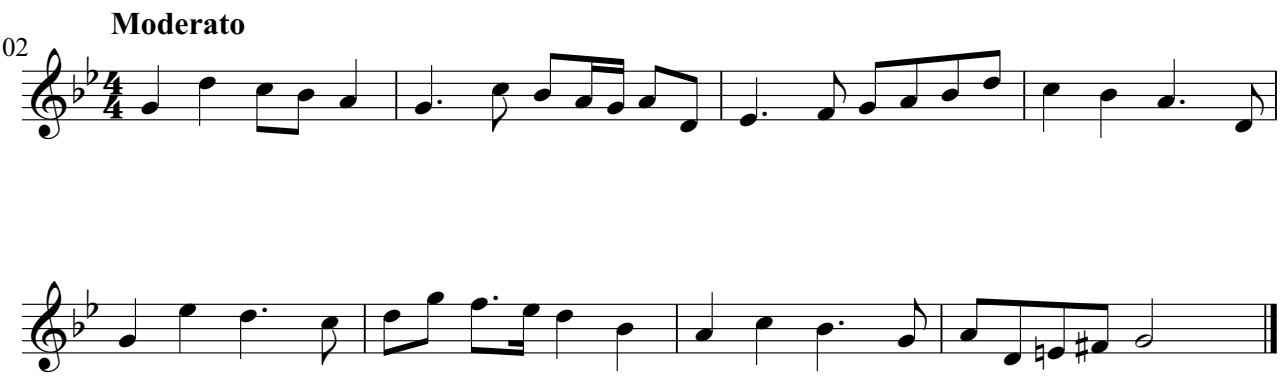

103 **Andante**

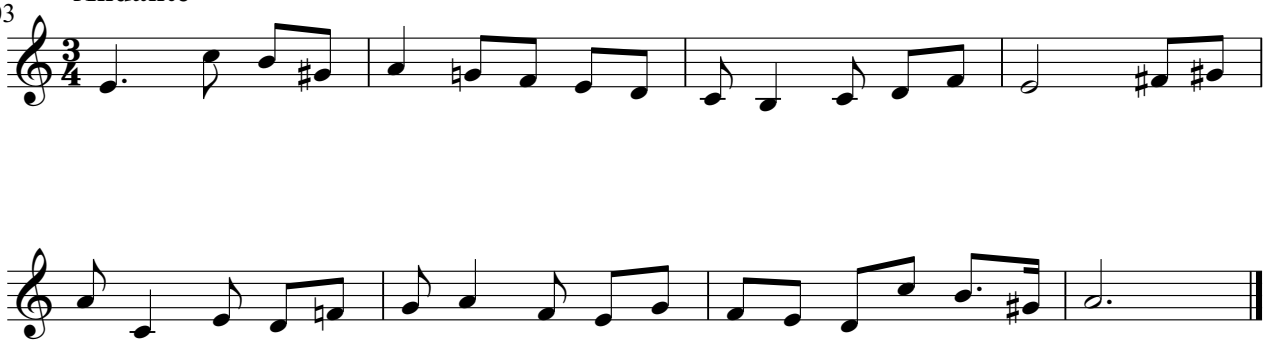

104 **Allegretto**

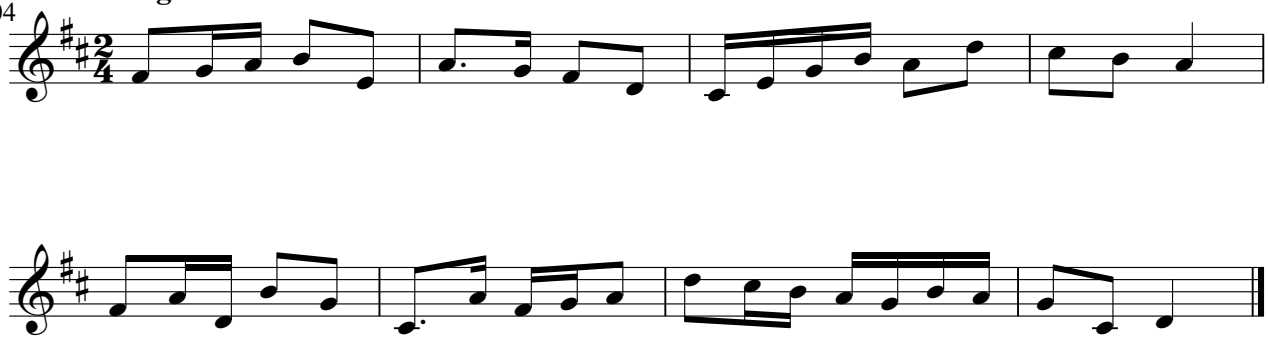

105 **Allegretto**

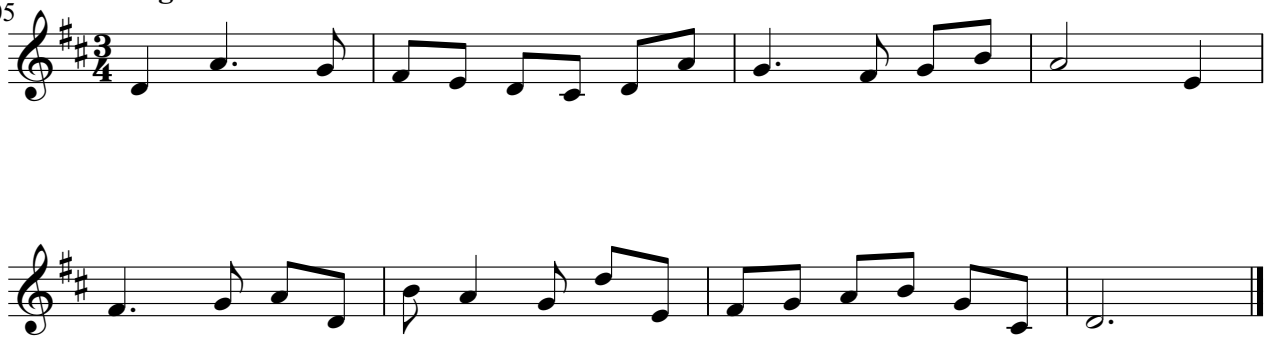

106 **Allegretto**

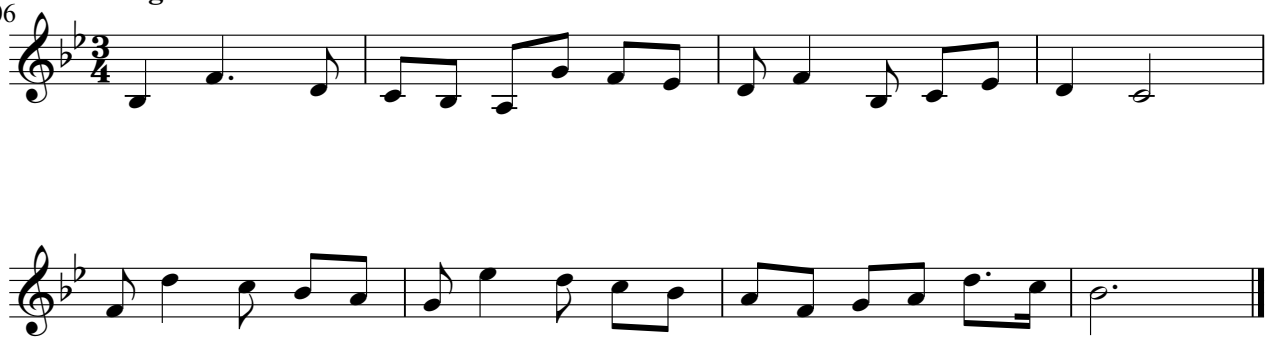

107 **Moderato**

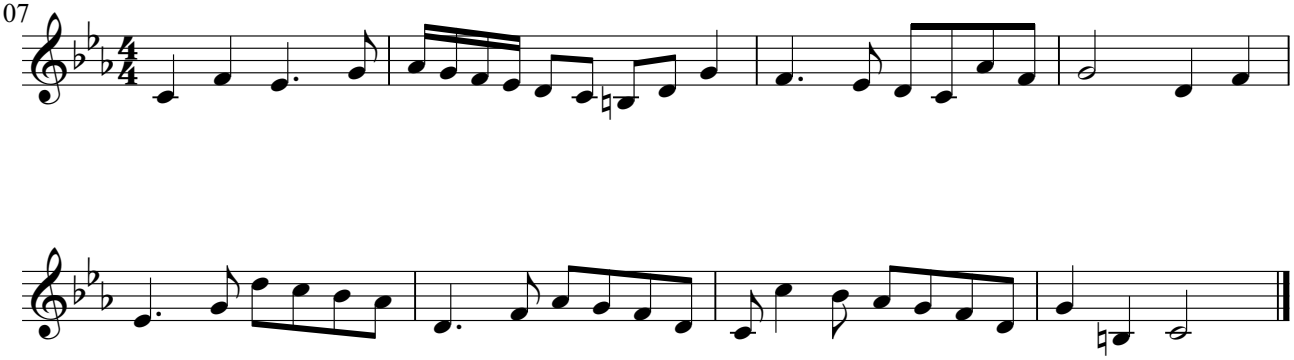

108 **Allegretto**

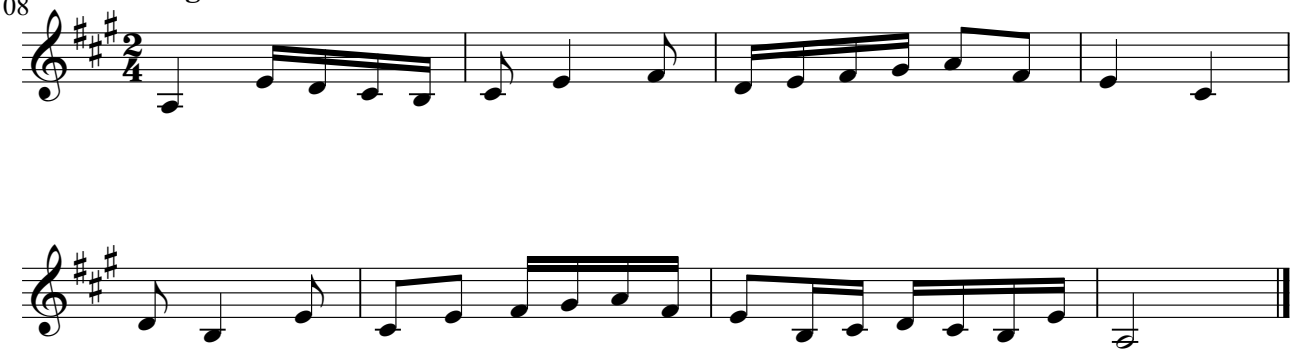

109 **Moderato**

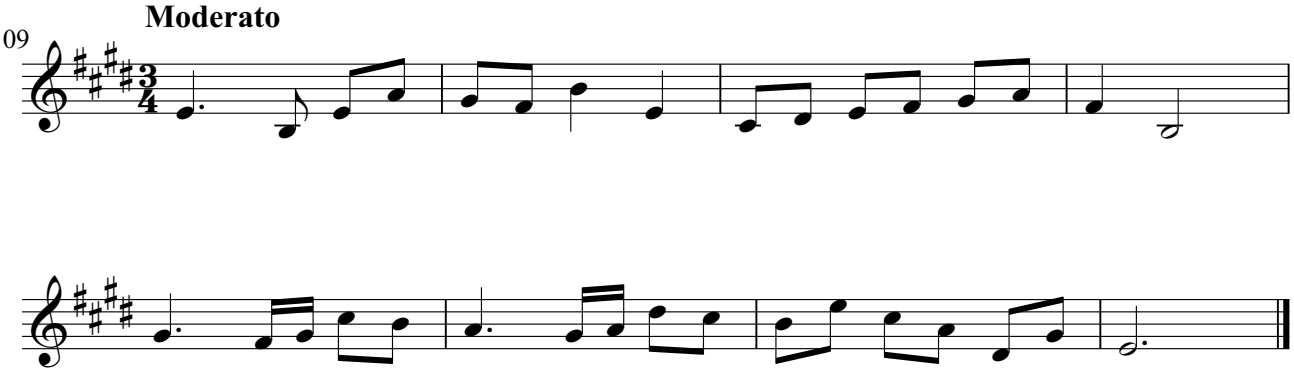

110 **Adagio**

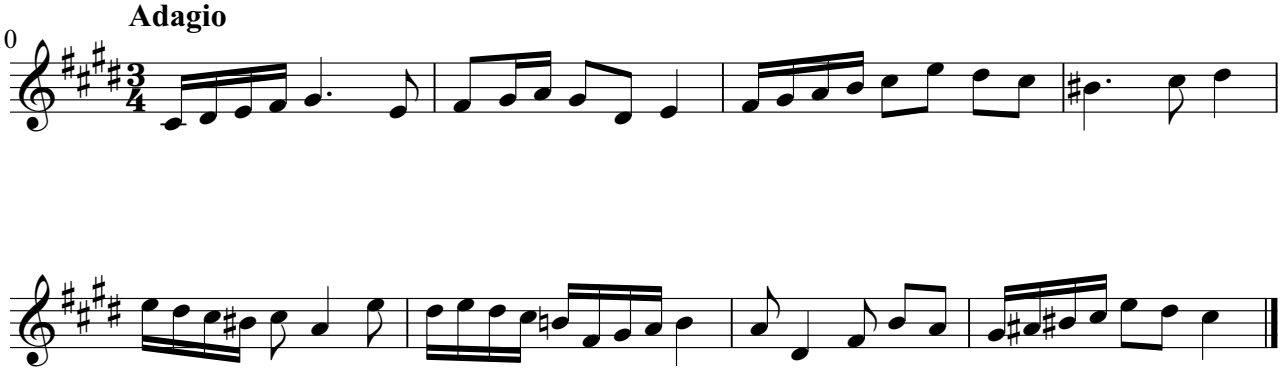

111 **Andantino**

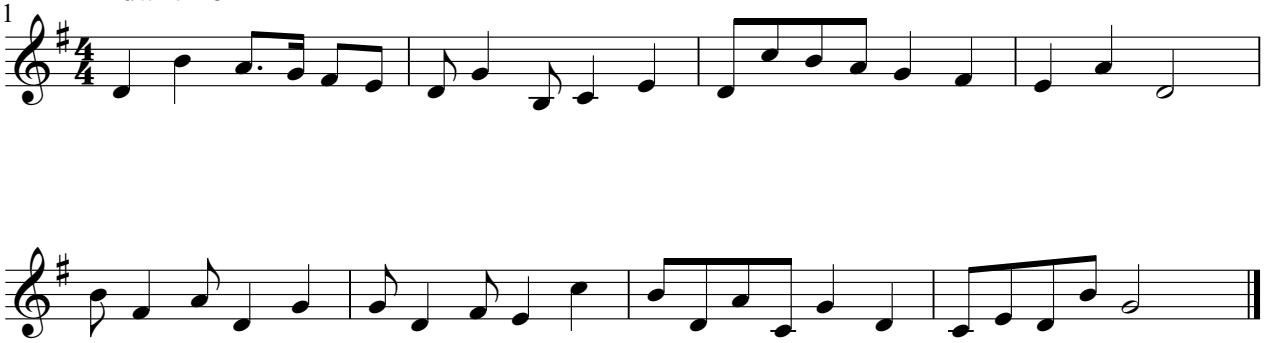

112 **Moderato**

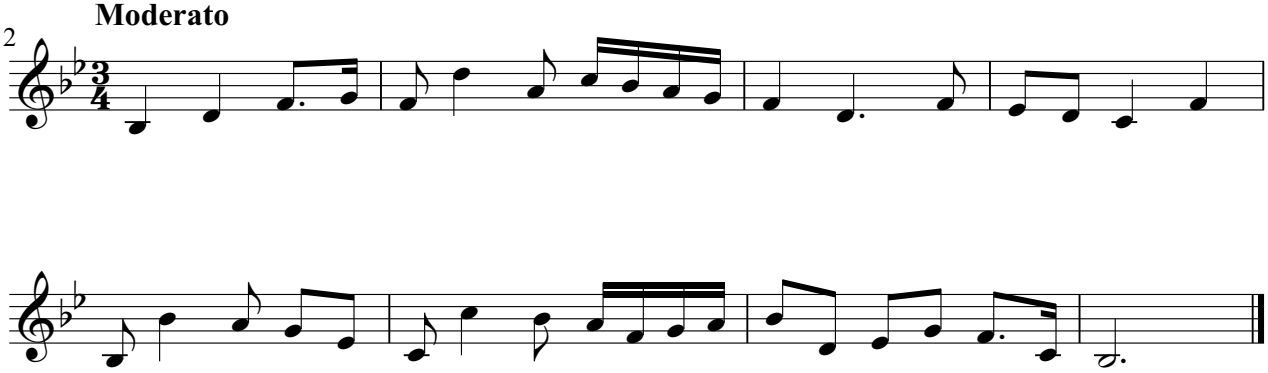

113 **Adagio**

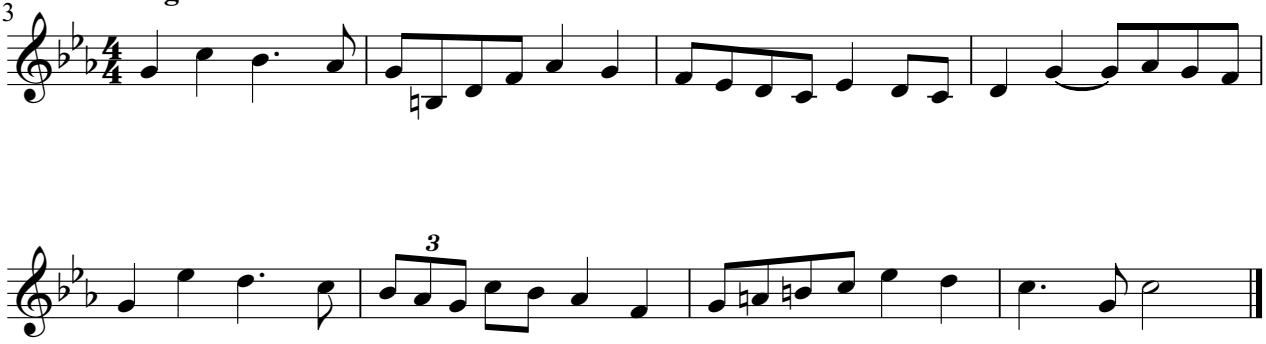

114 **Andante**

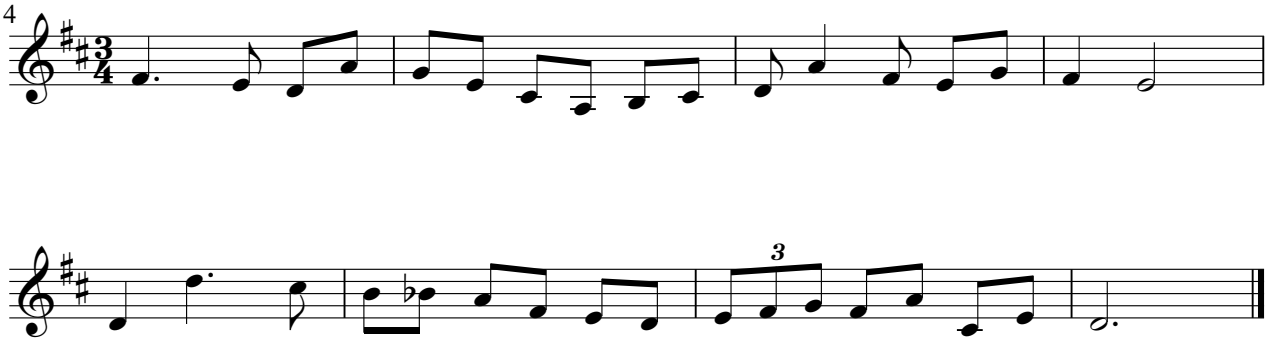

115 **Moderato**

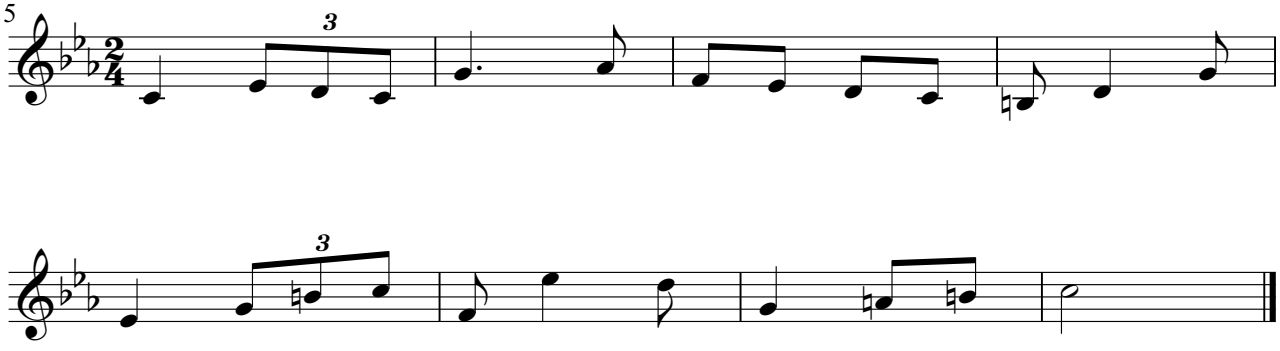

116 **Moderato**

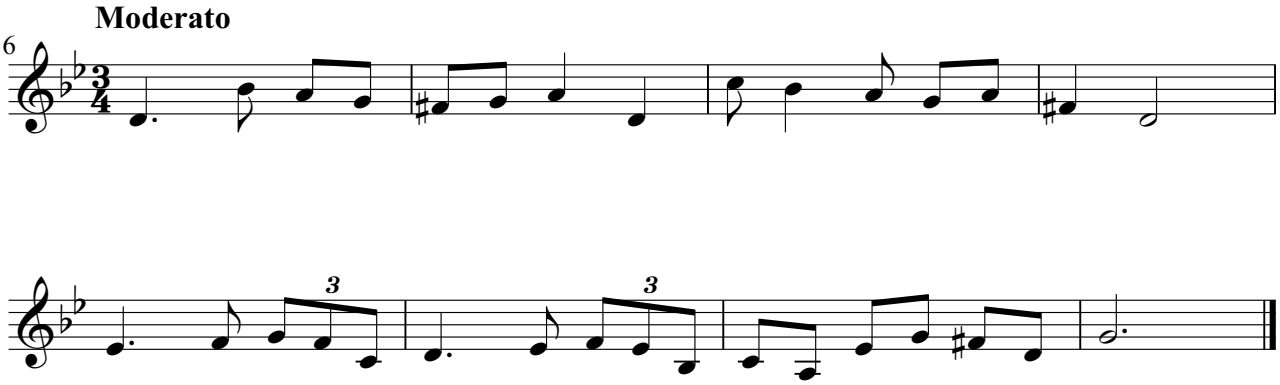

117 **Moderato**

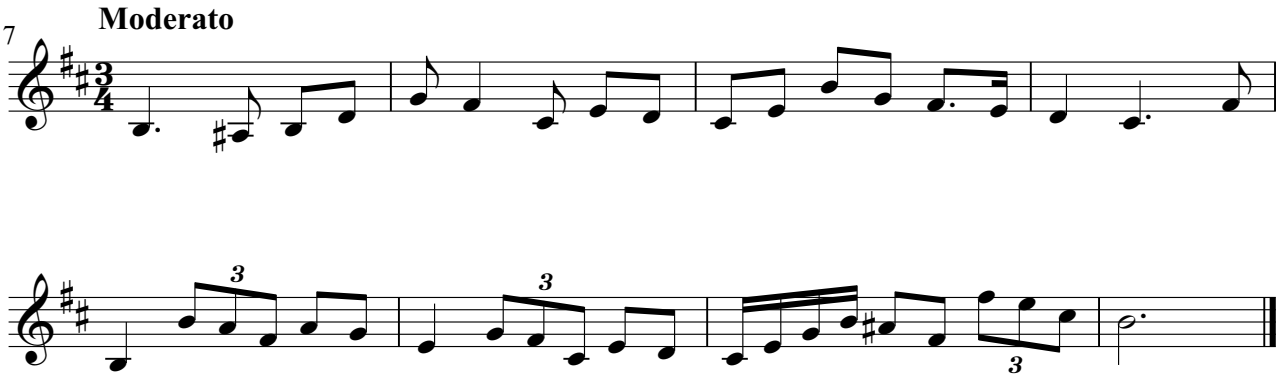

118 **Commodo**

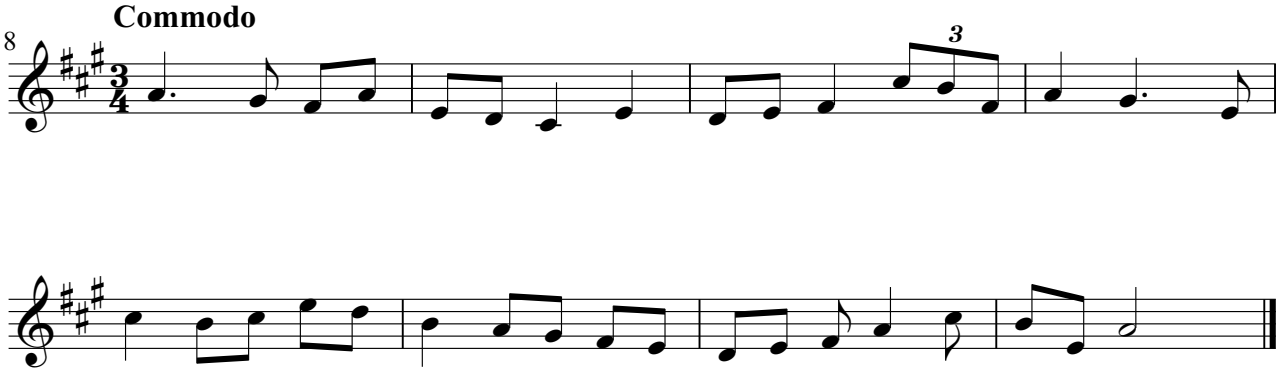

119 **Allegro**

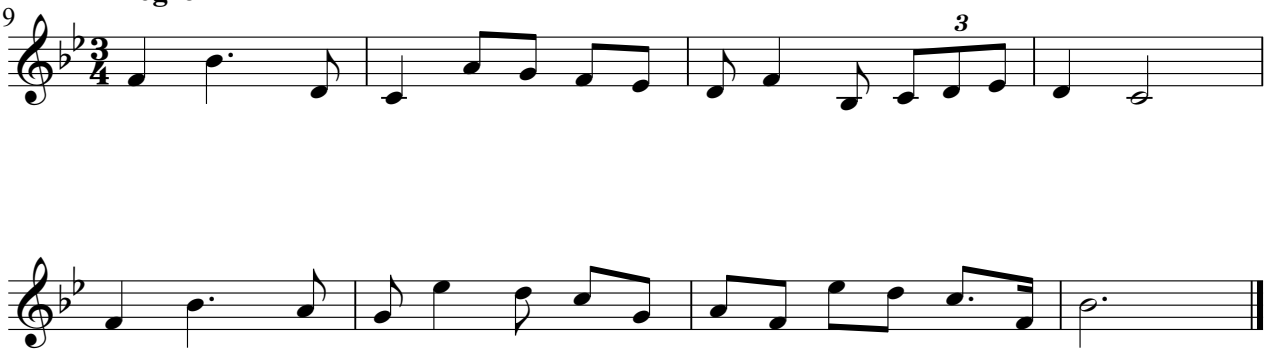

120 **Allegro**

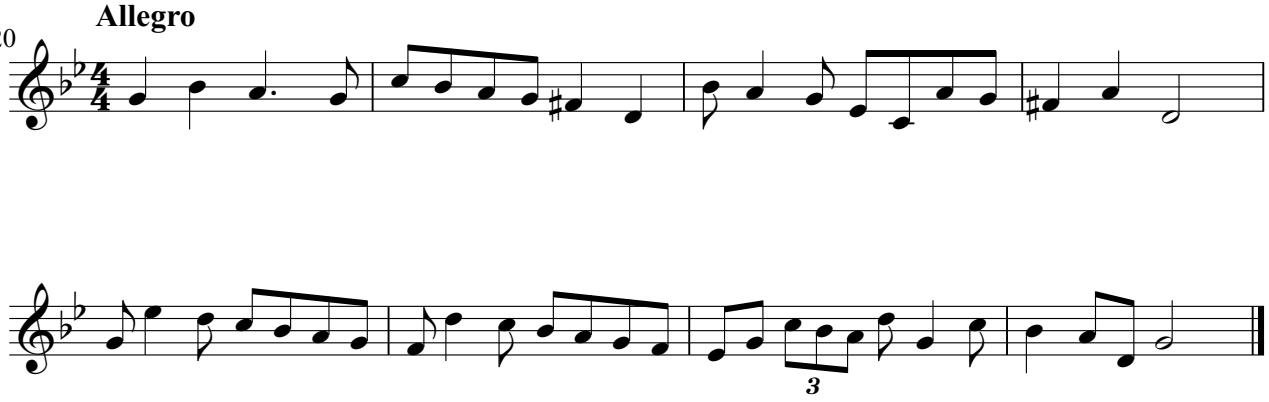

121 **Allegro**

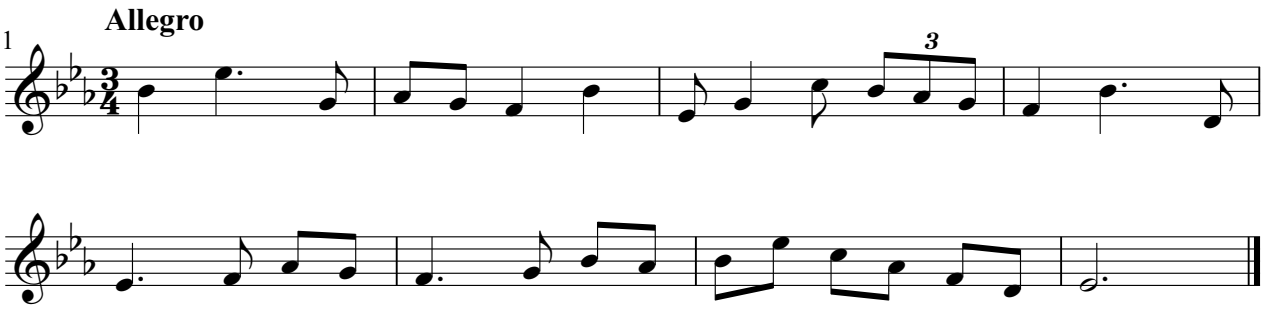

122 **Moderato**

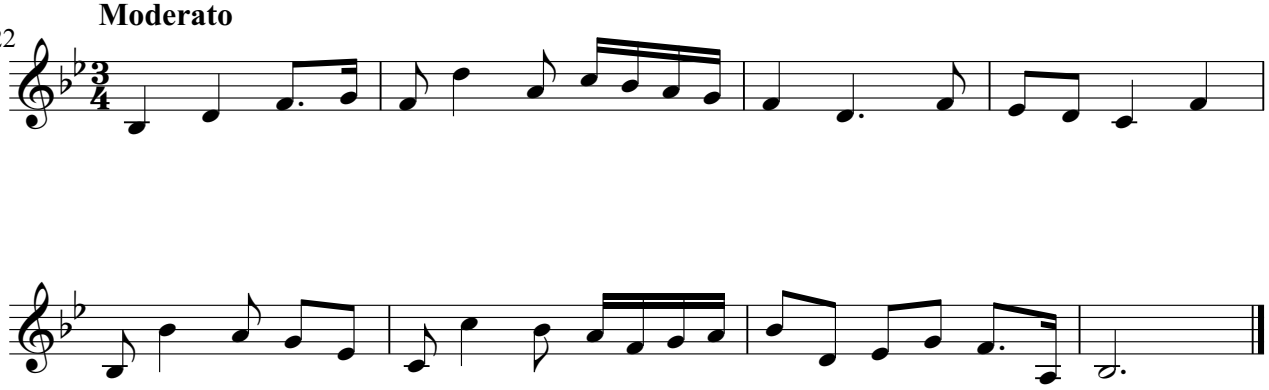

123 **Andante**

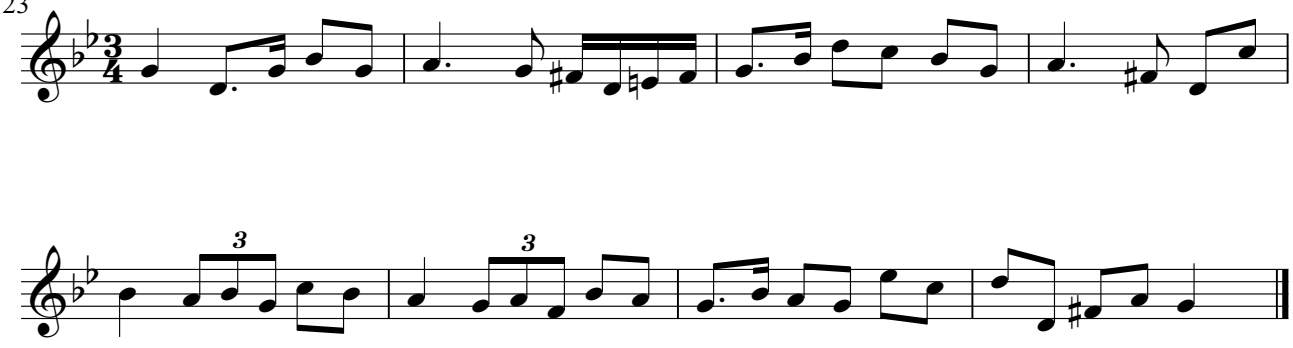

124 **Allegro**

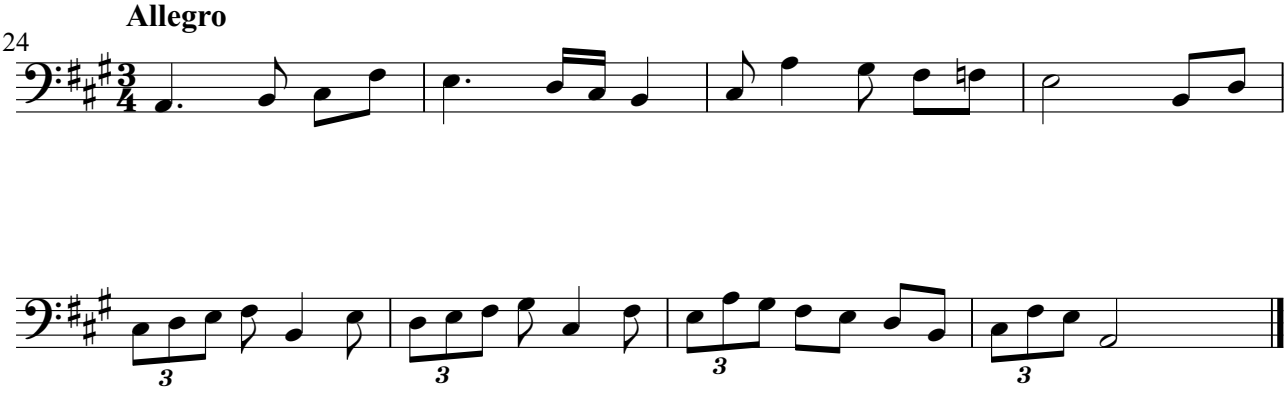

125 **Cantabile**

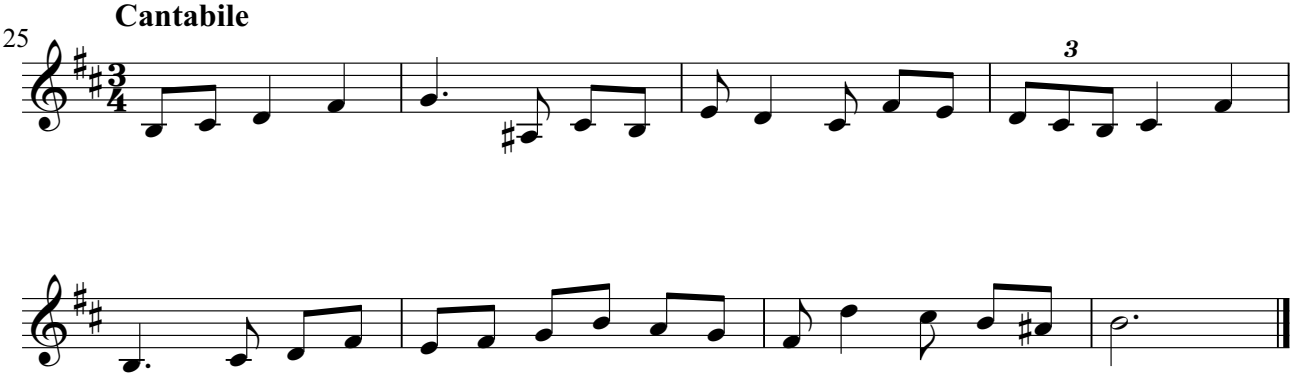

126 **Andantino**

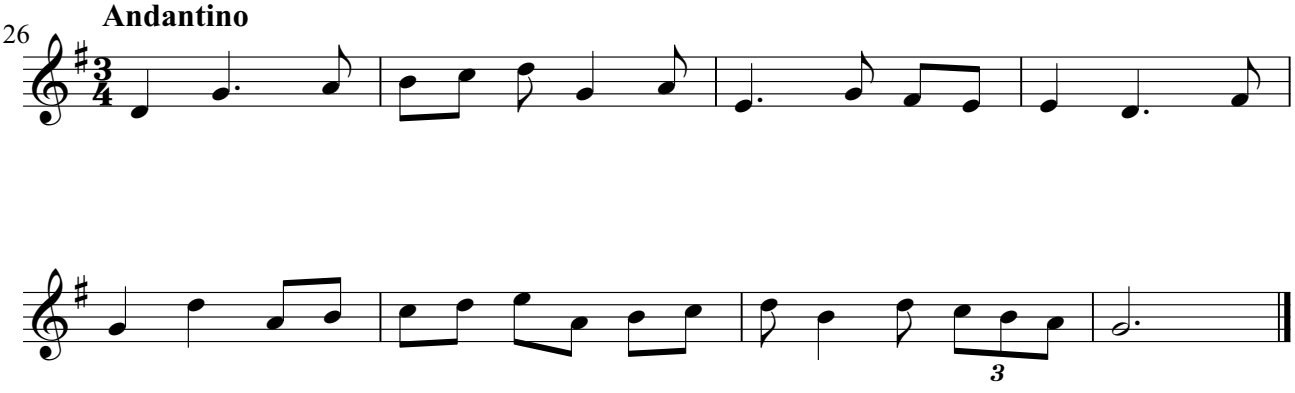

127 **Moderato**

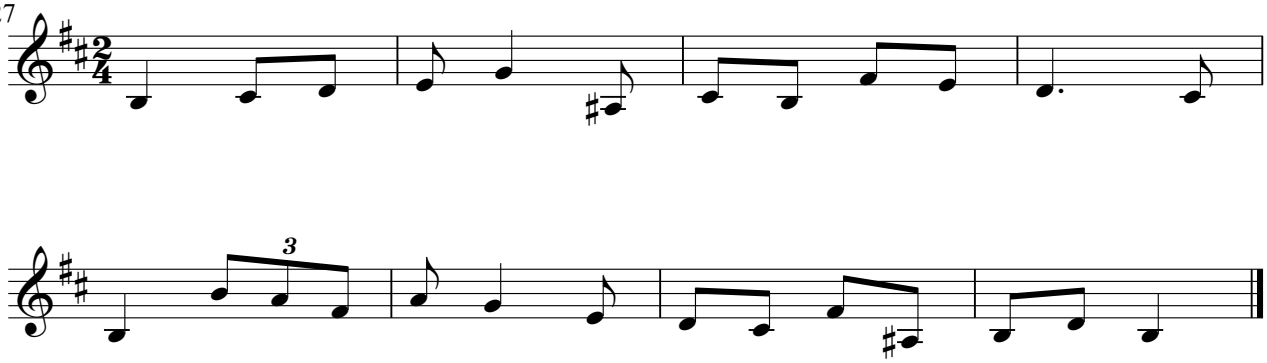

128 **Allegretto**

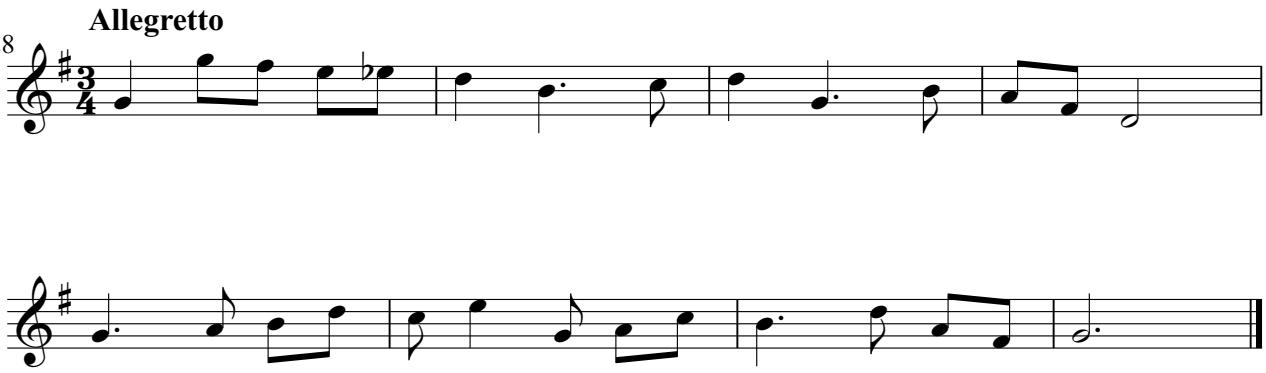

129 **Andante**

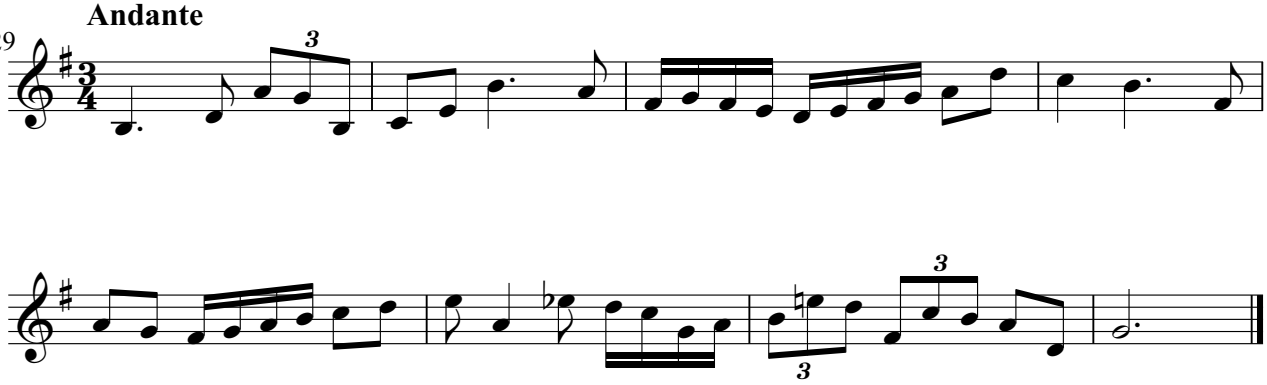

130 **Andante**

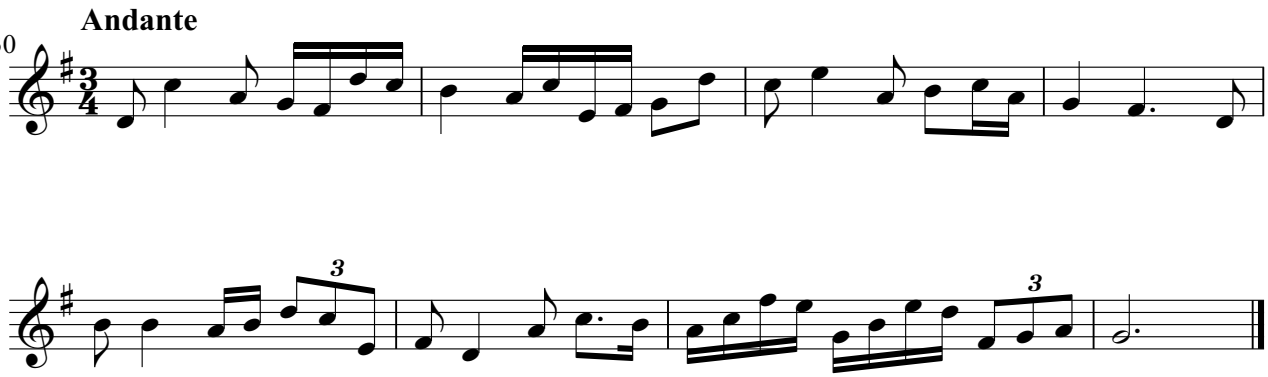

Розділ IV

Мажорний та мінорний лад, що включає альтеровані ступені (внутрішньоладова альтерація), відхилення у тональності 1-го ступеня спорідненості, простий та складний метр, пунктирний ритм, синкопа, тріоль, заліговані тривалості, складні ритмічні співвідношення в побудові мелодичної лінії, секвенція з варюванням її ланки, розвинена мелодична лінія, яка включає стрибки на хроматичні інтервали, прохідні та допоможні хроматичні звуки

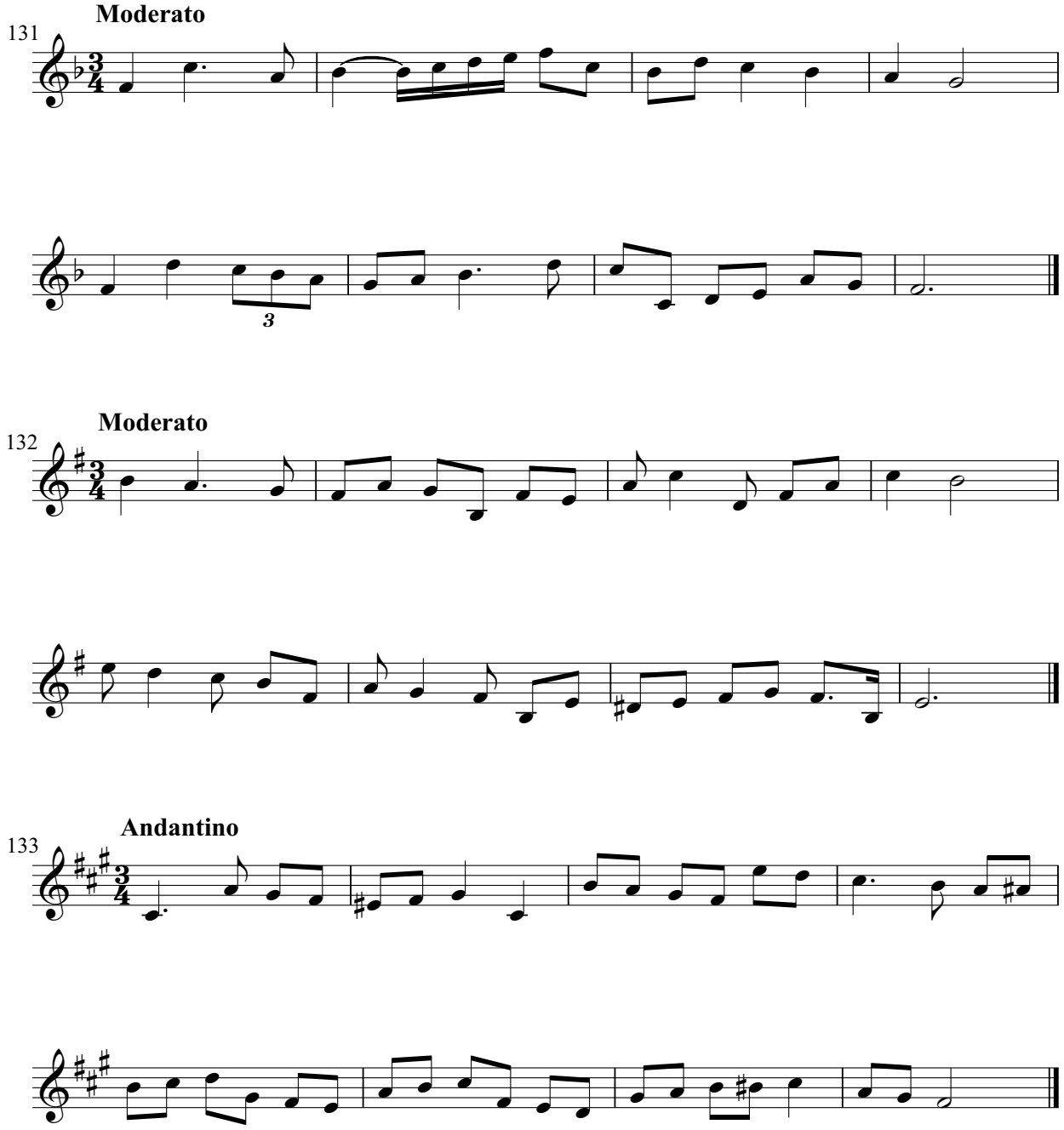

134 **Allegretto**

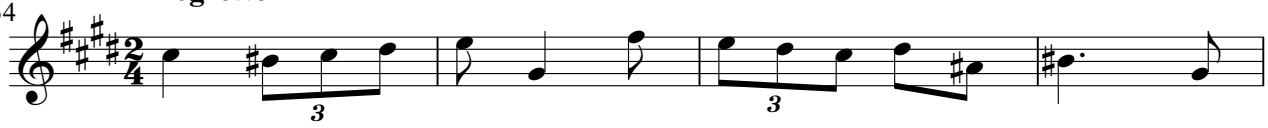

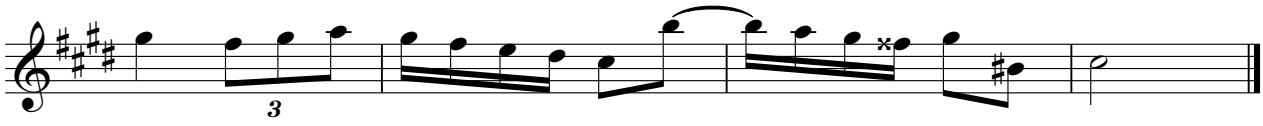

135 **Moderato**

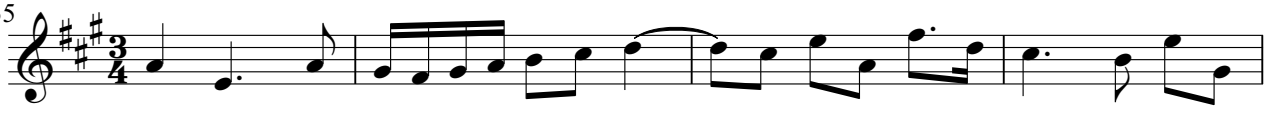

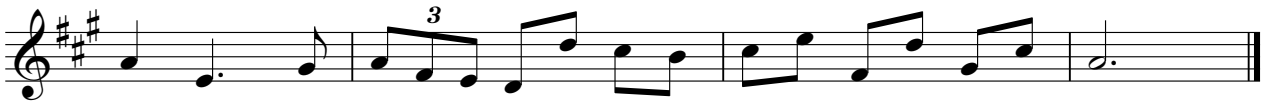

136 **Andantino**

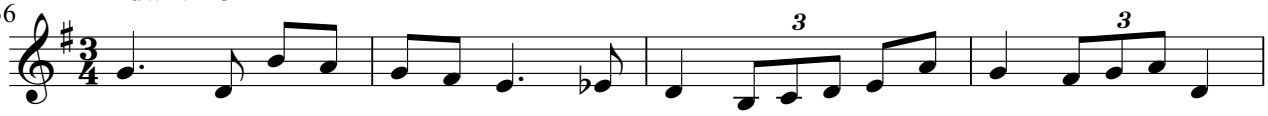

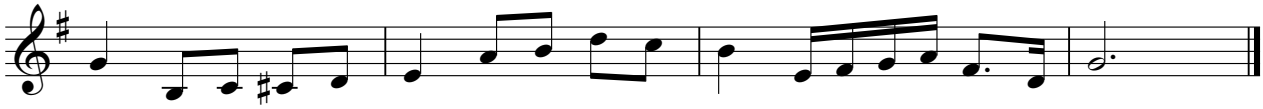

137 **Moderato**

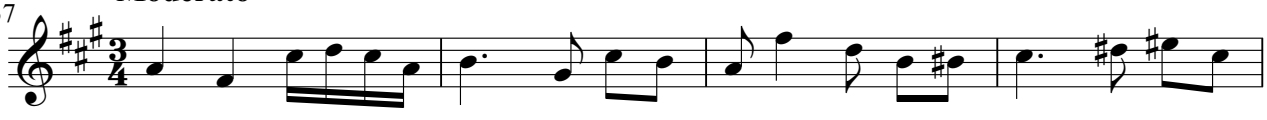

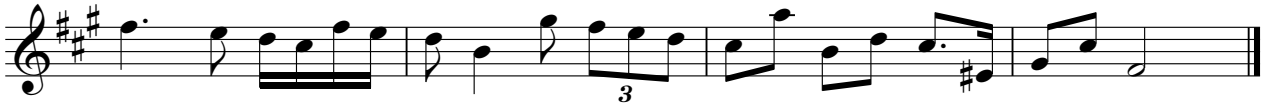

138 **Moderato**

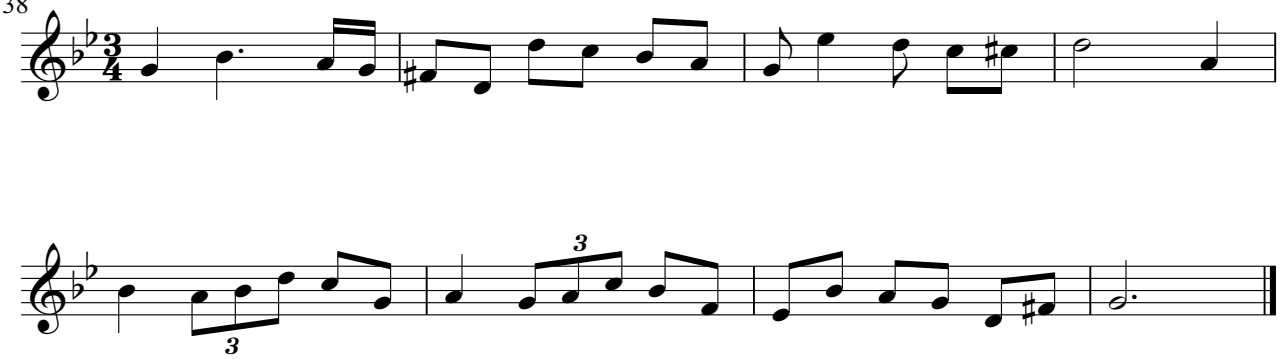

139 **Andante**

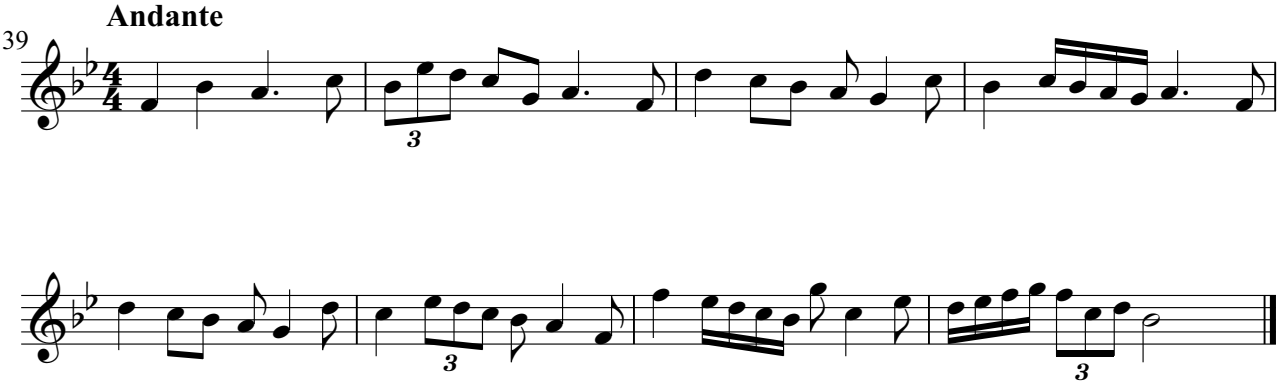

140 **Moderato**

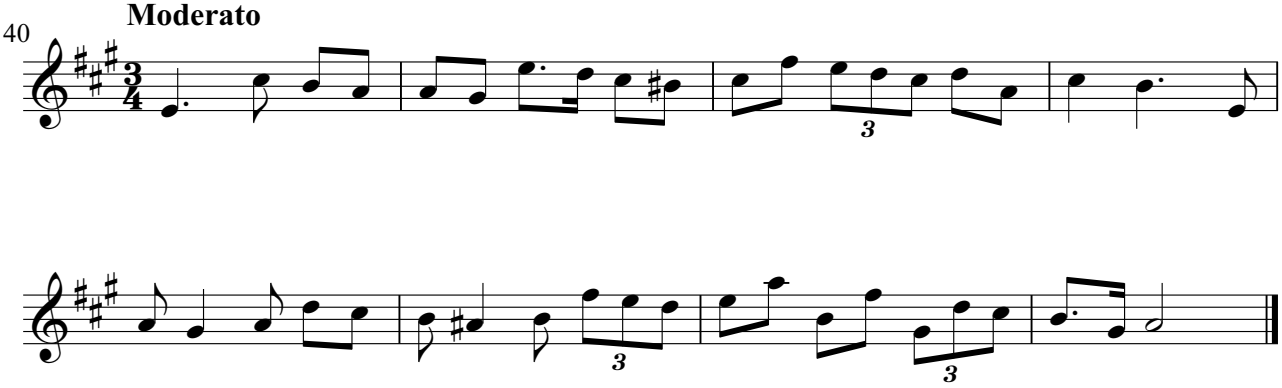

141 **Allegretto**

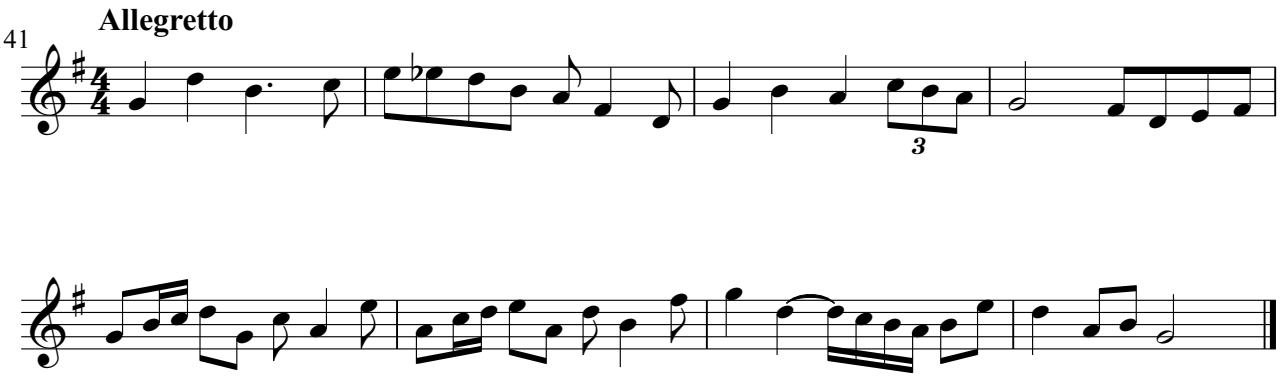

142 **Adagio**

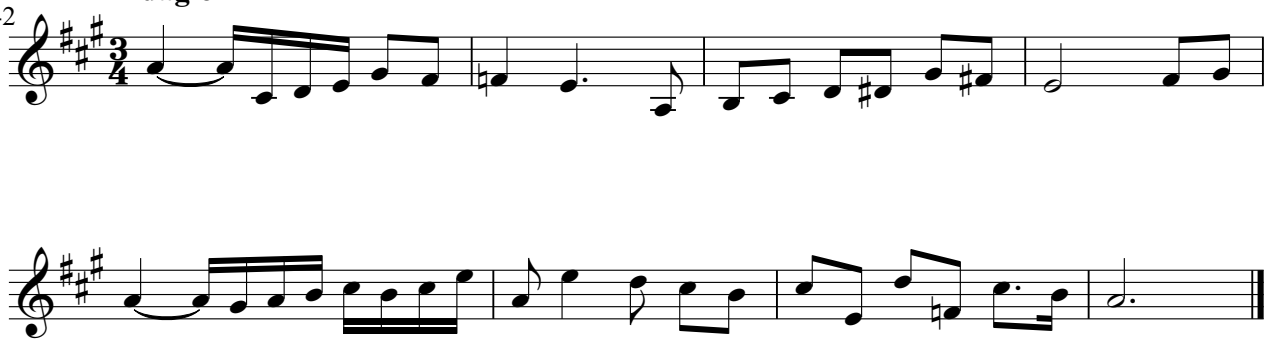

143 **Allegro**

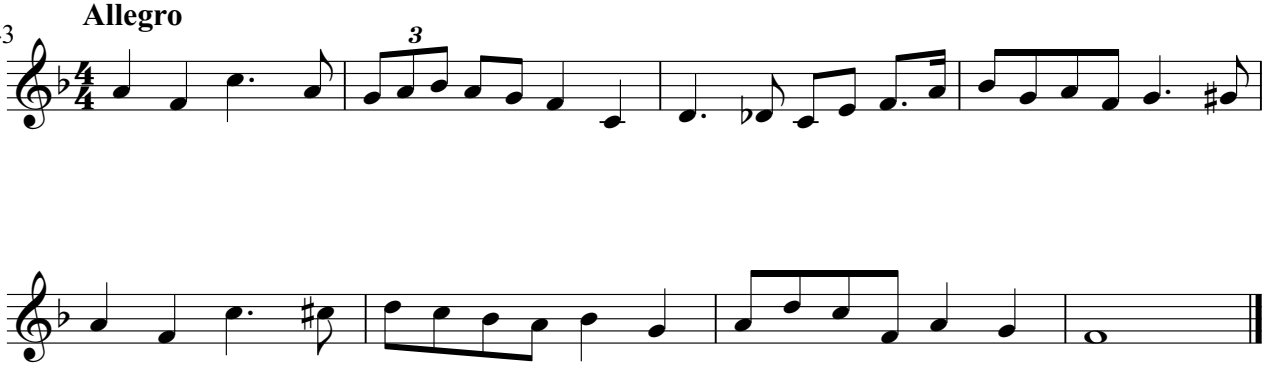

144 **Andante**

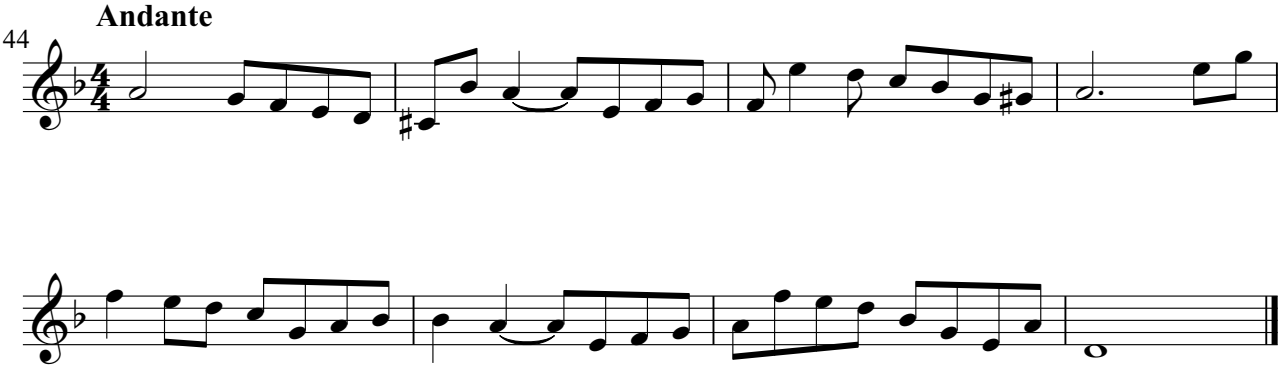

145 **Moderato**

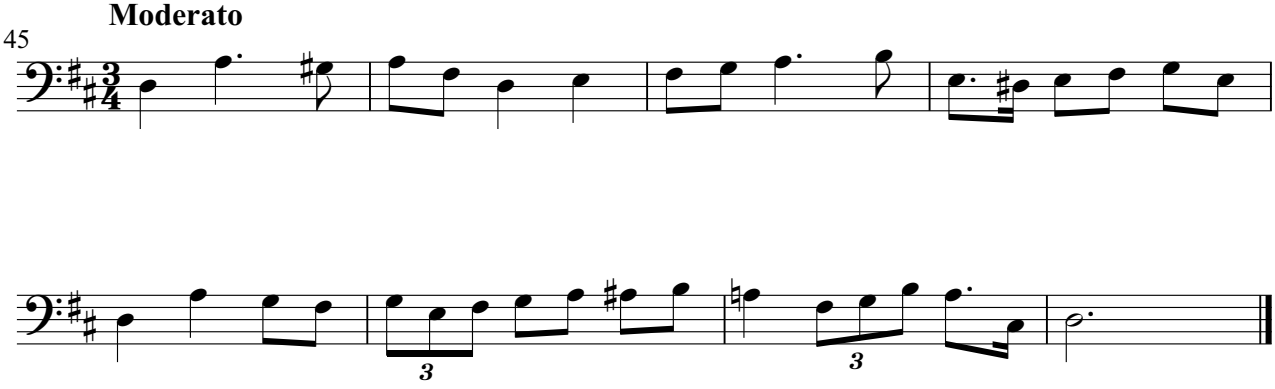

146 **Allegretto**

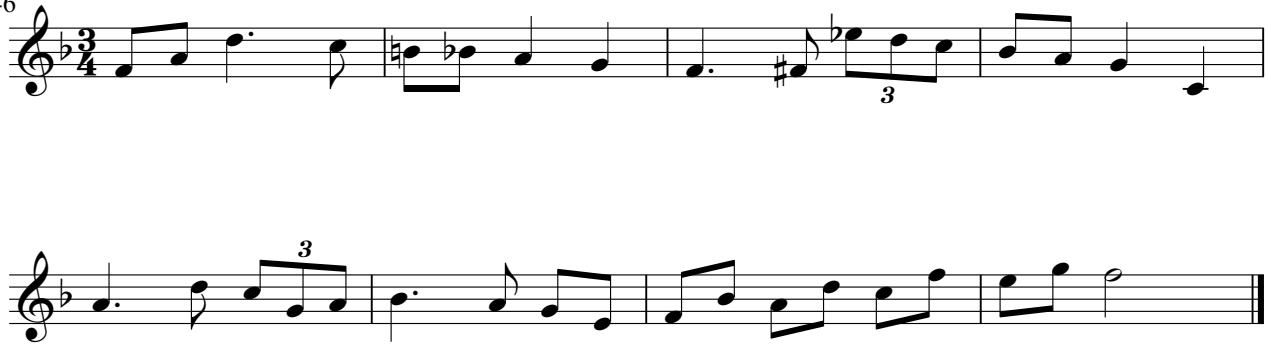

147 **Moderato**

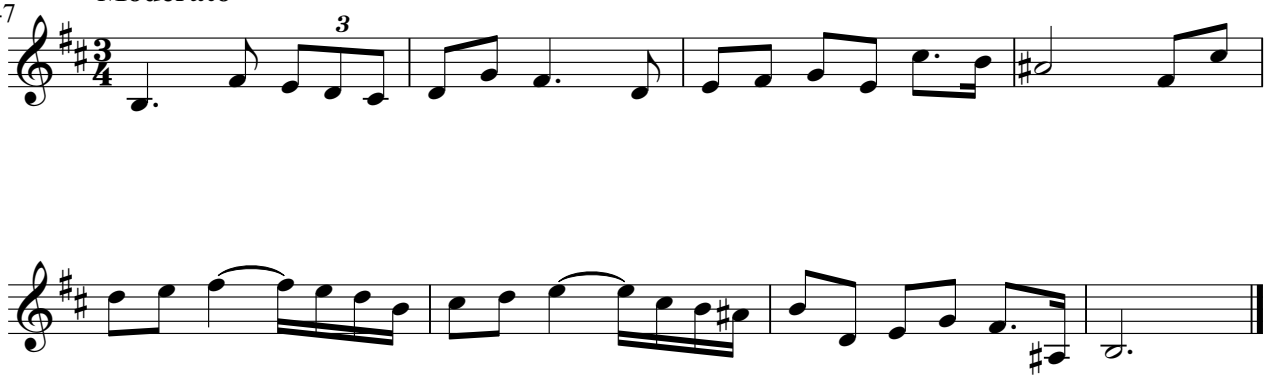

148 **Adagio**

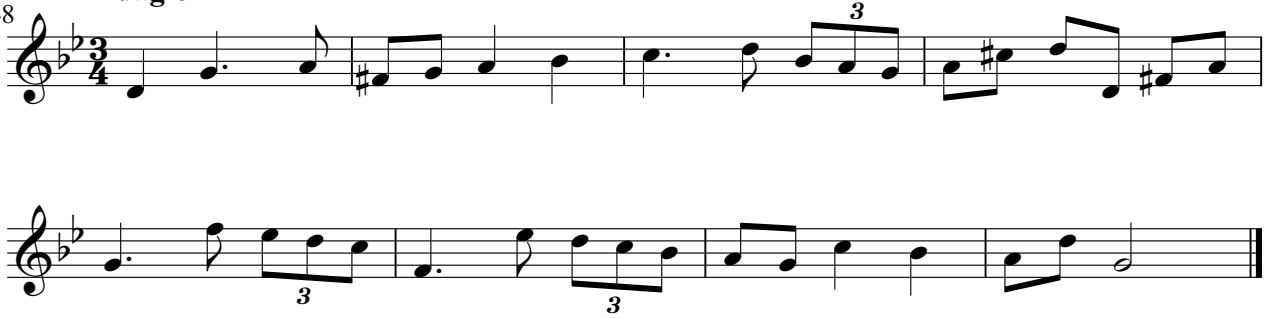

149 **Andante**

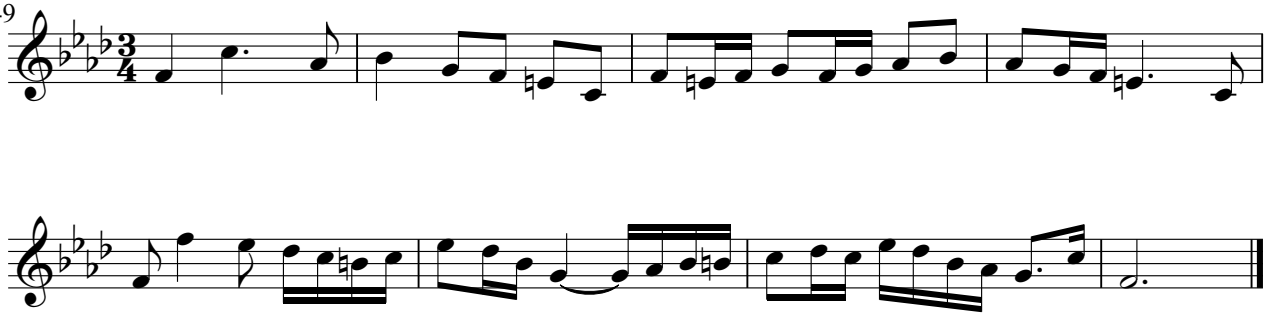

150 **Moderato**

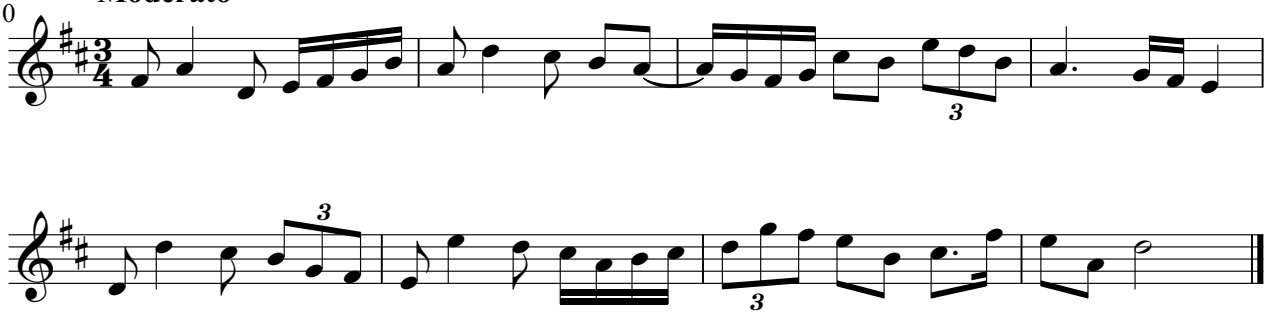

151 **Moderato**

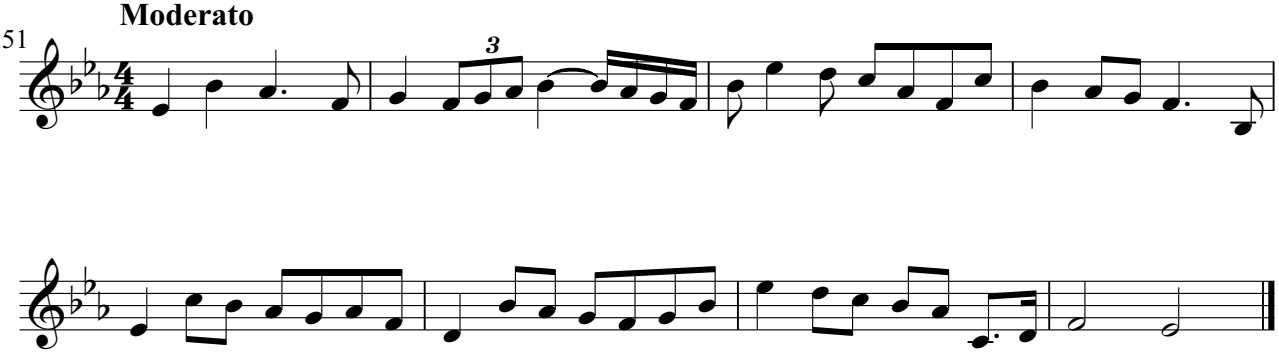

152 **Moderato**

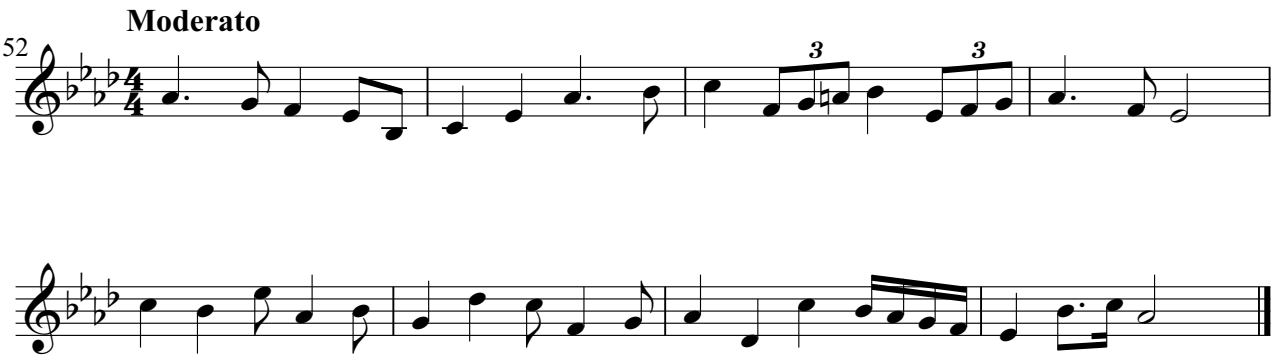

153 **Adagio**

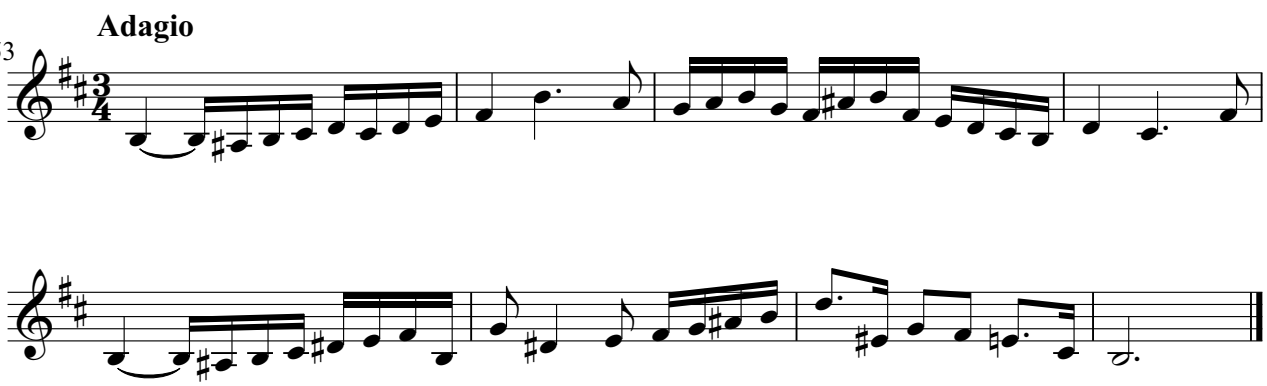

154 **Moderato**

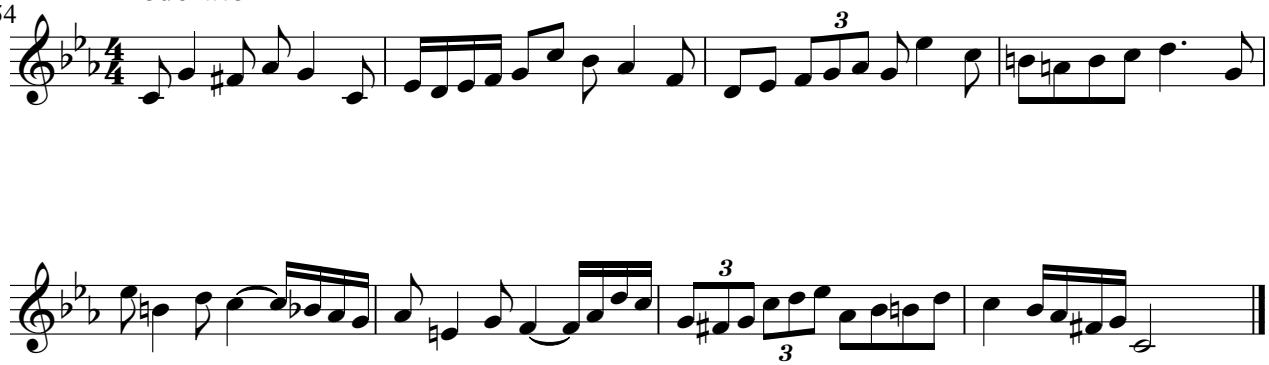

155 **Andante**

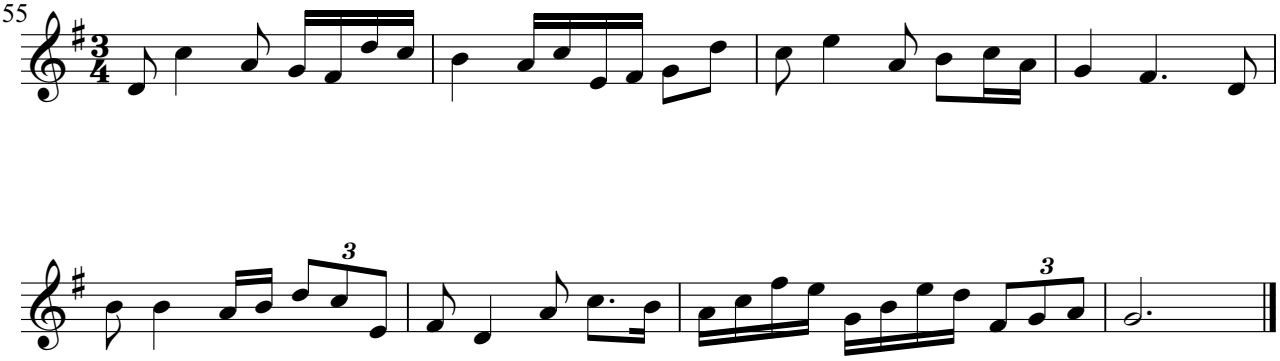

156 **Moderato**

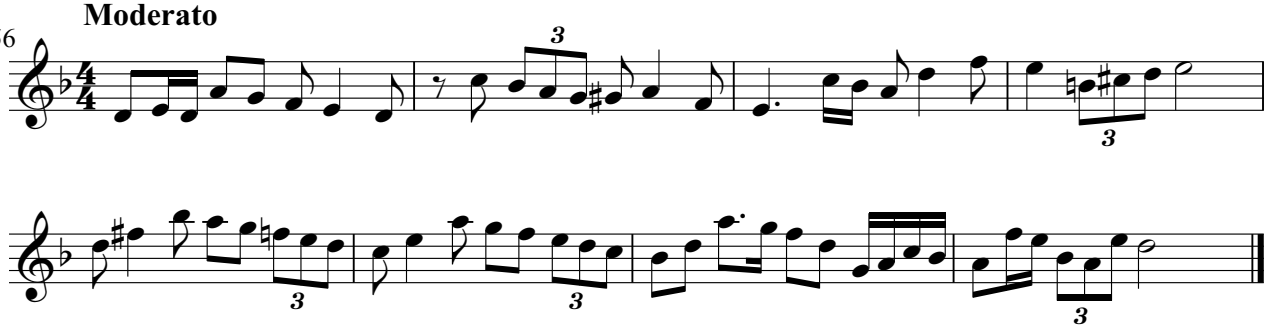

157 **Moderato**

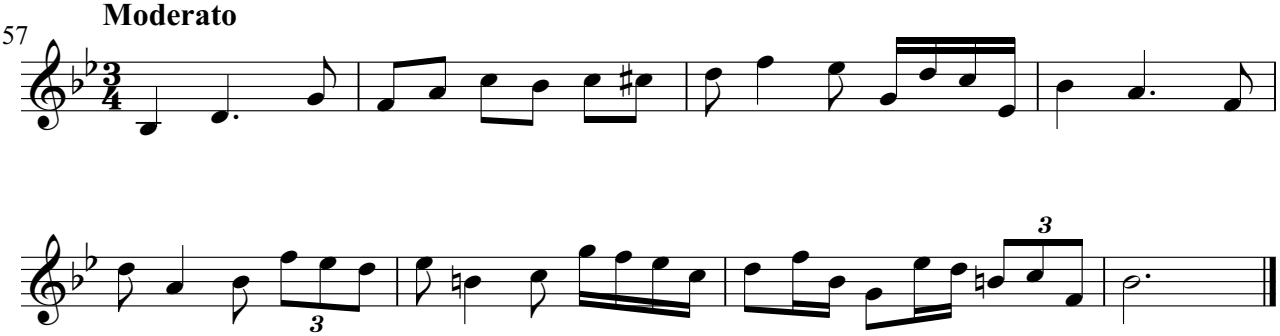

Розділ V

Мажорний та мінорний лад, що включає альтеровані ступені (внутрішньоладова альтерація), відхилення у тональності 1-го ступеня спорідненості з включеням серединних модуляцій, прохідні та допоміжні хроматичні звуки, простий та складний метр, затакт, пунктирний ритм, синкопа, тріоль, заліговані тривалості, складні ритмічні співвідношення в побудові мелодичної лінії, секвенція з варюванням її ланки, розвинена мелодична лінія, яка включає стрибки на хроматичні інтервали та альтеровані ступені ладу

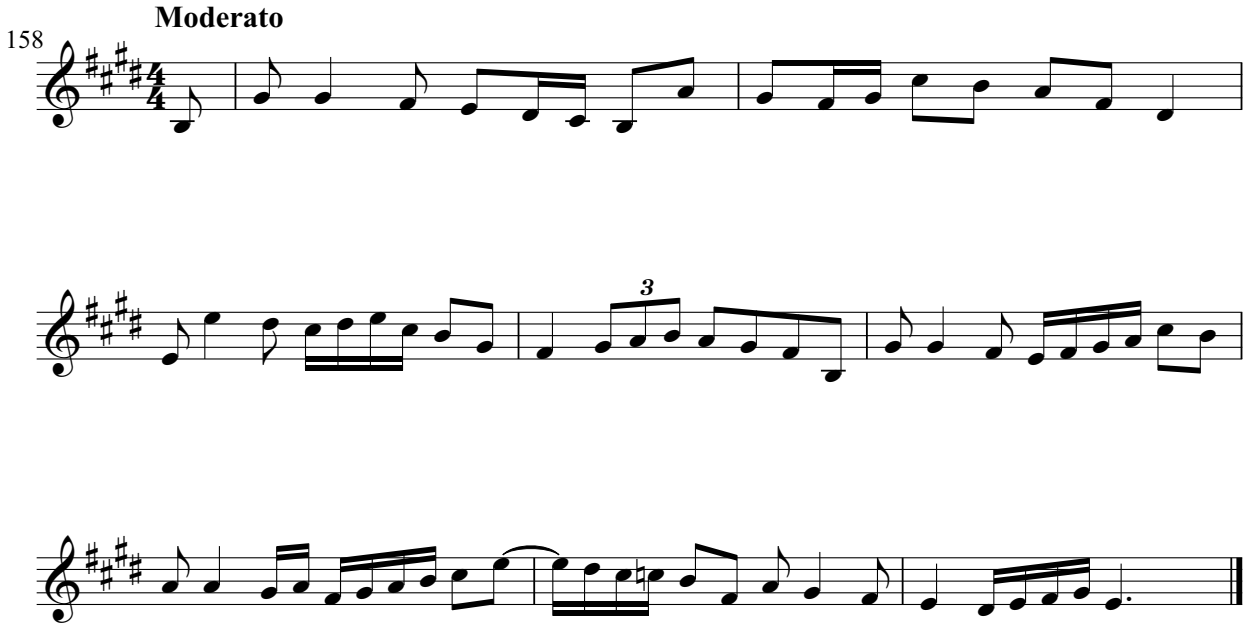

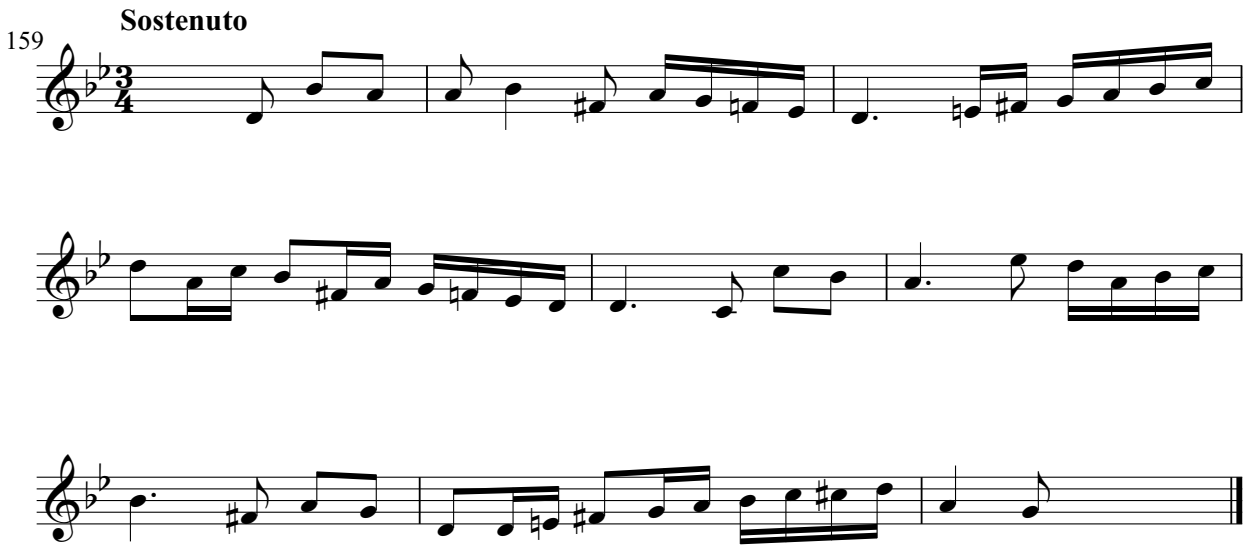

Cantabile

160

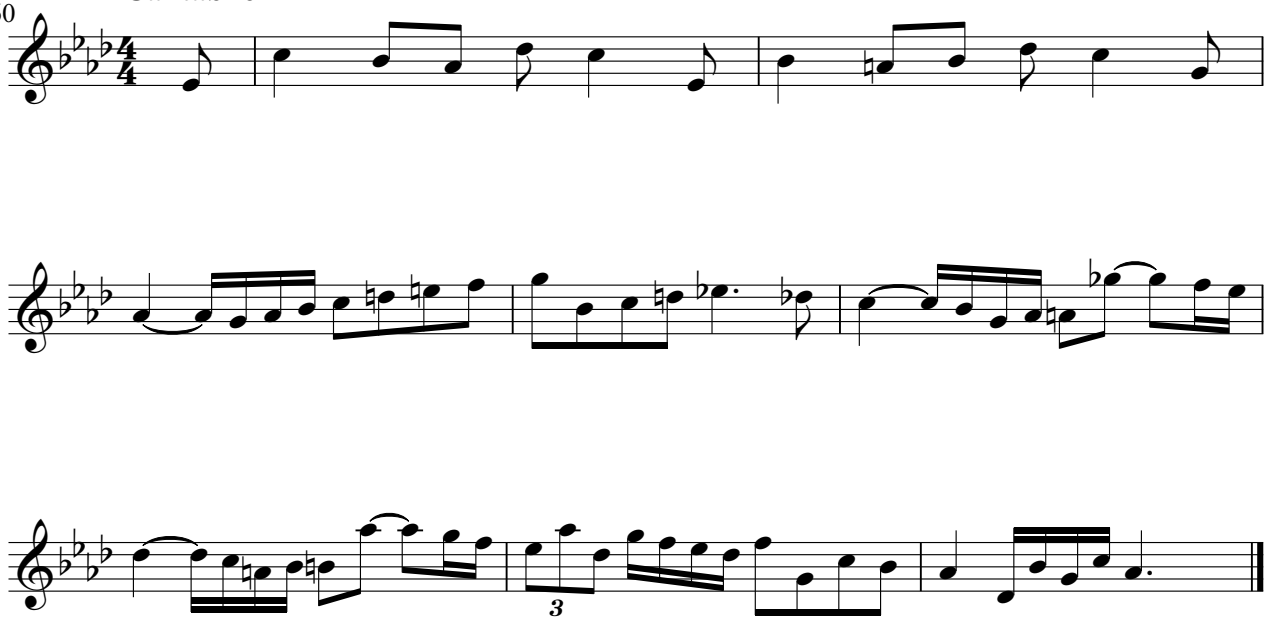

Andante

161

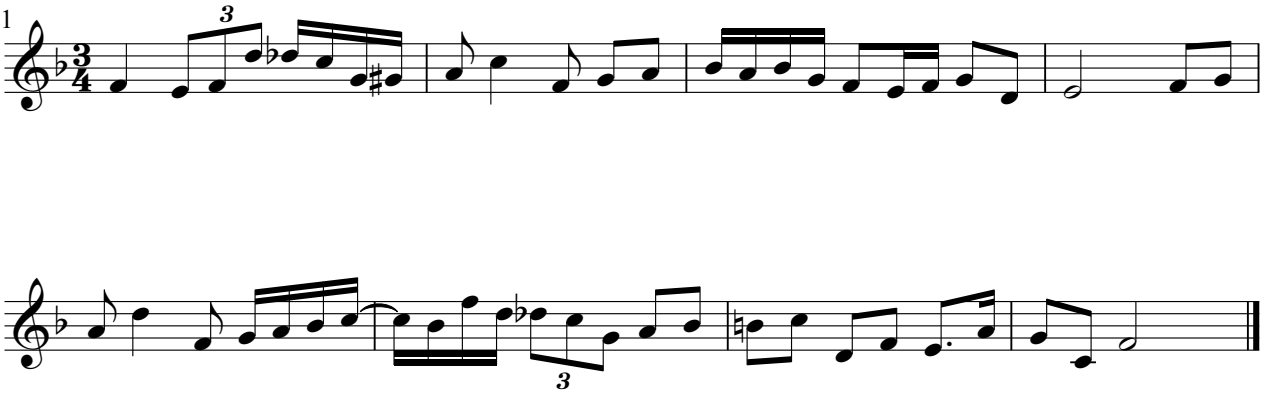

Andante

162

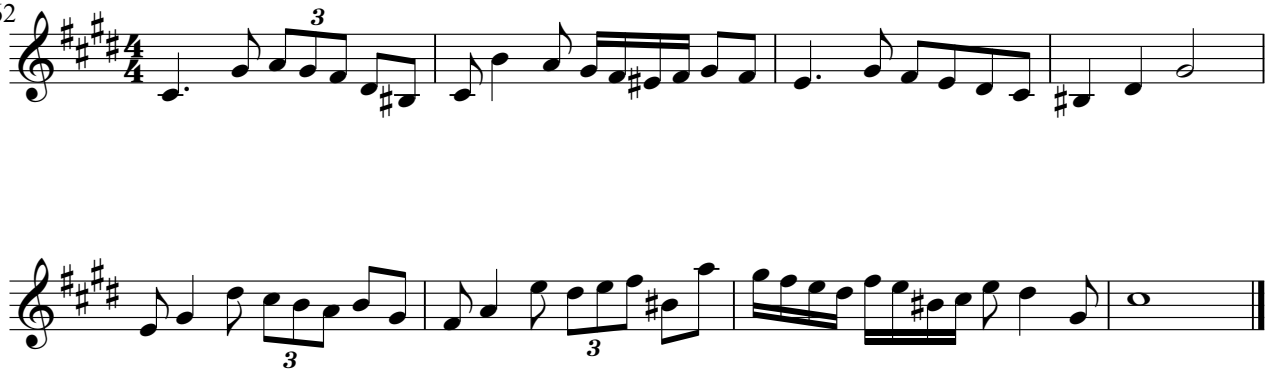

163 **Moderato**

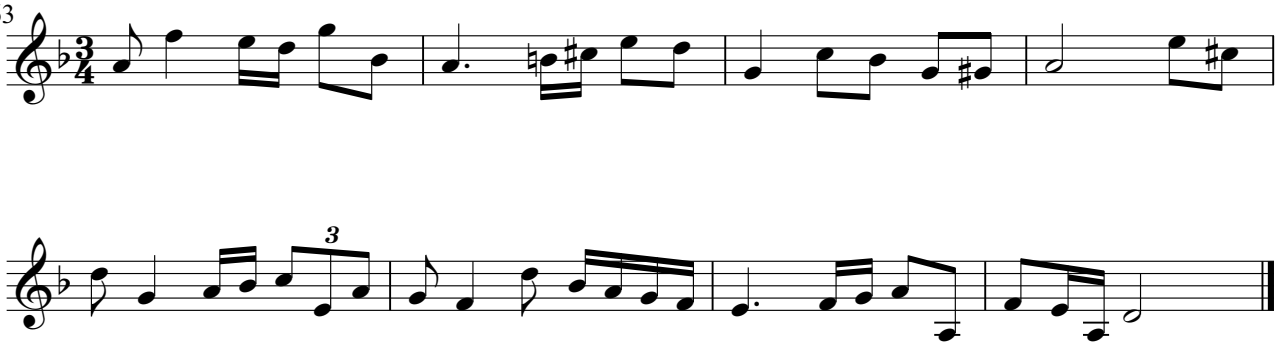

164 **Sostenuto**

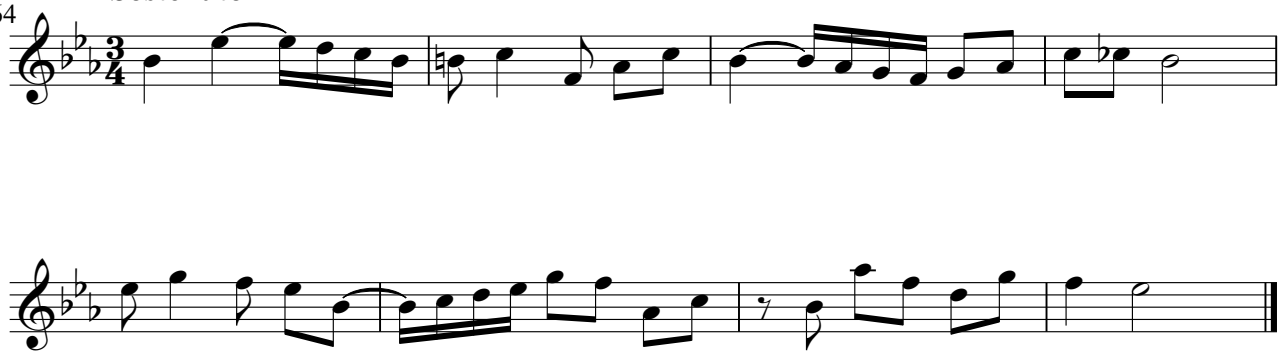

165 **Moderato**

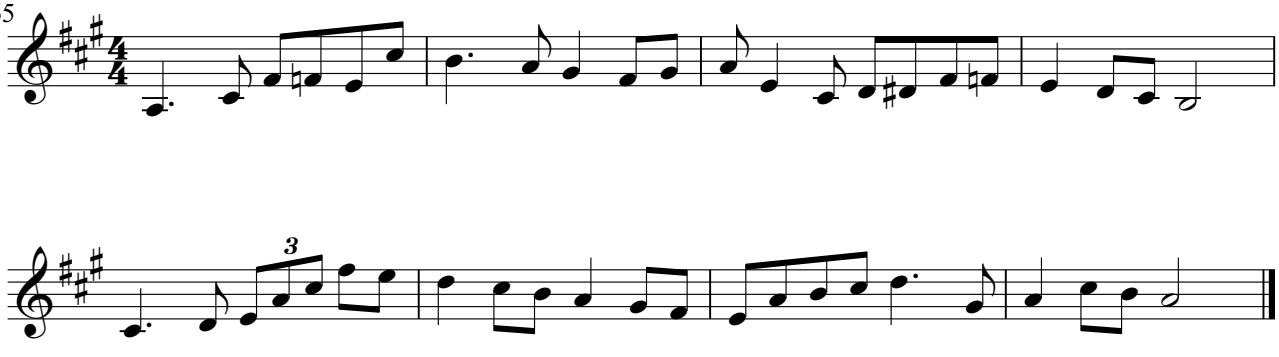

166 **Andante**

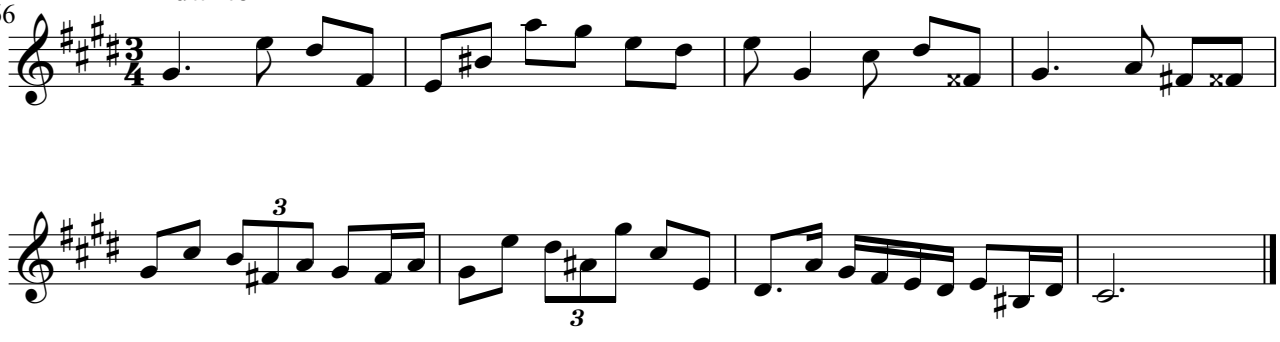

167 **Moderato**

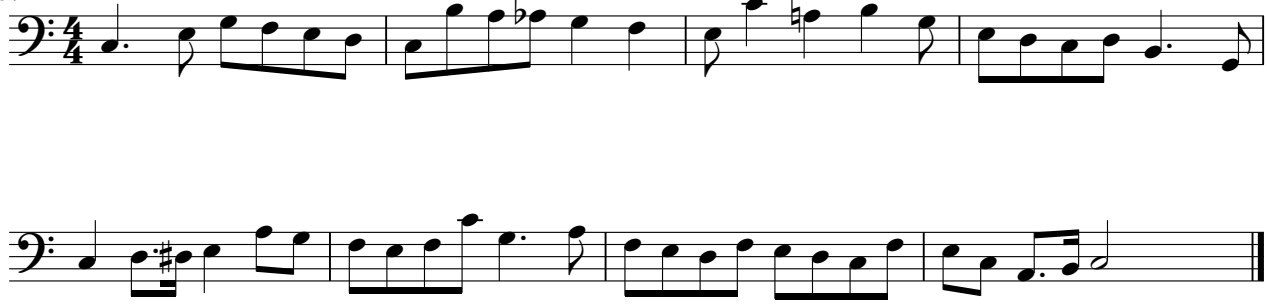

168 **Andantino**

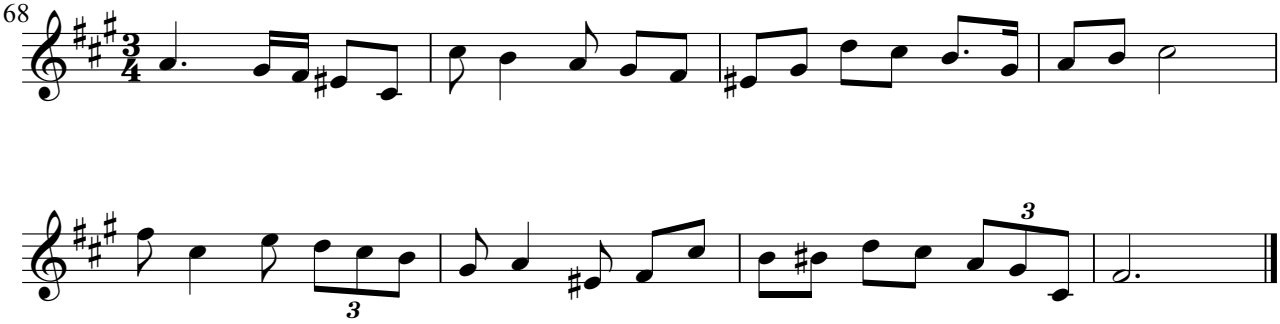

169 **Adagio**

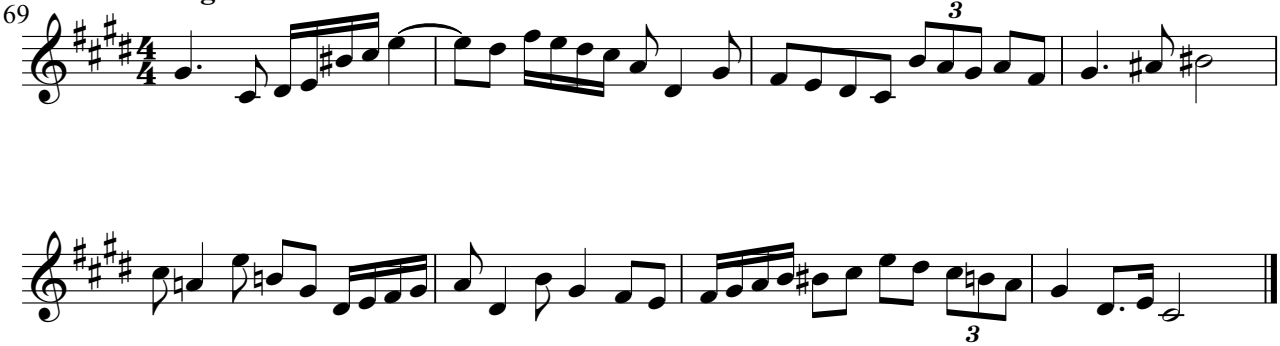

170 **Moderato**

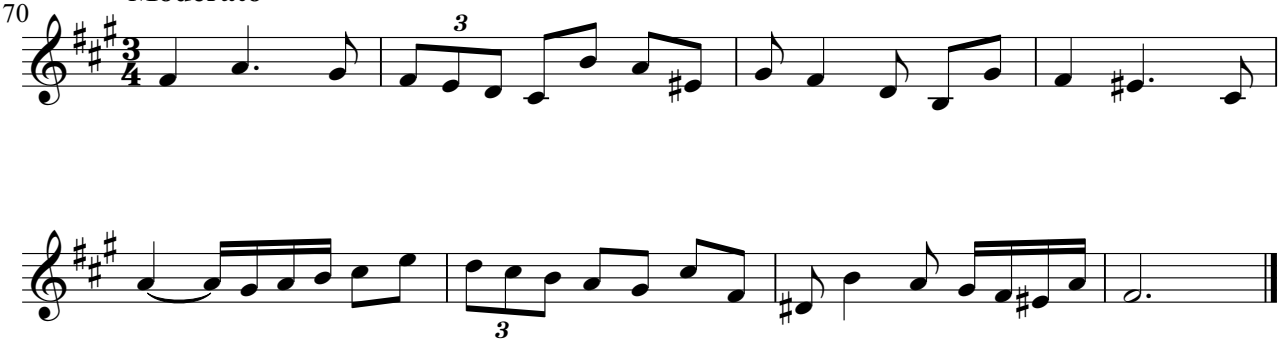

171 **Moderato**

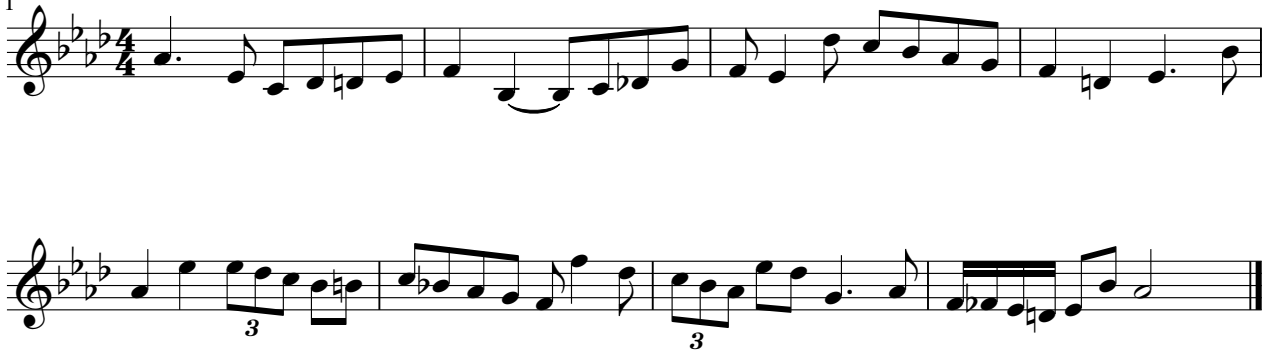

172 **Andante**

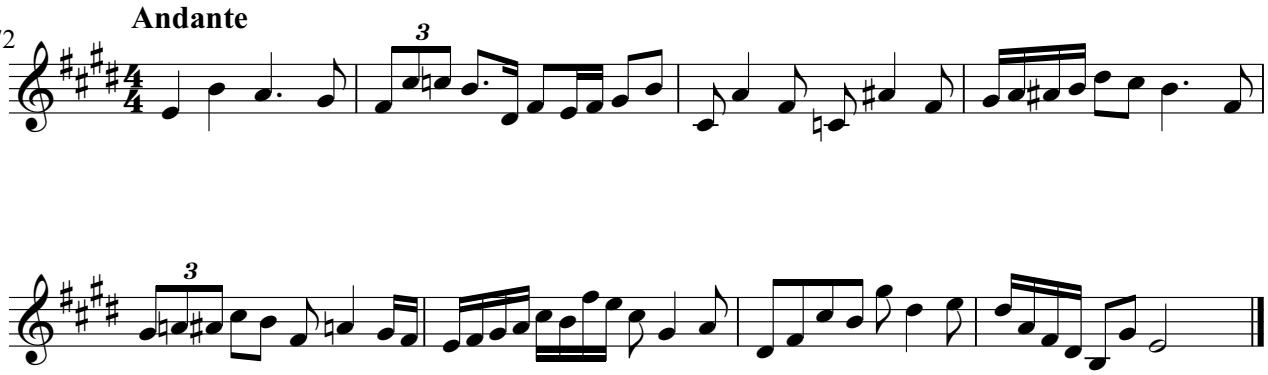

173 **Andantino**

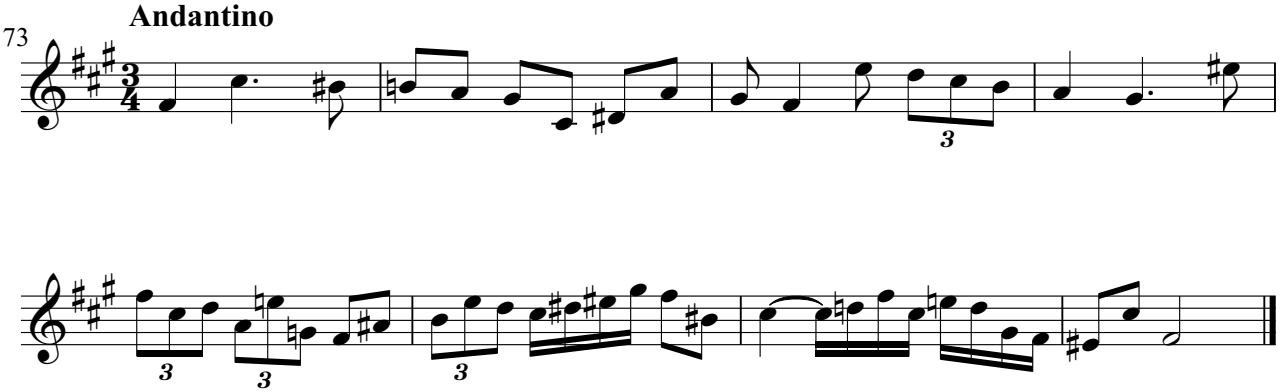

174 **Moderato**

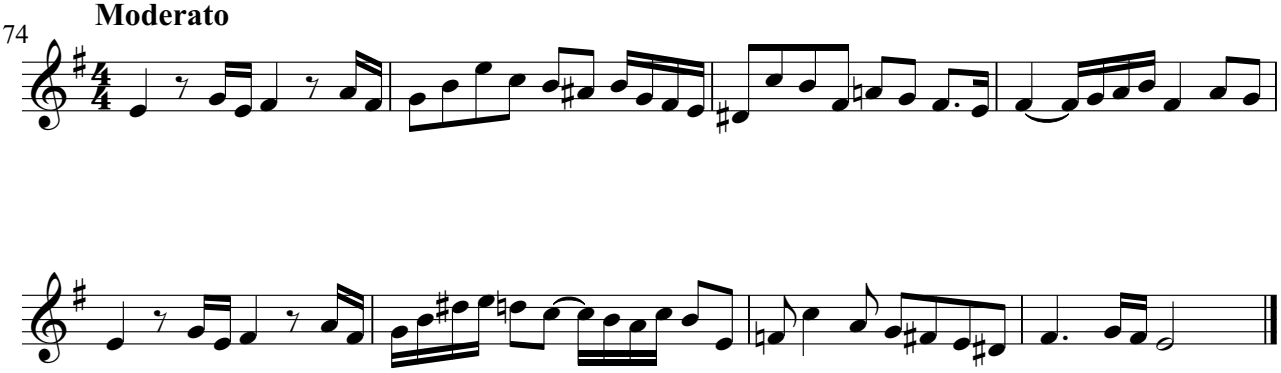

175 **Moderato**

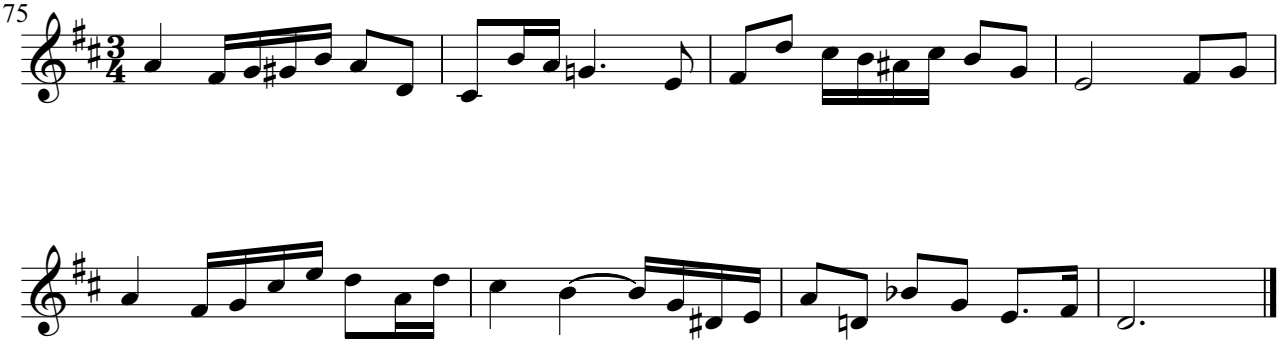

176 **Andantino**

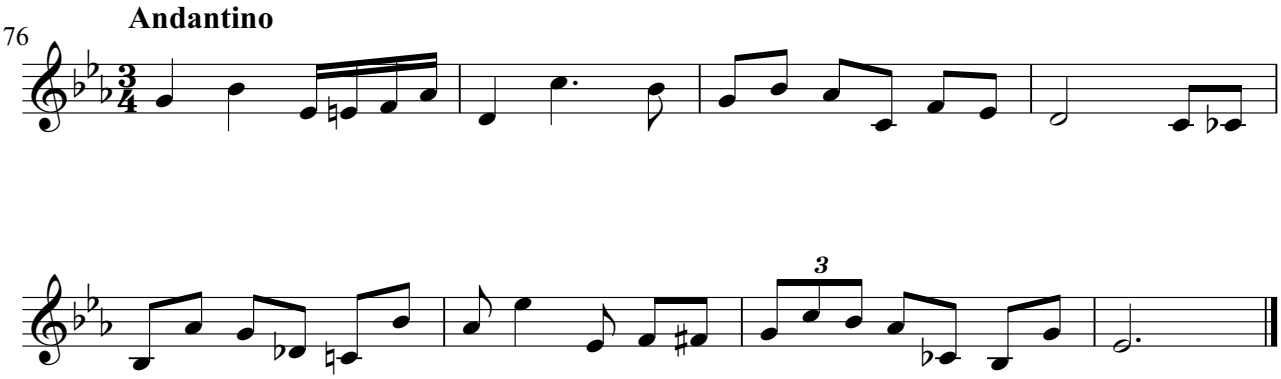

177 **Sostenuto**

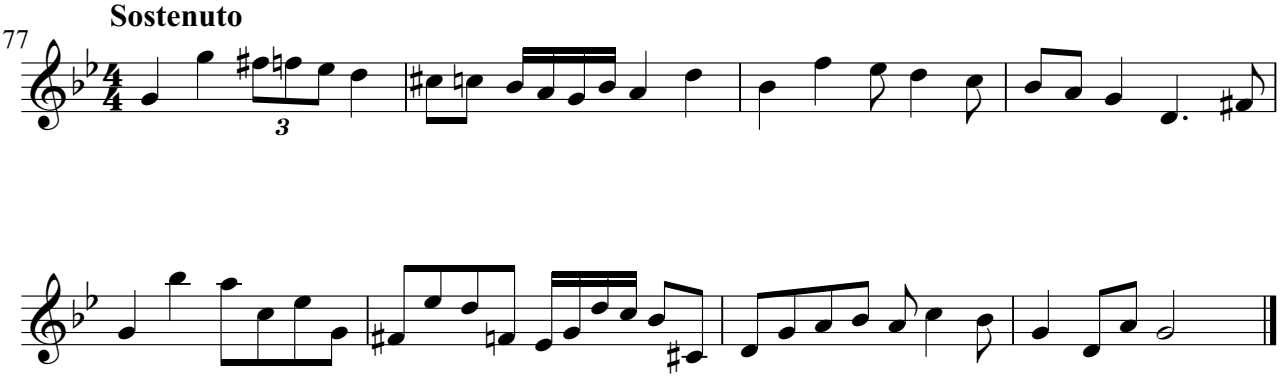

178 **Andantino**

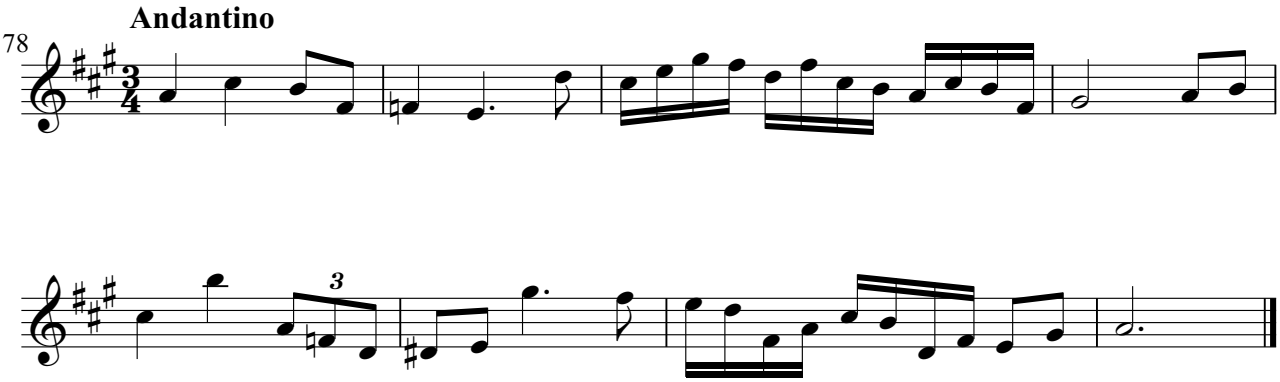

179 **Adagio**

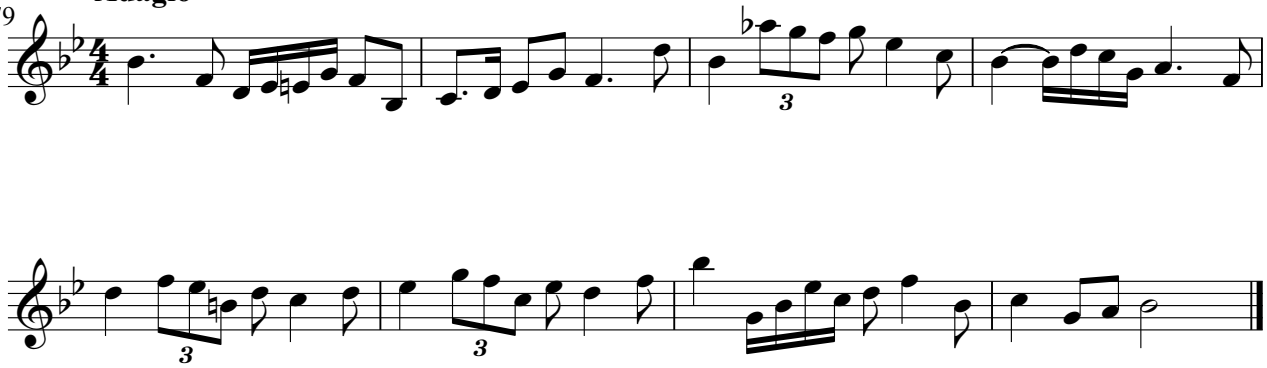

180 **Moderato**

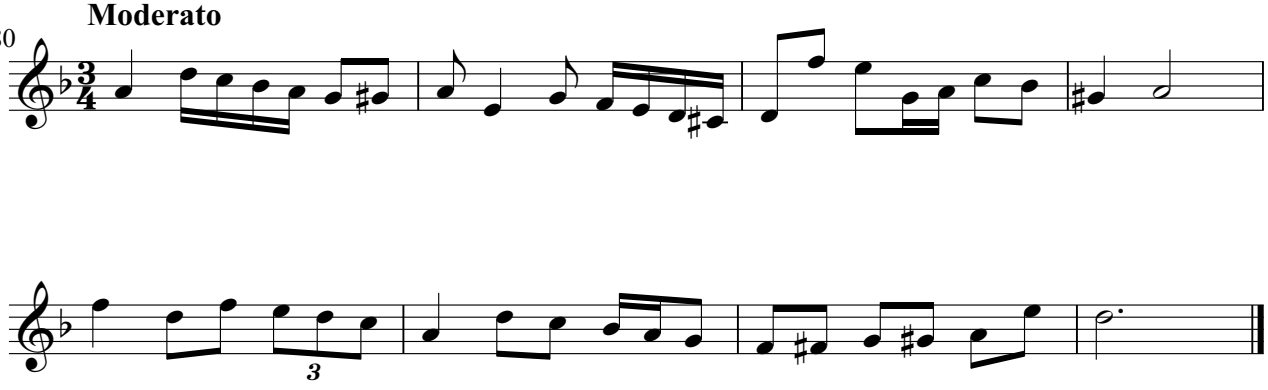

181 **Moderato**

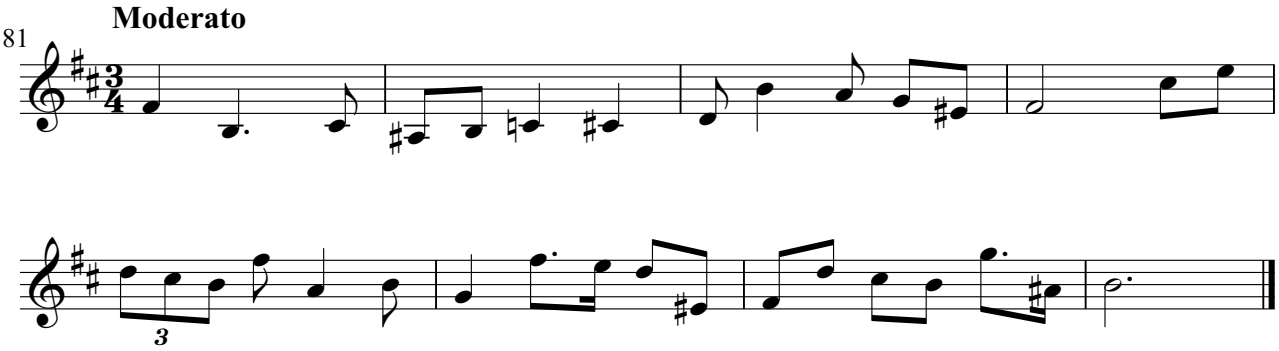

182 **Lento**

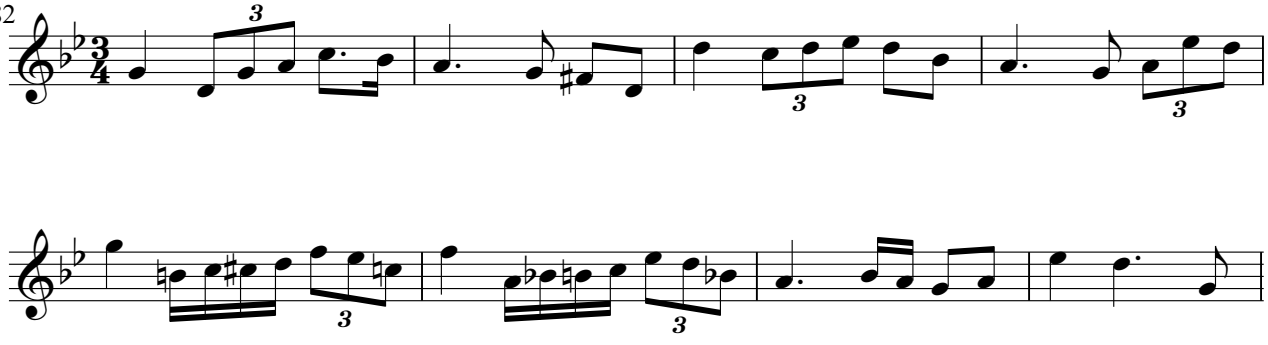

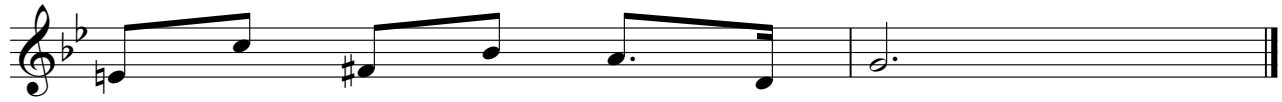

183 **Moderato**

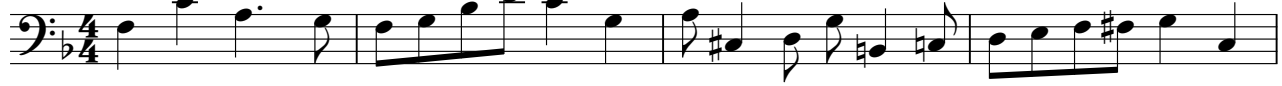

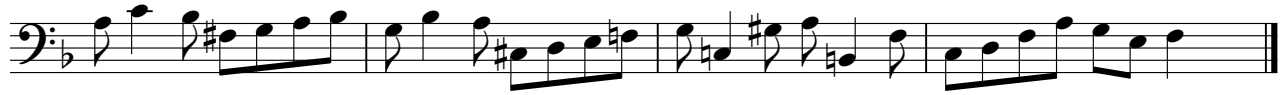

184 **Moderato**

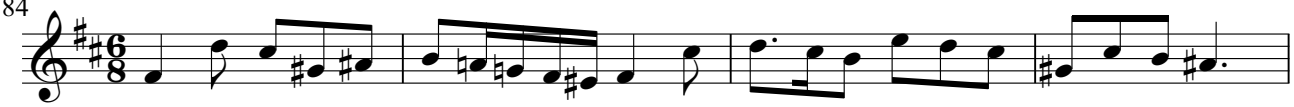

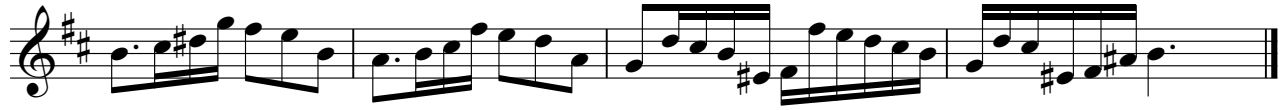

185 **Andante**

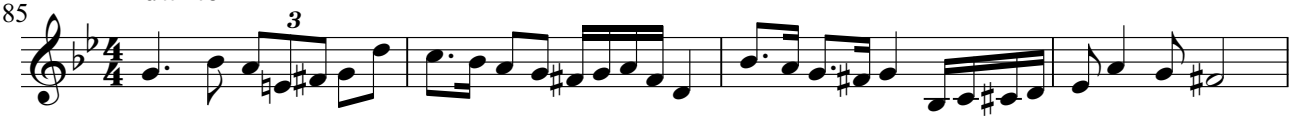

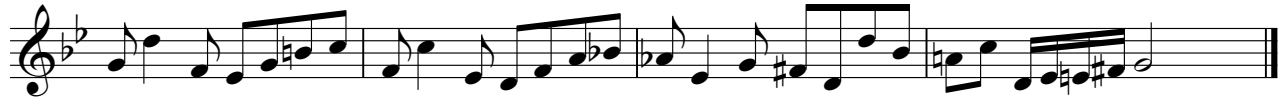

186 **Adagio**

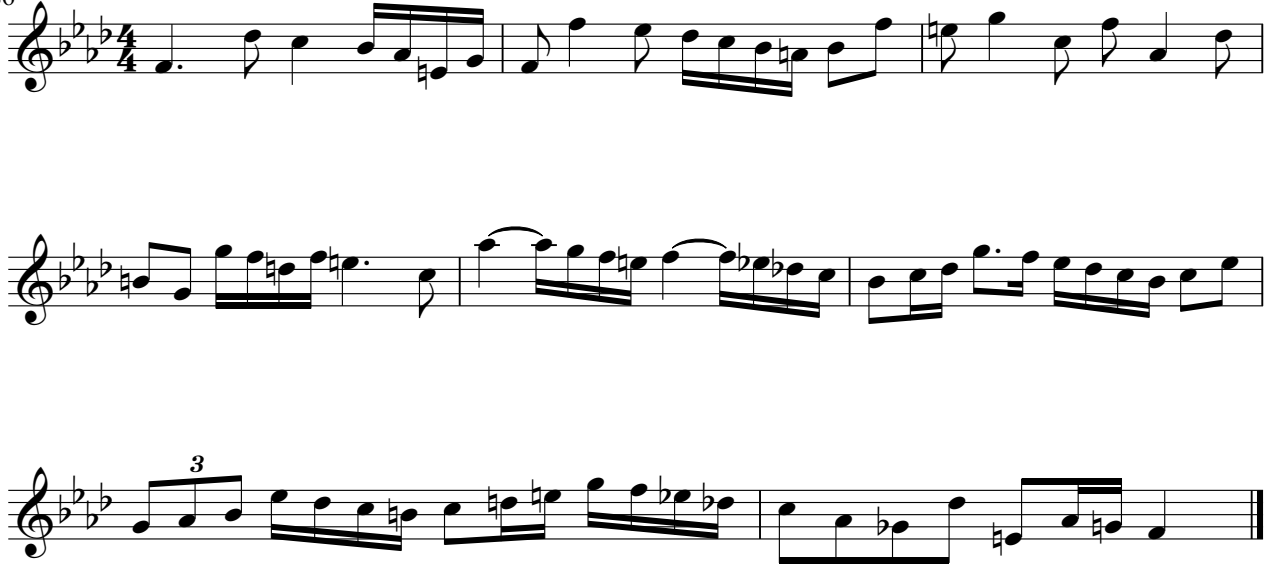

187 **Adagio**

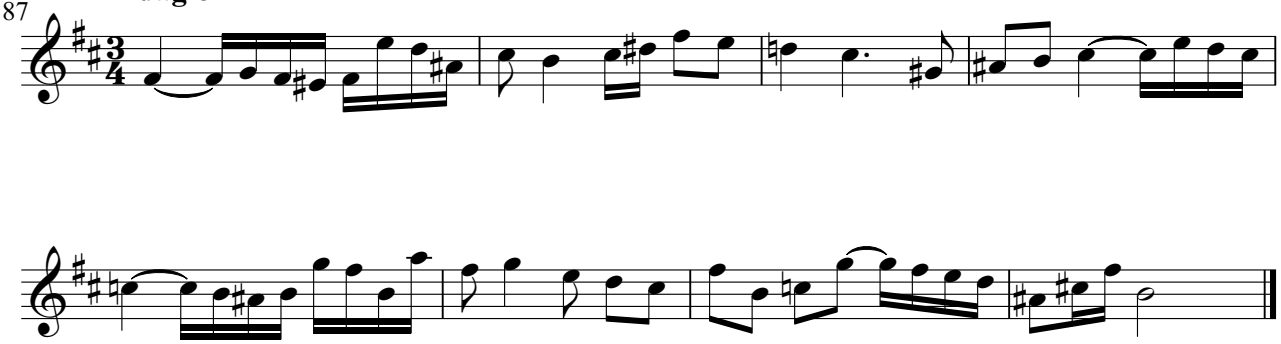

188 **Andantino**

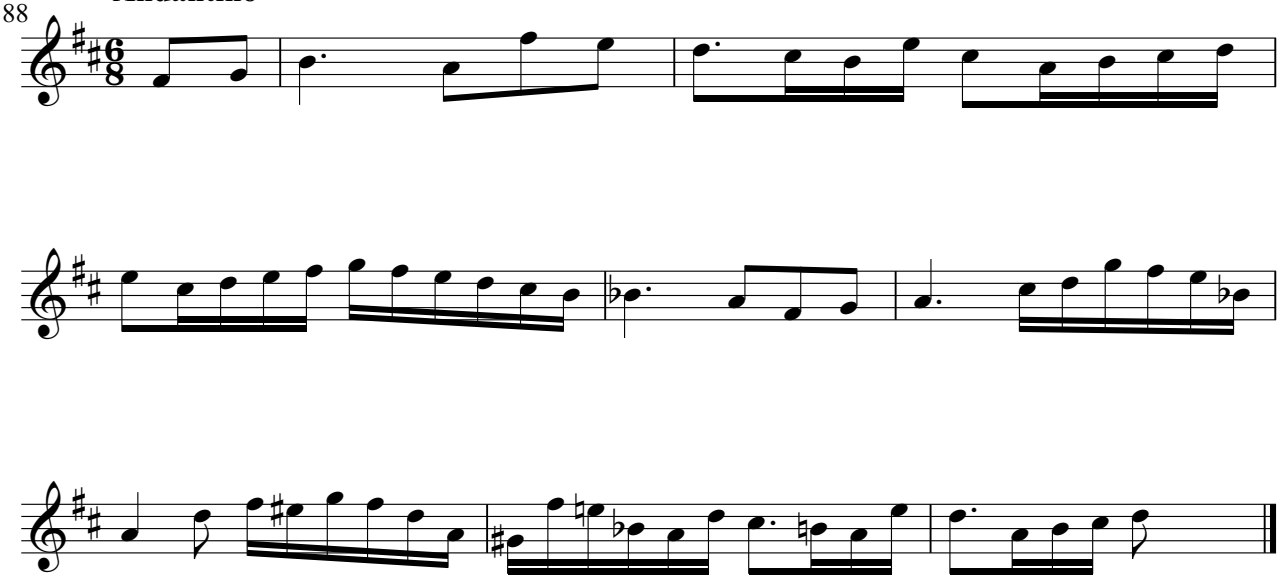

189 **Commodo**

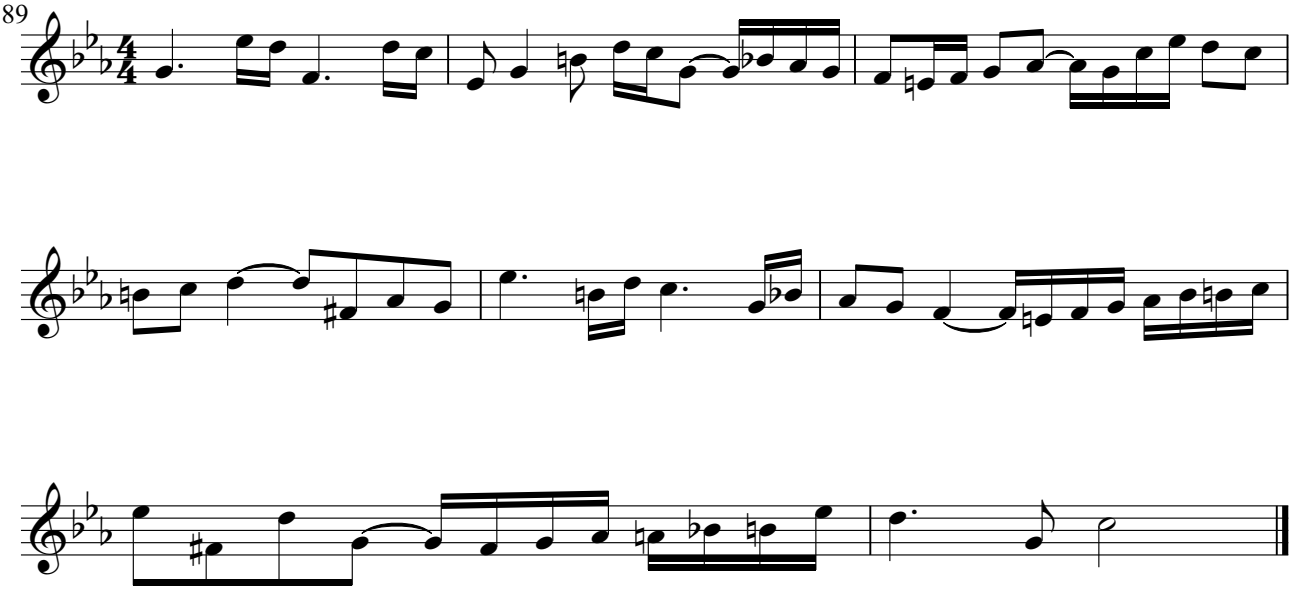

190 **Andante**

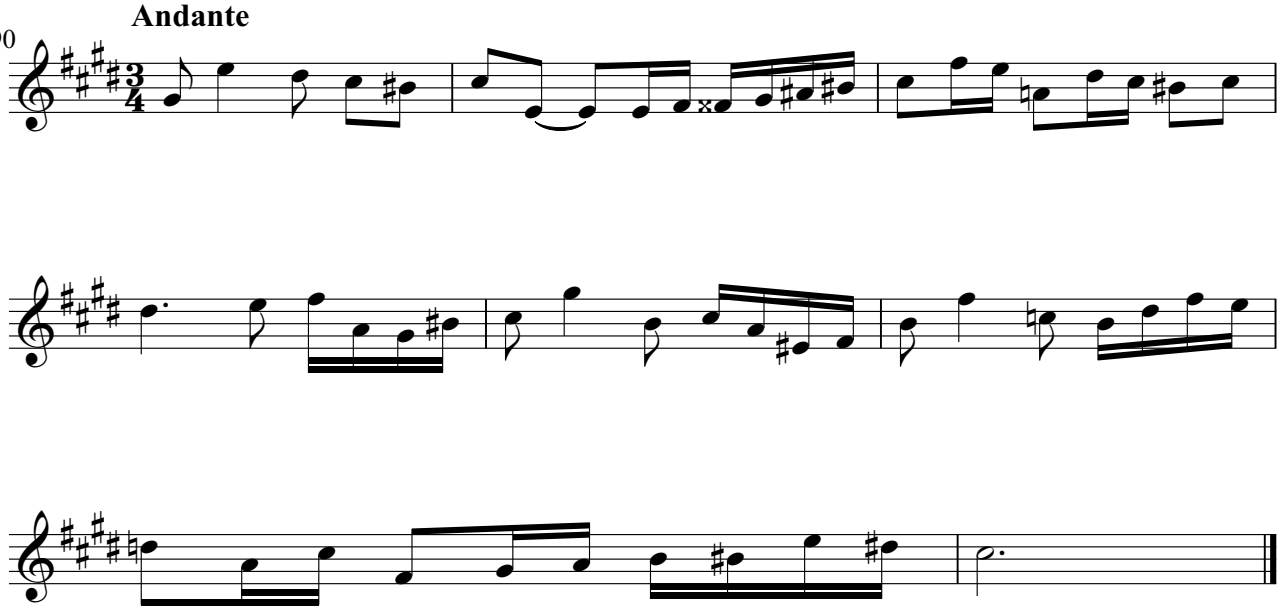

191 **Cantabile**

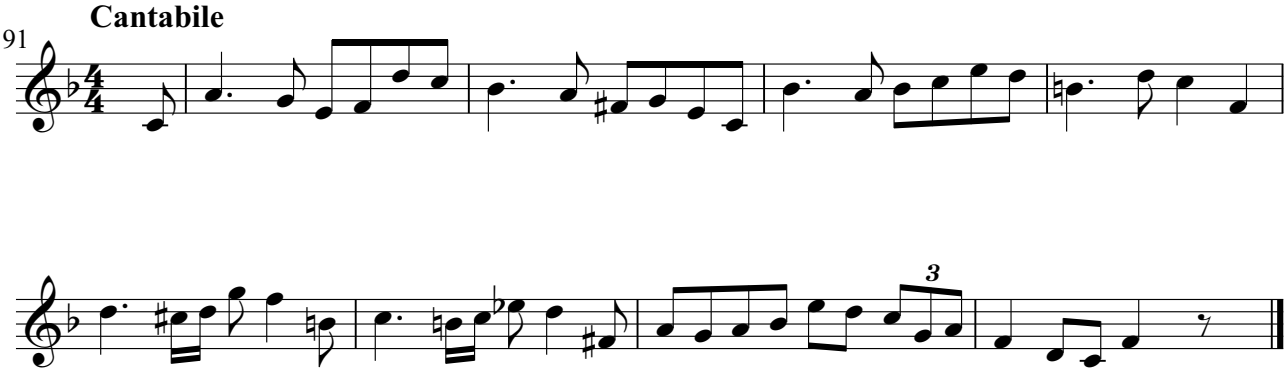

192 **Andante**

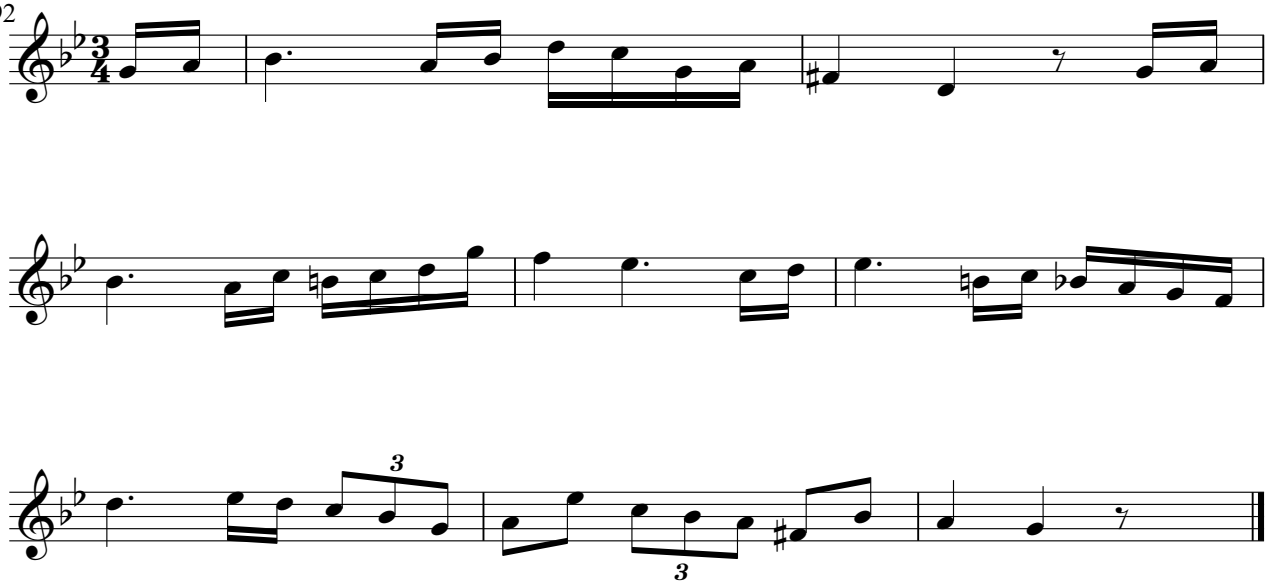

193 **Andante**

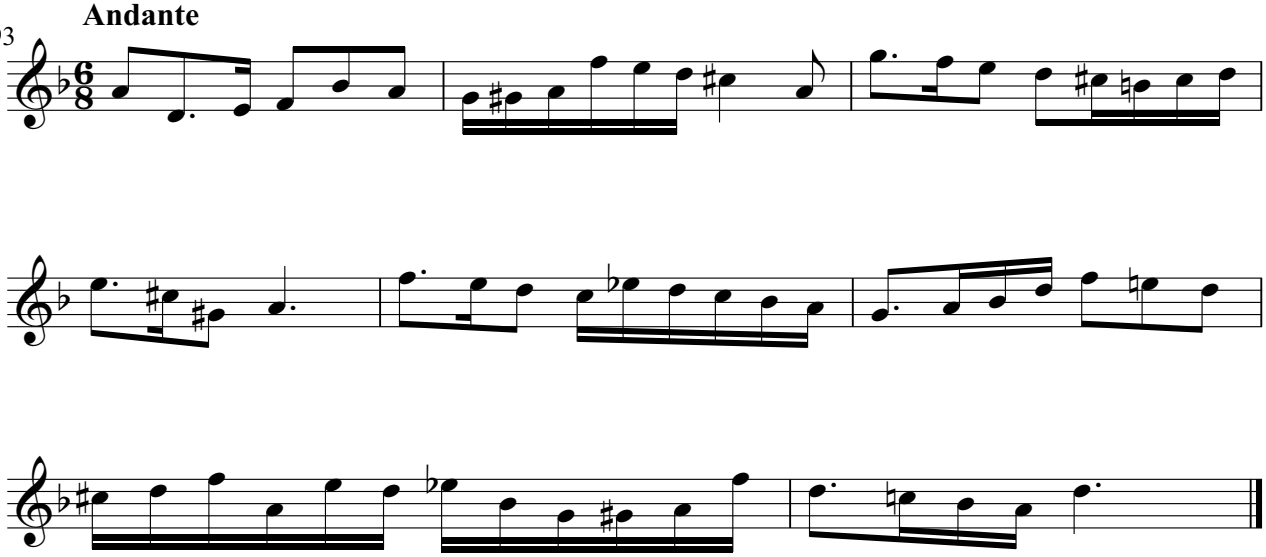

194 **Moderato**

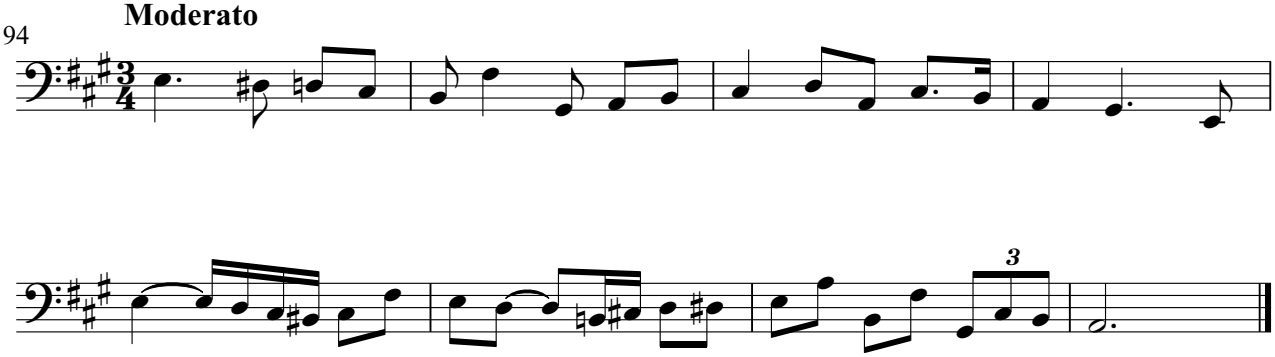

195 **Moderato**

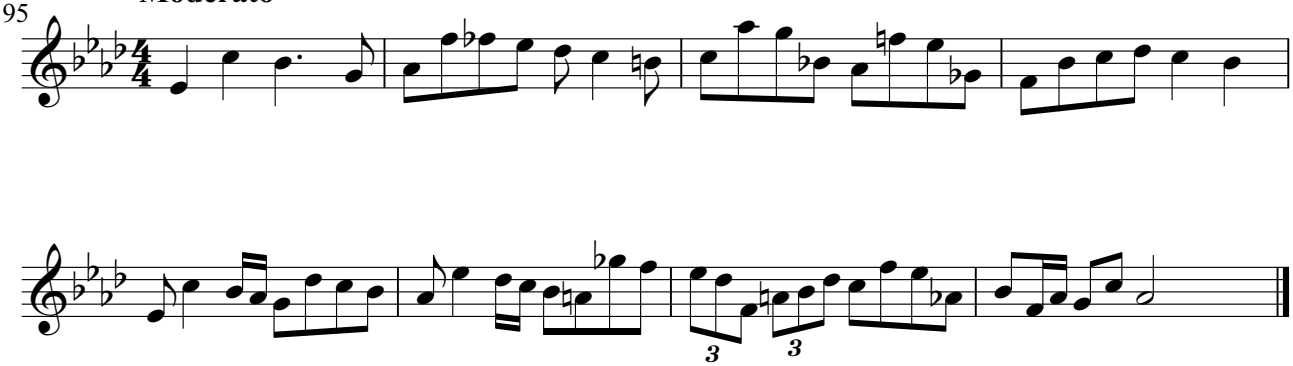

196 **Andante**

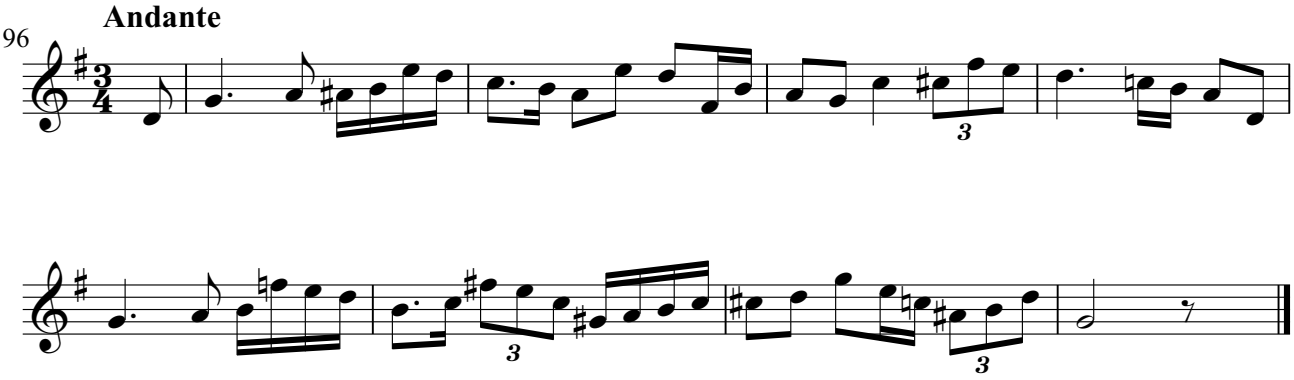

197 **Moderato**

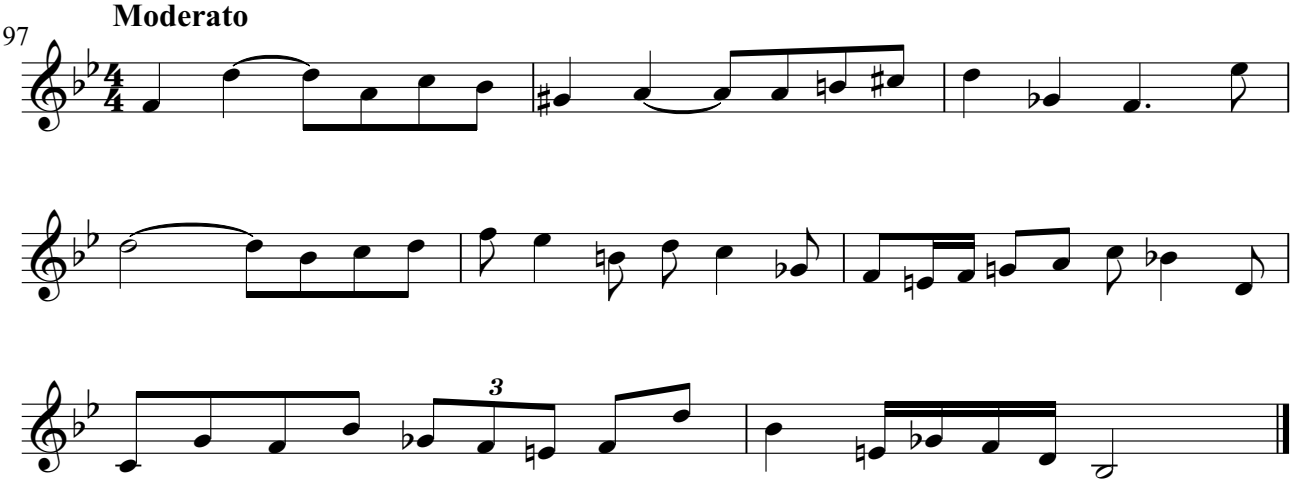

198 **Adagio**

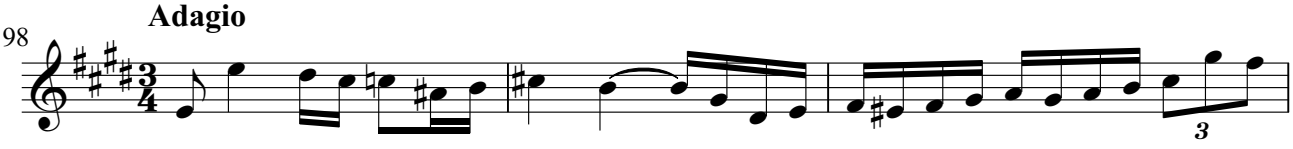

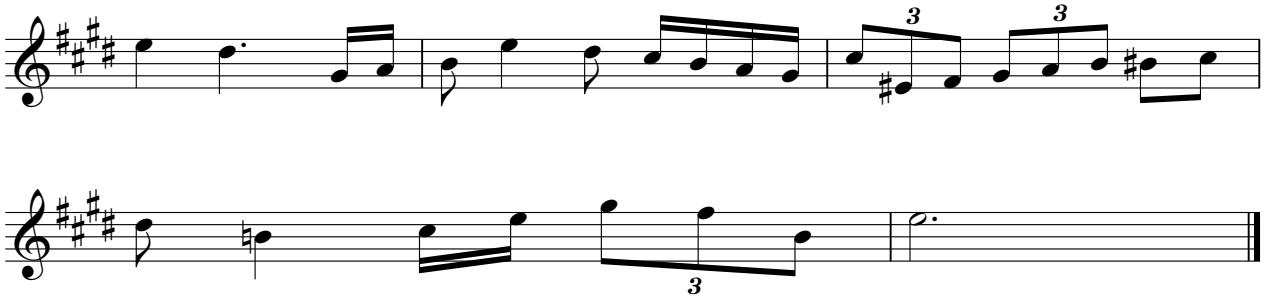

199 **Andante**

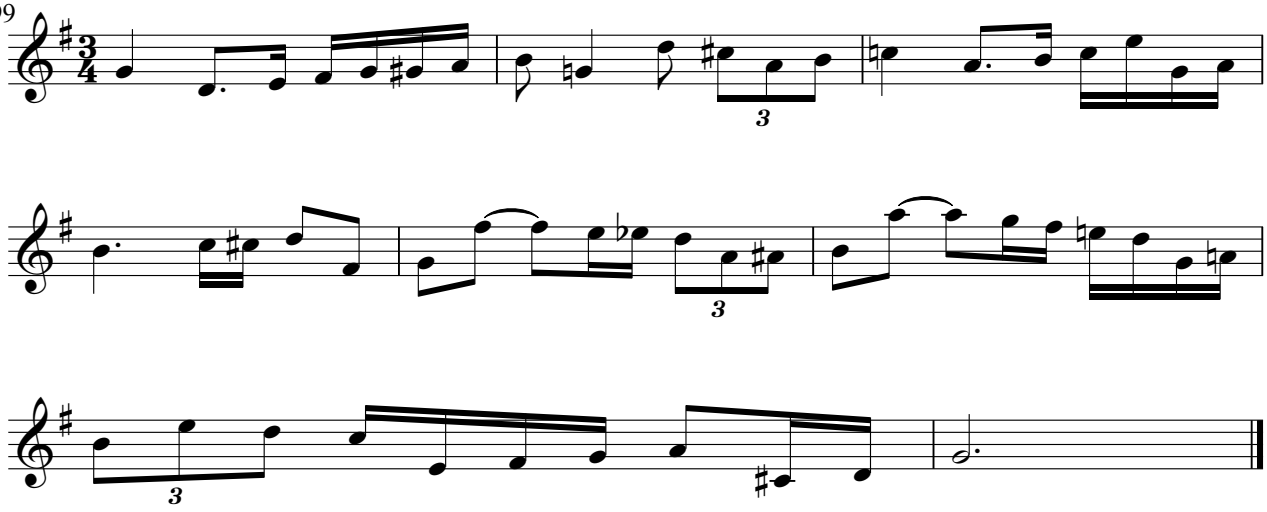

200 **Cantabile**

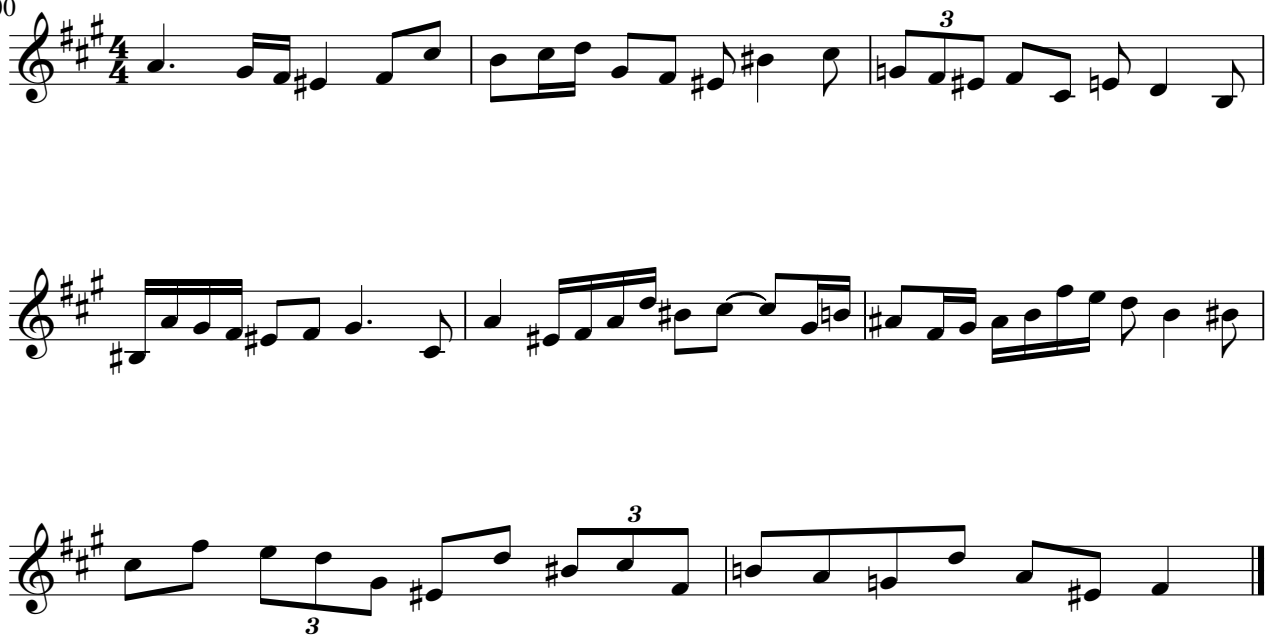

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Виноградов Г. Елементарна теорія музики та сольфеджіо / Г. Виноградов. — К. : Музвидав, 1991. — 106 с.
2. Глушков П., Красовська Е. Елементарна теорія музики / П. Глушков, Е. Красовська. — К. : Музвидав, 1962. — 125 с.
3. Давыдова Е. В. Методика преподавания музыкального диктанта / Е. В. Давыдова. — М. : Музыка, 1975. — 93 с.
4. Кузнецова О. А., Келина Н. Л. Теория музыки. Контроль знаний : Учеб. пособие, задачник. Ч. 2 / О. А. Кузнецова, Н. Л. Келина. — Харьков : Крок, 2004. — 144 с.
5. Полтавцева Г. Б. Методические рекомендации по сольфеджио и гармонии для учащихся и студентов учебных заведений искусства и культуры / Г. Б. Полтавцева. — Х., 1984. — 28 с.
6. Павлюченко С. Елементарна теорія музики : Посібник для муз. шкіл та училищ / С. Павлюченко. — К. : Муз. Україна, 1980. — 160 с.
7. Побережна Г. І., Щериця Т. В. Загальна теорія музики : Підручник для студ. муз.-пед. спец. вищ. пед. навч. закл. / Г. І. Побережна, Т. В. Щериця. — К. : Вища шк., 2004. — 303 с.
8. Смаглій Г. А., Маловик Л. В. Основи теорії музики : Підручник / Г. А. Смаглій, Л. В. Маловик. — Х. : Факт, 2005. — 384 с.
9. Тіц М. Про сучасні проблеми теорії музики / М. Тіц. — К. : Муз. Україна, 1976. — 160 с.

Додаткова

1. Бондаренко Т., Чижик И. Стилевое сольфеджио: Программа по сольфеджио для музыкальных ВУЗов [Текст] / Т. Бондаренко, И. Чижик. — К., 1990. — 45 с.
2. Воспитание музыкального слуха : Сб. ст. / Ред.-сост. А. Агажанов. — М. : Музыка, 1985. — Вып. 2. — 120 с.
3. Гейнрихс И. П. Музыкальный слух и его развитие / И. П. Гейнрихс. — М. : Музыка, 1978. — 82 с.
4. Дрімцов С. П. Музична теорія. Практичний курс для муз. профшкіл / С. П. Дрімцов. — К. : ДВУ, 1925. — 164 с.
5. Иоффе Е. Некоторые пути развития музыкального слуха // Методические материалы по обучению теоретических предметов музыки. — Рига, 1976. — 125 с.
6. Калашник П., Булгаков Л. Музичні диктанти. Мелодії для гармонізації / П. Калашник, Л. Булгаков. — Х. : Музична Україна, 1982. — 94 с.
7. Писаревський А. Сольфеджіо для музичних шкіл. Одноголосся і багатоголосся / А. Писаревський. — К. : Муз. Україна, 1967. — 354 с.
8. Сольфеджіо. Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І–ІІ рівнів акредитації / Ред.-упор. Н. І. Єпіфанова. — Київ : ІНКОС, 2006. — 32 с.
9. Формування творчої особистості в інформаційному просторі сучасної культури : Зб. науково-практичної конференції викладачів ССМШ / [упорядник – І. А. Нємцова]. — Харків : Планета-Принт, 2015. — 162 с.

Для нотаток

Навчально-методичне видання

Сергій Петрович
Турнєєв

Музичний диктант

Методичний посібник

Комп'ютерна верстка: О. Б. Мальцев

Підписано до друку 6.02.2017. Формат 60 х 90 1/8.
Умов. др. арк. 8,0. Об. вид арк. 8,4.
Зам. № ВС–10/02/02-17. Тираж 300 прим.

Видавництво ТОВ «Водний спектр Джі-Ем-Пі»
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5116 від 07.06.2016 р.
Україна, м. Харків, вул. Тимурівців, 17-б, кв. 26
Телефон: (057)716-35-39

Віддруковано у друкарні ТОВ Видавництва «Водний спектр Джі-Ем-Пі»
Україна, 61002, м. Харків, вул. Вєсніна, 12